

Літературний ТЕРНОПІЛЬ

Літературно-мистецький і громадсько-політичний часопис

Заснований
у січні 1991

Число 3 (36)
Вересень 2008

Видання Тернопільської обласної організації Національної Спілки
письменників України і видавничого дому "Вільне життя"

Редакційна рада:

Богдан Андрушків
Олександр Астаф'єв
(м. Київ)
Богдан Бастюк
Євген Безкоровайний
Роман Гром'як
Ігор Гуцал
Ганна Костів-Гуска
Ліля Костишин
Наталія Кузь
Роман Лубківський
(м. Київ)
Богдан Мельничук
(головний редактор)
Ярослав Омелян
Михайло Ониськів
Петро Перебийніс
(м. Київ)
Леся Романчук
(заступник головного редактора)
Петро Сорока
Богдан Строць
Богдан Ткачик
Микола Ткачук
Петро Федоришин
Богдан Хаварівський
В'ячеслав Хім'як
Федір Шевчук
Григорій Шергей
Володимир Якубовський

ЗМІСТ

Золота сурма: поезія

Ігор БЕРЕЖНИЙ. КОЛА НА ВОДІ 3

Анатолій ДНІСТРОВИЙ. НЕВЕЛИКА ЛЮБОВНА
ДРАМА 18

Ліля КОСТИШИН. "ПРОРОСТУ Я МАЛЬОВОЮ,
ВКРАЇНО..." 35

Велика проза: першодрук

Левко РІЗНИК. ПОЕТ І ВЛАДИКА 6

Василь ФОЛЬВАРОЧНИЙ. СИМОН ПЕТЛЮРА 25

Леся РОМАНЧУК. ГРА П'ЯТА 40

Мала проза

Володимир ПРИСЯЖНИЙ. КРУППІВСЬКА СТАЛЬ ... 52

Петро ШПОРЧУК. ЯВА І СНИ 58

Нетрадиційне

Юрій ЗАВАДСЬКИЙ. ЮРІЙЗАВАДСЬКИЙ, 2008 55

Поезія молодих

Ольга САВАЛЬСЬКА. ЗА МЕЖАМИ ВІЧНИХ МЕЖ ... 62

Особистості

Галина САДОВСЬКА. ПРОКУРОР, КОТРИЙ
СПОВІДУЄ ДОБРО 65

Точка зору

Степан САПЕЛЯК. СМАК "МЕДІВНИЧКА"
ЗА БЕЗРІДНИЙ ГРАНТ 71

Дебют у нас

Михайло ТАРАБІЙ. "Я БУДУ ГОСПОДА
МОЛИТИ..." 75

Переклади

Сергій ЛАЗО. "БУДУ ЩАСЛИВИЙ ПОЧУТИ СЕБЕ
УКРАЇНСЬКОЮ..." 77

Художник номера

Петро СОРОКА. У ПОШУКУ ІДЕАЛУ,
АБО ПІД НЕБЕСАМИ ЄВГЕНА УДІНА 81

УКАЗ
ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
№ 726/2008

Про відзначення державними нагородами України працівників підприємств, установ та організацій з нагоди Дня незалежності України

За значний особистий внесок у соціально-економічний, культурний розвиток Української держави, вагомі трудові досягнення та з нагоди 17-ї річниці незалежності України

п о с т а н о в л я ю:

... у Тернопільській області

Нагородити орденом “За заслуги” II ступеня

Білика Антона Івановича – директора приватно-оредного підприємства “Іванівське”, Тербовлянський район.

Присвоїти почесні звання: “Заслужений діяч мистецтв України”

Мельничуку Богдану Івановичу – головному науковому редакторові обласної комунальної установи “Редакція енциклопедичного довідника “Тернопільщина”

“Заслужений лісівник України”

Івакиву Ігорю Івановичу – лісничому Копичинецького лісництва державного підприємства “Чортківське лісове господарство”

“Заслужений машинобудівник України”

Щиренку Василю Петровичу – генеральному директору товариства “Об’єднання світлотехнічних підприємств “Корпорація Ватра”, м. Тернопіль

“Заслужений працівник культури України”

Ільківу Василю Миколайовичу – керівникові народної аматорської хорової капели Шумського районного будинку культури

Хаварівському Богдану Васильовичу – директору Державного архіву Тернопільської області

“Заслужений працівник освіти України”

Шинкарук Ганні Миколаївні – директорі Тернопільського професійно-технічного училища № 11

“Заслужений працівник охорони здоров’я України”

Коханівській Світлані Михайлівні – медичній сестрі диспансерного відділення Тернопільського обласного комунального клінічного онкологічного диспансеру

“Заслужений працівник сільського господарства України”

Зайцю Володимирі Яковичу – генеральному директору товариства “Біо-Лан”, Кременецький район.

Президент України **Віктор ЮЩЕНКО**
19 серпня 2008 року

Театр

Олександр ЛІБЕРНИЙ, Богдан МЕЛЬНИЧУК.

ПІД ЗНАКОМ МИКОЛИ САДОВСЬКОГО 91

Літературна критика

Тетяна ДІГАЙ. БРАНЕЦЬ КЛЮ, АБО ОСВІДЧЕННЯ

В ЛЮБОВІ 97

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ДЕЙЛ КАРНЕГІ –

МИХАЙЛО ІВАЩУК 99

Науковий пошук

Микола ТКАЧУК. БЕЗСМЕРТНИЙ ПОДВИГ

ІВАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО 101

Українознавство

Микола ЛАЗАРОВИЧ. СТРИЛЕЦЬКЕ

ІШКІЛЬНИЦТВО 111

Незабутні

Остан ЧЕРЕМШИНСЬКИЙ. АВТОГРАФИ АВТОРА

“СОБОРУ” 118

У наших сусідів

Богдан МЕЛЬНИЧУК. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ

ПРЕСИ: РІК ЗА РОКОМ 122

Подільський віночок. Сторінки для дітей

Ольга ПОЛЬОВА. ГОСТИНЦІ ДЛЯ БІЛОЧКИ 124

Вісьта-війо!

Богдан ЧЕПУРКО. ПАРАДОКСИ. АФЕРИЗМИ.

ОПИСКИ 130

Полічка бібліофіла 132

Тернопілля у дзеркалі часу: події, факти, імена

ДЕНЬ ЗА ДНЕМ – У СКАРБНИЦЮ ДУХОВНОСТІ 138

... і насамкінець

Іван ДЕМЧИШИН. ПИСЬМЕННИКИ І ПРО

ПИСЬМЕННИКІВ ЗА ФІЛІЖАНКОЮ КАВИ 144

*Розпочалася передплата
на наш часопис на 2009 рік.*

*Передплатний індекс
журналу “Літературний Тернопіль”*

99997.

Виходить раз на квартал.

*Передплатити наш часопис можна
в будь-якому відділенні “Укрпошти”.*

На обкладинці –

фоторепродукції творів живопису Євгена Удіна:

1 стор. – “Тернопіль, 1540” (2006 р., папір, туш, перо, кольор. олівці, 38х50 см);

4 стор. – “Гора Бона у Кременці” (1964 р., папір, туш, перо, кольор. олівці, 38х20 см);

фон обкладинки – доспілі яблука.

Ігор Бережний (народився 10 березня 1976 року в селі Настасів Тернопільського району) – поет, педагог. Член НСПУ (2003 р.). Лауреат обласної літературної премії ім. Степана Будного (2003 р.). Закінчив філологічний факультет Тернопільського педінституту (1998 р., нині національний педуніверситет). Працює викладачем української мови і літератури у Тернопільському вищому професійному училищі № 10. Переможець конкурсу молодих поетів закладів освіти Тернопільщини (2000, 2001 рр.), 2-го етапу Всеукраїнського конкурсу “Учитель року-2005”. Учасник всеукраїнської наради молодих літераторів у м. Ялта (2003 р.). Голова літературного об’єднання освітян Тернопілля при обласній організації профспілки працівників освіти і науки України. Твори друкував у всеукраїнській та обласній пресі. Автор збірок поезій “Силуети кам’яних дерев” (2001 р.), “Тінь Ікара” (2007 р.), статей у жанрі музичної критики, літературознавчих досліджень.

Ігор БЕРЕЖНИЙ

КОЛА НА ВОДІ

Я – пір’їнка на чорних вітрах,
Що шукає рятунку в тривозі,
В синє небо закоханий птах,
Дивом згублений грім у міжгроззі.

Заколоситься тиша добірно:
Я – думок невідкрита плита,
Стиглий дощ, що не йде рівномірно,
Крізь уяву пробита стріла.

І пливу я по хвилях думок:
Я – раб Слова.
Рвусь душею до тих берегів,
Де гармоній словесних обнова.

Коли радісні дні засинають,
Колять ночі сумлінні, мов хвоя,
Мої думи мене проклинають
І запитують з докором: “Хто я?”

Абзаци змін, немов пришесть доль,
Де плавно впала поволока плахи.
Між хмар нетитулований король
Знов стежить, як летять у вирій птахи.

Далеку втечу від земних орбіт,
Яку думками важко зрозуміти,
Забрав, зігрів, зламав шалений світ,
І на вікні засохли сплячі квіти.

А він мовчить, торкається до скронь,
Вбирає спів печальних херувимів.
О Боже, від спокуси оборонь,
Щоб завтра ми нараз не стали злими.

Невизначеність крутить без чуття
Його думки, на тілі рани мітить.
І спить під мурами німе дитя,
В очах якого тільки туга світить.

Широтами нездійснених надій
Товклися дні, стихаючи від втоми.
І вибуяли стебла ніжних мрій,
Щоб стати стухлим запахом соломи.

Терпке вино із запашних отав
Поржавило усі життєві леза.
Десь серед мороку доріг стояв
Нічний самітник, мов чиясь аскеза.

До Тебе йду по сходах мрій,
Долаючи вчорашні болі.
Найперший ворог – смуток мій –
Уста вкриває захолоді.

Та поспішаю я, скоріш,
Лечу в обійми ночі птахом.
Хай слів Твоїх холодний ніж
Проб'є мій дух під неба дахом.

І до вершини почуття
Я душу доповзу покласти.
Якщо ж Твій ангел без вінця,
О, як же гірко буде впасти!..

Допоки світло – краплі каяття
На поступі вселенських аналогій
Не зникнуть з почорнілого лиця,
Що пломеніє між стовпів убогих.

А дні розквітли, наче навесні.
Я – тиша напівсонно-мертвих вулиць.
Нічного міста стомлені вогні
У грудях омолоджено заснули.

Уже зникає шлейф минулих мрій.
З очей спада тужлива павутина.
Цей світ живе в двоїстості своїй:
Частина біла й чорна половина.

Пливе непевне клоччя хмар,
Замовив хтось, чи що? Шпилясті вежі
Так часто спокушають долю нам.
Хто ж між добром і злом окреслить межі?

І де єдиний, хоч тернистий шлях,
І де ж цей перст, що миттю зніме муку,
Щоб я не зміг, немов безсилий птах,
Розбити голову об твердість бруку?

Там і тут

1

Там тінь дерев – неначе полотно,
В тенета лісу звабно кличе фавна.
І на поділ розсипане зерно
Не пророста крізь сни, що квітнуть здавна.

На картах долі листя самоти
Фарбує осінь в просторинь багряню.
І, скинувши погорду, наче ти,
Пливе печаль у далеч океану

З вчорашніх днів, розтерзаних ночей,
Пореаних об вістря перевтілень.
В знайомих поглядах сумних очей
Уже вогні виблискують доспілі.

Бо так нелегко порубати час
На те, що було, є, на те, що буде...
Там тінь дерев усіх сховає нас,
Полегкістю наповнюючи груди.

2

Тут теплих хвиль розлога течія,
Хоч десь вмирають поживтілі мрії,
І квітнуть рясно золоті слова,
Їх місяць опустив на сонні вії.

Легенький легіт буйних верховіть
Усі тривоги, наче дим, розвіє.
Уже на друзки розламалась кліть,
І вільний подих душу ніжно гріє.

Я поспішаю у ліси німі,
Де вже гієн немає, тільки сарни.
І вічне світло заглуша вогні,
Зішкрябує усі думки примарні.

У даль відходять вічний сум та біль,
Так, наче це не я блукав по світу,
З душі зникає днів минулих цвіль –
Я виплакав її з дощем блакиті.

Знов обвугленість стін. Догорає
останній сірник.
Никне усмішка щира на вчора
прив'ялих повіках.
Сторож спалених днів заблудився
у темряві, зник
В сірих хмарах дощу, в захмелілих
схвильованих ріках.

Переможений час ронить роси
напровесні сну.
Непотрібних думок, злих ілюзій
замкнулося коло.
Відлетіло за обрій багрянtimer.
Тепер вже засну
І не чутиму діб, що стукочуть
то швидко, то кволо.

Всі вчорашні “князі” ловлять ранки
в обіймах чужих,
Галаслива юрба топче стіни словами
гучними,
А мій час веселковий, мов вітер,
на хвилю затих,
Золотавим теплом переборює
збурені зими.

Поплямовані дні. І корозія випитих
душ,
Недомовленість суті, брехливих
розлогостей перли,
Світ байдужих очей, хтиві мрії
оголених туш,
І зрадлива печаль – всі у ніч відійшли
і померли.

Я мовчу в самоті. Знов світанок
вгамовує крик
Парадоксів доби. Заколисаний
дивиться ранок.
Тисне темряву даль. Догорає
останній сірник.
П'ю свободу ковшами, позбувшись
усіх своїх бранок...

Горбилось горло. Горіла гортань,
наче гніт,
Звук кам'янів у безлюдді спустошених
кроків,

Падали зорі на цвинтар схоронених літ,
Все замітав безпричинно журливий
неспокій.

Кронами вгору від коренів
звітрених ран,
Від переливів дощу, що співав
на світанку,
Рвався у безвість розквітлий недавно
каштан,
Тлів десь у споминах, грався з журбою
в мовчанку.

Ця неможливість польоту обскубаних
крил.
Сутінки тиші товкли теплі хвилі – за звичку.
Погляд стемнів. Дивне сонце.
Сумний небосхил.
Сивий туман, що розплакався мріями
в мжичку.

Вірність сльоті хизував захолюлий хижак
Злими думками, замлілими вже
від покари.
Скроні стискало, кололо, неначе їжак,
Кров'ю обпечене, вицвіле золото тіари.

Місяць повнів. В далечині згаснув ліхтар.
Вогкістю пахли колись заворожені
плити.
Висохли соти. І лаврів солодкий нектар
У гіркоті забуття довелося допити.
Забагряніла тривога розтоптаних днів,
Сором і спомини стихли. Затуплені леза
Не розітнуть вже до болю нікого.
І сів
На перевалі віків Непоборений Цезар.

Ми приходим нізвідки і йдемо в нікуди.
Ми не пам'ятаємо початку
і не знаємо кінця.
Ми не віримо в те, у що треба вірити,
І сподіваємось, що не зачепить тлін...
Всі яскраві зірки згасають,
Всі солодкі слова безтурботні,
Всі оманні чуття вбивають,
Всі найвищі дерева –
самотні...

Левко РІЗНИК

Поет і владика

На калиновім мості

(Діалог останній)

(Продовження. Початок у 1–2-у числах).

Що ж...

А однак – тілесна оболонка слаба, – все якісь жалі, стогони душевні озивалися й мучили. Бо прощатися навіки зі своїми ногами, коли ти ще не в гробі, ой нелегко! Це можна скрити перед сторонніми очима, але в глибинах свого слабкого єства не реагувати на біль душевний – неможливо.

Предстоить боротьба!

І що спостереглося – як на людину, досвідчену в умінні тонко аналізувати всі свої душевні зрухи, – ніби нізвідки найшов такий стан, що його в побуті означають словами: “Ой, мені все падає з рук!” Подібне запам’яталося ще з того часу, як помер Ізьо, – тоді бона ходила з кімнати в кімнату й скаржилася: “Не можу нічого робити, все мені падає з рук!”

Ось і з тобою таке... Потягнувся за книжкою, а рукавом зачепив підсвічник – і той із грюкотом звалився на підлогу (до кабінету з тривогою зазирнув братчик), під’їхав візком до підсвічника, нахилився – підняти... підняв, але при тому коліща візка розчавило олівець, що чомусь лежав біля свічника; поправив торшер біля дивана, а як забирав руку, то мимохіть висмикнув вилку торшерного проводу з розетки, погасло світло, а досягнути і вставити рогачика – закоротка рука. Узяв дзвінок зі стола – покликати братчика, щоби поміг, за дзвінком чомусь звалилася набік настільна лампа, внаслідок чого розбилася електролампочка... Де ступав, усюди підстерігала якась пригода. Так почало здаватися, що навколишні предмети лиш чекають нагоди, позатаювалися, аби тут же вчинити йому якусь капость. Довелося надалі максимально концентрувати увагу на кожному рухові – щоби лукавий не тішився.

Що робити?

Очевидно, треба поділитися бідою з отцем-духівником і таким чином звільнитися з...

Отець явився хутко. Ніби десь неподалік очікував, що буде потрібний владичі.

Отець Рудь, на щастя, добродушний чолов’яга, з уродженим почуттям гумору, легко розв’язав проблему словами Спасителя: “Дух правди навчить нас усякої правди!” І лукавий більше не насмілиться тривожити владичу...

Та ще й розвеселив трохи “науковими” розмислами, – як то він уміє... Мовляв, владичі руки випромінюють незвичайну потужну енергію у формі невидимих корпускулів; та енергія і тручає предмети, що стоять поблизько... і не дуже твердо; тож се не вада, а великий дар Божий; треба лиш бути трошечки уважнішим...

... який же він делікатний, мій добрий отець! Він чудово розуміє, чому владика “трошечки неухажний”... збагнув, що навіть такий “велетень духу”, як Кир Андрей, із каліцтвом якоюсь мірою втратив певність у Божій благодаті й уповні не контролює своїх рухів, але не сказав цього. Бо знає, що чоловік, який од Бога володіє потужною енергією “у формі невидимих корпускулів”, сам зуміє вкотре подолати хвилюву слабкість духу.

... а хіба не добре, що свого часу, з Божої ласки, прибуло мудрости наблизити до себе людей, котрі, крім пастирських обов’язків, мають велику заохоту до якихось мирських захоплень, – як от отець Рудь тягнеться до науки, отець Гавриїл Костельник – до поезії, Тит Войнаровський – до мистецтва і політики... Нехай Бог їх благословить!

Дякую вам, отче, за добрі слова, “енергія в формі корпускулів” у руках тепер піде на благо, – віднині вона буде дуже потрібна!

Здоровому легко втішати недужого – язик без костей! Та, очевидно, від здорових і не варто вимагати забагато. Кожного чекає свій хрест!

А хіба ти дуже переймався недугою Івана Франка, – хоч і добре усвідомлював його великість для твого народу, його пророчу настановленість Господом? (Тоді ж він свого “Мойсея” вже читав по всій Галичині! Читав поему, де він, світська людина, кому навіть закидали атеїзм, пророчо наголосив, якраз у Господньому дусі: “Хто здобуде всі скарби землі і на все їх полюбить, Той і сам стане їхнім рабом, Скарби духу загубить!” “Скарби духу!” – ось що є те найголовніше, найвеличніше, котре наблизить людину, народ, надію до Бога! Лише володіючи “скарбами духу”, народ спасеться і в найстрашніших тарапатах!)

Чи не блукала в твоїй душі недобра гадка, коли поет так тяжко захворів на руки, що не міг тримати пера? (Здається, то сталося наприкінці 1907 року, відтак, на початку 1908 року, він їздив лікуватися до Ліпіку, де мало не вмер, впавши у скрайню хворість).

Може, приступало гріховне... чи не є то каліцтво на руки Божою карою за недостатню, як здавалося, віру в Боже Об’явлення? “Темний демон пустині Азазель” нашіптував йому з юначих літ – відколи юнак запізнав ідею Драгоманова, Лассалю, – що “Єгова дурить його з тим обіцяним краєм”, і він, поет, більше слухав Азазеля, ніж поклику серця про беззастережну віру в Бога. (Хоча ще з 1905 року поемою “Мойсей” поет засвідчив, що усе розуміє таки по-Божому, підступність Азазеля розгадав та розвінчав, – тому пішов з поемою до людей – читати їм своїм голосом, щоби в народі перемагала віра в Господні “скарби духу”, а не тяга Азазелевого практицизму, гріховного, диявольського). Бо надто ж бунтували проти Франка як редактора “Літературно-наукового вістника” священики з москвофільської партії – то в листах до канцелярії, то в статтях у “Галичанині”, то звичайним нашіптуванням та ширенням недобрих чуток про поета, – з тою ж вимогою: “Розпни!” – нерозумні, за вмішувани з часописі скрипти й утвори белетристичні проти певної категорії кліриків... а надто – москвофілів, у край шкідливої течії для народу в поступі до національного відродження. “Прокляни! Розпни!” – не місце такого гріховоду серед нашої інтелігенції. Сліпці! Та брали хоч би приклад зі свого владика, – який ще в 1913 році, з відкриттям Національного Музею у Львові, дав їм пропам’ятну тезу: “Не хочемо чужої культури, хочемо жити своєю!” А свою – хто творить?! Народ!

І ті поети, художники, зодчі, котрі вийшли зі сего народу й живляться у творчості джерелами народними. Не буде нації, якщо нема поетів – славних, нема художників – з голосними іменами, нема зодчих, які возносять до небес новітні, високої мистецької вартости споруди, храми, палаци!

... не збагнули сліпці, що бунтують не тільки проти Франка як поета, а й як пророка! Невзбарі ж часи за світової війни показали його правоту – з пріснопам'ятним Таллергофом...

... а чи не оте трагічне роздвоєння інтелігенції, головню духовних осіб, на русинів “твердих” та “м'яких” – на москвофілів і народовців – та попило крові немало, нервів пожерло ще більше своєму верховному пастиреві, котрий завше, всім серцем прагнув лише єдності всього народу?! Один українець запекло стверджує, що він – “твердий русській” і вірить, ніби русини-галичани і московити – один народ, а другий, не менш запекло стверджує, що він – “м'який руський” і вірить, що р у с ь к и й – окремих народ від московитів – належить до української нації, до Великої України, що під російським царем. І вся та мудрість вигадана аргіогі – бо всі, як “тверді”, так і “м'які” – одного кореня, з діда-прадіда русини єдиного племені ще від Галицько-Волинської держави, короля Данила чи й до Данила...

Що ж, людям голови позавертало в часи спротиву полонізації краю – і вийшла така ось дивоглядь...

От і незгода... За нею – слід у слід гнівливисть... далі – й ненависть!

Ще поки, за мирного часу, все обходилося дискусіями в сальонах чи на проборствах, серед гімназійної чи студентської молоді або між партіями, нічого трагічного й навіть прикрого не було... от – суперечки за мову, за правопис, за панську гідність, за бородину... а ж ще ж москвофілам було вигідно, – побирали при тому капітал від російського уряду...

... такий Осип Мончаловський, співредактор часопису “Галичанин”, їде до Москви, до Петербурга, там виступає з відчитами, де ламаною російською мовою розпинається, що українство – то польська, австрійська інтрига... за це й отримує рубрики на часопис і на чай. От! Якраз, коли нації потрібна єдність, щоби витримати натиск польонізації, москвофільські журналісти продають національну ідею за “трінкгельд”!

Та тут – війна: Австрія – супроти Росії! – і настає нечувана в світі трагедія народу руського-українського в Галичині. Через оту ж москвофільську глупоту!

Господь карає насамперед нерозумних!

Австріяки, а надто гонведи, тільки-но де хапають священника-москвофіла, відразу – на гілляку! Без суду! Московський, мовляв, шпигун! А которого не повісили, того забирають у концтабір Таллергоф, де чоловік гине від тифу, голоду чи неендзи.

Коли ж приходить московська армія, то москалі інтерновують мудріших українців із народовецької партії яко “мазепинців” за шпигунів австрійських. Та вивозять на Сибір!

На глупоту людську нема Божого змилювання; глупота, що йде від гордині, впертості, ненависті, несе за собою гріхи неспасенні. От і...

О, москвофільство! Се є глибока рана чи й страшна виразка на тілі нашого суспільства! Та ніхто дотепер ще не зробив поважних наукових досвідчень над сим диявольським явищем. Окрім ваших, пане докторе, писань, саркастичних нарисів про москвофільське духовенство...

А найбільше за всіх страждає владика – і за цих, і за тих, бо всі – то його діти! (Греко-католицького митрополита москалі теж важили звести зі світа, – бо ж як прихильник “мазепинців” був їм скалкою в оці). За кожного повішеного священика, за кожного відправленого на заслання в Сибір чи на муки в Таллергоф серце кров’ю обливалося – і то за всі роки війни! А хіба тепер ця рана загоїлася?! Се вічна рана української нації – фатальна роз’єднаність на часті!

Боже, змилуйся над нами, нерозумними!

Ой, не було часу довго журитися хворістю Франкових рук. От поспівчував чисто по-людськи – тай!

Найкращий ворожбит на ту пору не міг би був наворожити, що й здоровущого, як горішок, митрополита-велетня чекає подібне випробування Господнє...

Очевидно, прокляття недругів не проминули даремно – їх, проклять, було на голову митрополита не менше, ніж свого часу дісталось Франкові.

О, це нас таки тісно єднає!

Щоправда, в 1907 році тебе ще не клали на плаху, ти тішився глибокою пошаною зі всіх боків – брати-шляхта ще вірили у твою пропольську місію в серці греко-католицизму, а українці вже зачинали переконуватися, що владика таки їхній істинний пастир – Богом даний!

Отоді ж і розпочато було знамениті Велеградські з’їзди на Моравії.

Найщасливіша пора повного змушнення – найгучнішої слави й популярності!

А почалося – ніби й випадково... як то все виглядає з Божого натхнення.

Рік 1906-й! Засідання Братства Молитви при “Кирило-Методіївському Апостолі”. І раптом доктор Стоян, священик із Гражовіц, і доктор Шпальдак, священик із Праги, мовлять: “Відбувати при гробі святого Методія мирні сходи представників усіх слов’янських народів, що мали б служити об’єднанню Церков”. Зерно впало – і відразу на родючий ґрунт! На твоє запальне серце! Чому ж то відтак і писав Макс, герцог фон Сахсен (брат саксонського короля, католицький священик та професор богословії при університеті в Фрайбурзі): “Душею цього задуму був, тепер ще живий, запальчивий, руський, греко-католицький митрополит, Андрей граф Шептицький. Що ж, було, було...”

У днях 24–27 липня 1907 року й відбувся перший пропам’ятний з’їзд у Велеграді. Президентом з’їзду був обраний, розуміється, той же “Митрополит Андрей”, він і виголосив слово – його устами ніби промовляв Господь: “Будемо в Господа благати, щоби допоміг нам виростити з сего кільчика могуче, прекрасне, плодове дерево церковного з’єднання всіх тих слов’янських народів, які дозріли, які гідні стати біля Апостольського Престолу під благословенну руку Святішого Отця”.

О, Боже милостивий, які ж то щасливі часи пережилося з тими заїздами! Чи не найщасливіші за прожиті роки!

Саме на тих з’їздах приходило святе усвідомлення виконаного обов’язку перед Богом і Апостольським Престолом – розвивалося благостне чуття, що обітниця, дана перед Святішим Отцем Папою Левом XIII про посвяту всіх своїх сил на прихилення Сходу до католицизму, вже зачинає здійснюватися, властиво, набуває реальних рис.

На Велеградські з’їзди що два роки “з’їздилися” тільки однодумці, поважні, виро-зумілі мужі, й обмірковували проблему толерантно та зі щирою повагою один до

одного. Так формувалася потужна духовна й інтелектуальна сила, яка дедалі більше була спосібна продвинути ідею до фактичного здійснення.

Які ж славні люди були на першому з'їзді!

Із ґрунтовними відчитами в усьому розмаїтті тем навколо головної, якщо пам'ять не зраджує, виступили з Європи отці Авреліо Пальмієрі, Ксаверій Грівец, Адольф Шпальдак, Франтішек Сноупек; із Галичини – Олександр Барвінський, Дмитро Дорожинський, Михайло Галушинський, Теофіль Лежогубський; із Росії – отець Іван Урбан, який подав був пророчі надії в доповіді, здається, під такою назвою: “В чім заключається зобов'язання католицьких богословів у ставленні до Російської Церкви”.

От на з'їздах і постало те найголовніше: всім богословам прийти до своїх вірних, до паств, із правдивим опрацюванням історичних матеріалів, що стосувалися благодатного співжиття Сходу і Заходу, незважаючи на різницю в обрядах, до розколу в 1050 році – протягом перших семи Вселенських Соборів!

Ті Собори саме й творять єдиний спільний шлях прямування всіх християн до Божих понять, Божих правд, об'явлених людям через Ісуса Христа – Бого-Чоловіка. Наука про сім перших Вселенських Соборів і мала стати тою правною, Богом натхненою основою майбутнього щасливого з'єдинення. На цій темі, основоположній, мали будувати регулярні наукові стосунки католицьких університетів із православними духовними академіями Петербурга, Москви, Києва, Казані; було задумано оснувати при католицьких університетах відділи при катедрах для вивчення православ'я та Літургії Східних Церков, передбачали організувати товариства для перекладу російських науково-богословських творів чужими мовами.

О, які благодатні плани народжувались у гарячих серцях та просвітлених великою метою головах!

Навіть папа Пій Х на звіт про перебіг з'їзду, як то в пам'яті, у листі від 8 липня 1908 року напівжартома зауважив невтомному в святому ділі митрополитові Шептицькому: не йти “задалеко в цьому шляхетному намаганні полегшити нез'єднаним братам об'єднатися, щоби не запропастити католицької правди”.

Так, це був теплий жарт – якраз у душі Святішого Отця, адже в справі з'єднання щире порозуміння з ним відбулося ще в лютому 1908 року, під час авдієнції, коли довелося побувати в Римі на чолі групи паломників галичан із нагоди свята Івана Золотоустого.

...о, тоді, з Божої ласки, пощастило й відправити Літургію Івана Золотоустого в Катедрі св. Петра у присутності Папи. О, незабутні хвилини життя в Бозі!

На другому з'їзді – 31 липня – 3 серпня 1909 року – було ще многолюдніше!

Тоді ж у вступному слові довелося презесові з'їзду (тому ж Шептицькому) привітати делегатів і з Константинополя (як не зраджує пам'ять, професора Северина Селявіля), з Петербурга, віддалених районів Галії, а надто – російського священика отця протоієрея Олексія Мальцева з Берліна як приналежного до тих умів, котрі “ставлять мир Церкви понад усе”.

... однак із тих часів лишився і непогамований біль. Поза всі добрі наміри люди, і мудрі, й вирозумілі, на жаль, дуже тяжко й у таких складних проблемах, як церковні, йдуть одне одному навстрічу: душею, серцем... Так, ніби блудити їм приємніше, – пряма дорога для них чи то ложна, чи нецікава. А найгірше, коли твої наміри, що від абсолютної щирости, абсолютної толерантності, абсолютної правди, ті дивні люди, а тим паче духовні особи, цілком перекидують, біле видають за чорне, чисту правду за лукавство чи хитрість. Як ось було з Дмитром Хом'яковим...

Батько його, Олексій, високо шанований у світі богослов (о. Альберт Гратіє присвятив йому тривалі студії, спеціальну працю “Моральний елемент в богослов’ї О. С. Хом’якова”), зарахував роз’єднання християн до найбільшого зла, що лиш може спіткати людство, та насамперед шукав порозуміння, оминаючи всякі притики до роздорів.

А син ось – навпаки! Ніби й слідував по стопах батькових, але все наголошував на притиках... шукав зачіпки до незгоди.

І що найголовніше: не розумів значення Берестейської унії, засліплений “політикою” – російським імперським патріотизмом. От і висказувався... ніби Шептицький як уніят, разом із отцем Пальмієрі й такими ж іншими, тягне до єдності під Апостольським Престолом в інтересі польської нації... І нічим не можна було переконати його в протилежному.

... диво-дивне з тої колізії! Ось і бачимо, як виразно проявляється східний характер у словах Дмитра Хом’якова, вихованого всім політичним і громадським життям Росії, – коли людина говорить одне, а робить інше. Росіянин ніяк не годен повірити, що моя відданість інтересам моєї пастви правдива, а тим паче – вірність українству й справі відродження української державності; росіянин упевнений, що цю відданість я лише деклярую, а в душі стою за польські інтереси. Як то важко “східним” повірити, що є люди – європейці, в яких слово не розходиться з ділом. Що ж, і це доводиться терпіти – і не тільки від росіян...

На жаль, не судилося використати велеградські з’їзди повносило для святої справи. Недуга перешкодила вести з таким же благодатним запалом третій з’їзд 27–29 липня 1911 року. Числився лише номінальним презесом. На пораду о. Стояна. (Поручили о. Стояну самому сповняти роль предсідника).

Правда, дискусія знову ж таки мала характер високовченого обміну думками славних мужів. Промовляли отці Пальмієрі, Федоров, д’ Гарбіньї, Мартін Жюжі, доктор Шімак...

А от знаменною подією тоді було оголошення в рефераті Устїчкова про об’єднання Болгарської Церкви з Римо-Католицькою – цілком у дусі великої мети!

Та й українці добре пописались – отці Іван Давидович, Дмитро Дорожинський, Петро Крип’якевич, Василь Лончина, професор Полієвкт Кметь, студенти богословія...

І на четвертому з’їзді не пощастило... Від 31 липня до 3 серпня 1924 року. Лукаво завадив цьому святому ділу польський уряд... не дав можливості виїхати з Польщі найбільш зацікавленому...

Папа Пій XI іменував предсідником архієпископа з Оломунця Леопольда Пречана.

Проте, як доходили вісті, о. Кенет висловлювався, що все-таки з’їздові “бракувало для повного вивершення ідеї високої постаті митрополита Шептицького”, “промотора руху”.

Аж у 1927 році вдалося зайняти місце презеса на п’ятому з’їзді. Але то було якесь глухе міжчасся, початок світової економічної кризи – і належної активності отців не відчувалося.

Чи дозволить Господь тепер, із підупалим здоров’ям, “будити спрагли душі” на з’їздах наступних? Уповаймо на його ласку!

А хіба мало здоров’я забрала візитація греко-католицьких церков Канади та З’єднаних Держав Америки, де вороги злісно ширили бацилю незгоди, щоби позбавити українців-емігрантів такої потрібної їм пастирської опіки?

Коли... коли... та ж у 1910 році... випала нагода провідати українські громади з нагоди Євхаристійного конгресу в Монреалі, – інакше виїхати за океан на тривалий час не було можливості, – то ж ні хвили не вагавсь, у серпні кораблем “Кайзер Вільгельм” і прибув щасливо до Нью-Йорку.

Якраз тоді, коли такий собі колишній нібито священик Ардан, а відтак чоловік партії соціалістів, ширив у газетах найбрудніші наклепи на ненависного йому і його партії митрополита Андрея, щоби завадати його місії. Протестантам Канади теж дошкудило відоме в світі ім’я відданого своїй справі греко-католика.

У порту, правда, українська громада влаштувала пишну зустріч, відтак у готелі “Бекінгем” зарядила на честь візитатора банкет, – на якому й англійці зацікавилися духовним пастирем українців. Але се гріло мало...

Мало гріло, бо гнітила біда – роз’єднаність української еміграції як в Америці, так і в Канаді. Багато емігрантів піддалися ворожій провокації – зажадали створення самостійної греко-католицької Церкви, незалежної від Риму.

А треба пам’ятати, що галичани в Новому світі, за демократії Джорджа Вашингтона, – “вкусивши” американського свободомислія, – були за ментальністю вже цілком інші, ніж їхні одноплемінники в Галичині. Якщо комусь із “вольних американів” лукавий нашептав, що підтримка римо-католицьких єпископів – се втрата власної свободи, то ніякими вмовляннями такого не переконати в протилежному. Ба, що нам, українцям, греко-католикам, якийсь там француз, римо-католик архієпископ Лянжевен?! Ми хочемо самостійну Українську Церкву – і ніхто нам сего не заборонить! Не послухаємо і василіянських монахів отця Гура й Крижанівського, що їх прислано нам із Галичини, – нехай собі сі єзуїти цілуються з Лянжевеном, сли їм так мило. А ми – окремо! От і парафія св. Миколая у Вінніпегу розділилася на дві частини. Розлад і незгода!

Після тривалих пертрактацій на Євхаристійному конгресі з Лянжевеном (Боніфас), єпископом Легалем (Альберта), єпископом Пасхалем (Принс Альберт) і спало на гадку – єдиноправильне для українців: переконати Рим о konieczність українського єпископа в Канаді. Інакше українська громада буде втрачена для Риму; вперті й свобідні українці ніколи не визнають зверхності римо-католиків! (Із цим треба числитися!)

На тім труди не скінчилися. А стало їх ще більше, більше... Лише Господь своєю ласкою допоміг здолати, здавалось би, нездоланне. Протягом двомісячного побуту в Канаді щоденні переїзди з міста до міста – де Монреаль, де Вінніпег, де Ванкувер чи... чи Гоббарт... від океану до океану через увесь материк. А ще клопоти з отцем Сотером Ортинським.

...о, людоньки! Його призначив єпископом у Канаду папа, а п’ятдесят шість (!) мадярських священиків (розуміється, закарпатських українців) приступали з претензіями, нібито з твоєї руки, з твоєї згоди єпископ Ортинський надавав перевагу галичанам перед закарпатчиками... Господи!

... аякже, коли паства заблукає в нетрі без мудрого пастиря, то в ній проростає стільки лободи і кукілью, що виполоти те сміття без Божої помічі – ніякими силами!

Че варто забувати, що в митрополита крім духовних обов’язків, є чимало світських, – а тим паче, коли він належить до Палати Панів Австрійського парламенту у Відні.

Тож не скористати з тих можливостей, що їх надає “Панові” парламентська трибуна для відстоювання інтересів пастви в усіх складнощах політичного й економічного життя в імперії, було б не лише гріховно, а насамперед – нерозумно. Зрештою, ніхто з галицьких русинів не протиставив би своєму владиці, якби він гайнував час у високій

Палаті, коли справи з відкриттям українського університету набувають дедалі більшої гостроти – аж до пролиття крові!

Ба, на щось важне таки мали придатися всі ті наукові пізнання, що їх зумів так багато призбирати в університетах Кракова, Парижа, Риму, Берліна... з риторики, з логіки, ораторського мистецтва, проповідницької та місійної вишколеності.

І придалися! Промова 28 червня 1910 року в Палаті Панів змусила замислитися не одного високого державця над проблемою, що загнала кервавати... кривцею нещасного Адама Коцка. “Хоча питання те вже від років є предметом переговорів та найбільш наполегливих домагань руської нації, однак у цій справі дотепер не підпринято нічого позитивного”. А за цим чоловік дозволив собі такі вишукані ораторські фігури, до яких не прислухався б хіба що глухий. “Що заснування руського університету у Львові є потрібне, уважаю доказаним і більше ніж доказаним, незаперечним; бо, якщо б русини мали вже один університет, можна б ставити під сумнів потребу ще одного, а коли вони не мають жодного, тоді питання, чи руський університет є потрібний, майже лучиться з питанням, чи взагалі потрібні університети”. О! Чи зміг би сам Ціцерон Марк Тулій щось кругліше викруглити на захисті Секста Амерійця чи Марка Руфа, чи...

А інакше не зрушити ті скали, що стриміли на дорозі русинам до визнання їх рівноправними серед народів імперії. Думка й працювала – та з максимальною винахідливістю. Як от далі: “Бо, коли університети є могутніми факторами в історичному житті народів, тоді вони такі для всіх! А раз вони є потрібні, то потрібні передовсім тим, хто їх ще не має. Нарід, який начисляє три з половиною мільйони, займає за цим четверте місце серед націй Австро-Угорської імперії, не може обійтися без університету...” Ось!

На першим погляд – це ніби такі собі риторичні забавки чи вправи з класичної логіки.

Для тих, хто не знає галицьких проблем, – так! А хто знає, який страшний опір проти сего університету чинили егоїстичні кола властителів існуючого університету, то відразу дійде умом, кому ті логічні викрутаси були адресовані.

“Може, русини ще не дозріли мати самостійну науку й університет? (Як то противники ідеї всім нав’язували!) Такий аргумент слід відкинути як історично-фальшивий, бо вже в сімнадцятому столітті ми мали квітучі академії, високі школи. Цей довід не мав жодного логічного сенсу – так само, як би хто сказав: молодого чоловіка не належить посилати до школи, доки він не стане вченим, або, що хвора людина мусить наперед виздоровіти, а відтак представитися лікареві. Хіба не дотепне логічне коліно? – аж збудило шемранину між “панамі”, які завше під час тривалих промов дрімають. От у цю хвилю, як гласить один із законів ораторського мистецтва, коли прелегент здобувся на увагу всієї публіки початком промови, то далі відразу треба вдарити в основну точку. Добре, університет, може, й “потрібен для русинів у їхньому Львові, але чи розумно буде витрачати на його заснування бюджетні кошти (на засіданні Палати саме йшлося про бюджет!) І тут знову ж залізна логіка – на руку! “Якщо хтось (звісно, браття-сусіди) в даному разі мотивує відмову браком ощадності, то й у цьому стоїть на фальшивій позиції. Бо питання університету є передовсім постулатом культури й науки, а віддавна в людстві панує переконання, що фонди, віддані на піднесення культурного життя і науки, власне, не видатки, а інвестиції, які приносять велику користь”. Та ще й з іншого боку: “З культурою, мої високі панове, справа мається так, як із сонцем і здоровим чистим повітрям. Більше світла й більше повітря – це гасла культури!”

Розуміється, при тому не менш важно було наголосити, що ці світські викладки йдуть від духовної особи, “...треба насвітлити наше університетське питання ще з одної сторони, на яку, я, церковний голова католицьких русинів грецького обряду,

дозволю собі звернути увагу як уряду, так і високої Палати. Бо Австро-Угорська монархія є державою, внутрі кордонів якої можна знайти найбільші орієнтальні церковні спільноти, що дотепер придержуються постанов Фльорентійського Собору та передовсім задержують традиції початкового християнства, а саме: принципи єдності окцидентальної і орієнтальної Церков. Ця релігійна унія Орієнту з Римом, католицька віра з грецьким обрядом стала для нас, русинів, так би мовити, вже національною традицією, національною релігією, за цю ідею, яка зовсім певно має світове значення і якій віддавна ворожо протиставилися всі національні й релігійні егоїзми, наші предки пролягли потоки мученицької крові. Тому, розуміється, прямування до проблеми університету, важної і великої проблеми, посередньо в'яжуться із піднесенням як культурного, так і духовного життя нації”.

При тім належалося і погладити горностаєву мантию цісаря за шерстю. “Русини відчують як добродійство Божого Провидіння релігійну толеранцію в Австрії, запевнення свободи розвитку їхньої культури. Тим із вдячністю прив'язані до світлої особи улюбленого монарха. Тож нехтування зі сторони держави культурними потребами нації є раною, що приносить болючу шкоду організмові нації та організмові імперії...”

А вже на завершення промови, як і належить професійному ораторові, абсолютно обґрунтований, без будь-яких прибамбасів, акорд: “...зо всіх вгаданих причин, культурного й католицько-релігійного розвитку руського народу під покровом Габсбургів, уважаю створення руського університету – у Львові – не тільки потрібним, а й елементарно важливим”.

Ба, тоді, на сорок четвертому році життя, при здоров'ї і бадьорості говорилося те все з якимсь чудодійним зухвальством юного магістранта. Нехай знають “Пани” у високій Палаті! А відтак – нехай знає вся Австрія! Прецінь, усі пресові органи відгукнулися ... Тією чи іншою мірою. (Звісно, найпаскудніше – краківські).

Промова, властиво, переросла звичайне прохання – в програмову річ маніфестаційного характеру чи й меморандуму. От і запам'яталась – як одна з найприємніших ціх на трудному шляху руського пастиря, василіянина-місіонера.

Звідки ж ті слова – такі доречні, логічні, дотепні й несподівані? Яким чином уклалися у сміливі риторичні конструкції? Очевидно, як сказав би отець Рудь: “Дух правди навчить нас усяких правд!” Господь підкаже! А ще як маються в достатку ті “невидимі корпускули” в голові!..

Не менш важливо було використати й римські можливості – теж немало! – поставити на службу своїй нації. Навіть випередивши братів, католиків-латинян...

Гріє... ой, гріє стомлену душу нині, як згадати про ту “Руську Місію” в Римі... з полагодженням непорозуміння на Американському континенті. Чоловік тоді не знав утоми, ніби на крилах віри ширяв над усією кулею Земною, у якомусь шаленстві діянь і чинів.

Щойно повернувся з “Нового світу”, повний вражень, чуття здійсненого обов'язку, – аж кожна клітиночка тіла лебеділа о відпочинок, аж кожна кісточка дрижала і... як ти – вже у Римі! Бо справа не чекає. Та з Божою поміччю, та з благословення Папи (на гнів і заздрість нерозумним сусідам) вдається створити у Ватикані дуже й дуже вагому для русинів інституцію... Як то?! Історично-Церковну Руську місію для дослідження, каталогування і копіювання документів із архівів Ватикану... щодо історії Української Католицької Церкви”. В скорості зарясніли й публікації – так милі вам, пане докторе, – адже ви здавна (щоправда, без особливої надії) прицінювалися до

“замків” ватиканських архівних запасів... так вам бракувало матеріалів із сего, за “... сімома замками” сховища).

Ця Місія і донині щасливо триває за щирости й відданості справі о. Кирила Королевського. Нехай буде благословенний!

Праця ж – понад сили! Але йому байдуже. Ніякі, найтяжчі, неустанні труди не підкосять здоров’я чоловіка, котрий чітко знає мету, шляхи до її досягнення та всім серцем прив’язаний до неї. Чим більше зусиль тратить на улюблену працю, тим здоровшають м’язи тіла і душі, тим енергійніше струменять із рук на всі боки ті “корпускули”, що про них так “науково” розмірковує добрий мій духівник.

Здоров’я чоловікові підточують, як іржа залізо, всякі неправди, плюгаві навмисні вигадки, лукаві чутки, глупі перекручення, недорозуміння, що їх снують слід у слід, із року в рік близькі й далекі егоїстичні елементи, польські чи й прямих ворогів. Бо їм стає поперед горла чесна, відкрита й багата здоровими плодами чей місійна діяльність чоловіка твердого принципу, свідомого приречення себе для правих діл згідно з Господнім повелінням.

А якраз із розгортанням діянь во благо руського народу, властиво, української нації, з розголосом на всю Європу розгорталася так само бурно й критика... жорстока й фальшива і фарисейська – як зі Сходу, так і від Заходу... Дякую вам усім!

Ой ранили... та глибоко... нема чого таїти сего перед самим собою... з нестерпними болями стріли, що впивалися в душу чи не кождоденно многими літами – стріли не прості, а й заражені трутизною, що їх пускали неустанно ті “добродії”, котрі бажали видіти в митрополиті руському плохенького виконавця їхньої нечистої волі.

Спершу, правда, та критика смішила. Своєю абсурдністю і пігмейством. Благодушне серце, що вже вистукувало в унісон із серцями мільйонів вірних своєї пастви, не відразу вчуло подих “гієни”.

Аж якось ніби раптом, після Риму, секретарі почали класти на стіл розмаїті числа європейських часописів, книжки з Польщі, де праведного трудівника обзивають не ч е с н и м...

О Боже! Кому таке неподобство могло прийти в голову?!

А дивіться! – якийсь Бродіч із Хшанова книгу видав під назвою “Na Rusi Galicyjskiej schisma sie gotuje”, де чорним по білому...

Так, це було в 1911 році. Тоді й розпочалася на повну скалю та чорна “дискусія” вовчої зграї, що відтак роками вишкірялась і дзвонила зубами на безоружного, захищеного лише Божою благодаттю...

Чорним по білому, отже, – той граф Шептицький, хоч і високого шляхетного роду, але чоловік непевний... такому не можна довіряти! Шляхетна суспільність сподівалася, що він гордо виконає свою місію – піде між русинів та хутко їх зцивілізує, з дикого юрмища витворить проповідницьким словом і митрополичим авторитетом спільноту шляхетних особистостей – таких, якими є поляки... власне, профільтрує те кисле “вінко” й розчинить його в благородному польському “трунку”, що й сліду не зостанеться. А він – навпаки – сам розчинився у тому болоті.

Невдовзі в лондонському “Таймсі” росіянин, “некій” граф Бобринський, у ту ж дудку... в “Апелю до гуманності”, мовляв: “Екс-офіцер кавалерії, якийсь граф Шептицький, котрий був назначений митрополитом Галичини, робить усе, що може, аби сполонізувати й зроманізувати свою російську паству, для якої він показався не пастирем, а вовком...”

Ба, один звинувачує у невиконанні місії, що доручила шляхта – не сполонізував русинів, а інший звинувачує, що вже сполонізував... свою паству... Одначе, тут ще більше диво: не “руську”, а якусь “російську” – звідки ж раптом у пастві митрополита

Шептицького взялися “росіяни”?! (Ой, а чи не зарахував оцей мудрець галицьких москвофілів до росіян?! Невже він аж настільки необізнаний... чи просто тупий? Очевидно, конче йому хочеться видати бажане за дійсне! А ніби й непростий чоловік – член Думи, лідер Російської народної партії ... правда, за духом – імперської, бо вельми пишається, ніби він є нащадком Катерини II).

І що найцікавіше: кардинально протилежні твердження, обидва брехливі, але стоять за одно! От уже геніально закручена логічна клаузула!

Чудо фальшивого логічного мислення! І Бродіч, і Бобринський стоять за те, щоби всякими способами оббрехати сего “якогось графа”, “екс-офіцера кавалерії”, та скомпромітувати перед усім світом – бо надто популярним став він у високих колах Європи, Америки! То що там для їхньої “великої” мети елементарні закони логіки, правила етики чи доброго тону?!

І за що ж ця люта ненависть чей напад на духовну особу митрополичого сану? (Дуже ж рідко трапляється, щоби пани зі світської сфери вторгалися в життя та діяння будь-кого з кліриків!)

Та світ не без добрих людей, знайшлися такі, котрі дуже легко розкрили всю “глибіню таїни” цих нібито кардинально протилежних звинувачень. Професор Степан Смаль-Стоцький із Чернівців – перший... Зі свого боку написав: “Митрополит Шептицький попав у Боринського в неласку за те, що досягнув великі заслуги для культурного піднесення русинів”. А другий – принц Павло Сапіга... зі свого боку (в тому ж “Таймсі”): “Цей достойник греко-католиків... має більшість польської opinii проти себе тому, що він є стійким і гарячим прихильником руської національної ідеї і з’єднаного обряду”. А Володимир Степанковський навіть виганьбив у “Таймсі” Бобринського – “як він не стидається ображати публічно нашого митрополита, графа Шептицького, який є високопатріотичною людиною, що його особі наша спільнота є так щиро віддана”.

Ото ж бо! Замість “стримати національний розвиток русинів”, як то хотілося б тим Бродічам із Бобринськими, то він всіма доступними силами – і талантом, і посадою, і приналежністю до Палати Панів, і авторитетом у Папи – сприяє русинам.

От вам і гріх! Кари гідний...

Що ж, москалеві не дивниця!

Але ж браття-поляки, моя рідна шляхто, невже ви забули, в чому істинна шляхетність?!

Здається, не у “валленродизмі”... Правда?!

Не в зраді тих, хто довірив тобі свою душу – свою долю. Правда?!

Не в дволичности... Правда?!

Не в байдужості до інтересів тих, кому ти поклявся перед Богом і Папою вірно служити на полі духовному, в науці Господа нашого Ісуса Христа. Правда?!

Хіба не правда, що ви, потомки славних лицарських династій, глибоко зневажали б того ж потомка славного лицаря і письменця Александра Фредра, якщо б він, поклявшись під час інавгурації в соборі св. Юра: “Я хочу бути руським митрополитом. І ним буду!” – скоро насправді перестав ним бути... в своїх діяннях?!

О, ні! Шляхетний чоловік не може повірити, що нащадки славних лицарських династій спосібні подати руку Бобринському, підлоті без честі та совісті...

А що поляки на панслов’янському конгресі в Празі у 1908 році, з швехпольської партії, цілком поєдналися з російською делегацією на чолі з Бобринським – навіть згодом запросили його до Кракова, до Львова як “предвісника нової ери для польського й російського народів” – то, очевидно, правдивої шляхти там не було.

(Читайте продовження).

Анатолій ДНІСТРОВИЙ

Анатолій Дністровий (справжнє – прізвище Астаф'єв; народився 30 липня 1974 року в м. Тернопіль) – прозаїк, поет, есеїст, культуролог. Член АУП (1998 р.). Кандидат філософських наук (2001 р.). Лауреат міжнародного літературного конкурсу “Гранослов” (1997 р.), конкурсу видавництва “Смолоскип” (1998 р.). Закінчив Ніжинський педінститут (1997 р.). Засновник і учасник літературної групи “Друзі Еліота” (1993–1996 рр.). У 2003–2005 роках викладав у Київському національному університеті ім. Т. Шевченка, нині – аналітик політичних процесів. Автор книг поезії “Проповідь до магми” (1998 р.), “На смерть Кліо”, “Спостереження” (обидві – 1999 р.), “Жовта імла” (2001 р.), “Покинуті міста” (2004 р.), повісті “Невідомий за вікном” (2001 р.), романів “Місто уповільненої дії” (2003 р.), “Пацки”, “Патетичний блюз” (обидва – 2005 р.), автобіографічної книги “Гоги і філософія” (2006, 2007 р.); книги есеїв “Злами й консенсус: шість нсн на захист ліберальної демократії в перехідних умовах” (2008 р.), близько 100 художніх, літературно-критичних, філософських та політологічних публікацій у періодиці.

НЕВЕЛИКА ЛЮБОВНА ДРАМА

поезії

Школа

1
на уроках ми розглядали його фотографії
що розтиражував мій однокласник
який продавав їх
по п'ятдесят копійок – маленькі
трохи більші – за “совецкій рубль”

на вихідних ми слухали
його голос на бабінних магнітофонах
коли батьки відпочивали на дачах
чи то пак на пролетарських “фазендах”
(шість соток землі)

голос був як пташиний крик
голос чужої Австралії
ми майже нічого не знали про цю заморську країну
крім того що зі скупих уроків географії
і телепередач
про собаку дінго

2
тепер мені легко уявляти все що було
майже двадцять років тому
птахи відчайдушного крику Бона Скота
із німими очима мільйонної армади
шанувальників
піднімаються високо в небо
моєї кімнати
стулю повіки щоби відчути дотик пір'яного
голосу
щоб побачити лагідну темінь тих хто любив
його спів

і –
шорти школярські кеди рогатку й картуз
порожні пляшки перси дівочі на яких він ставив автографи
Вася Лакатош та Міша Стремба
Андрій і звісно ж я –

уся моя школа імені Бона Скота
яка тепер розлетілась по світу
як птахи його крику
як роки і світлини кумирів
як юні наївні усмішки й веснянки на наших обличчях
як бабіни що назавжди розмоталися

* * *

ми підемо з тобою у вечірню імлу
щоби мовчати
під шелестом листвяного вітру

ми підемо з тобою у вечірню імлу
щоби розчинитися
з деревами
прозорими від темряви

ми підемо з тобою у вечірню імлу
щоби спочивали твої очі
від моєї посмішки юродивого
щоби наші помисли як сліпці
одне одного шукали

На смерть черепахи Чарльза Дарвіна

скільки бевзів заглядало в твої столітні очі
і що вони прагнули там побачити
скільки бевзів захоплювалися твоїм поглядом
і розводилися про те
що прагнули в ньому бачити

напевно ти знала
дні минали не за законами еволюції
а при тьмяному кімнатному світлі
у запилених меблях і непорушних книжках

скільки балачок ти не розуміла
скільки суперечностей
скільки тисяч рук до тебе торкалися
скільки було фотоспалахів

утомлені кроки сера Чарльза
і непорушний Північний полюс
стабільний маршрут до миски з їдлом
банальна ціна за історію

Політ Євгена Плужника

сивих птахів у твоїх відкритих очах не стане
і тобі не повірять
дотліватиме слово сухотне останнє з потрісканими судинами
й почервонілими від сонця більмами
але вони скажуть це надто поетично такого нині не буває
з цього приводу процитують відомих філософів

не скажеш жодного слова
бо голос твій співатиме на весь німий всесвіт
наче перше вино єдиної юності наповнить кров душу клітини
підніме тебе мов повітряну кулю
як смерть забере із собою

будеш летіти й дивитися вниз
дружньо гукатимеш
але вони тобі не повірять
тягнутимеш правицю для потиску
але колосся незримих рук проростатиме крізь тебе

Сполохана голубка

скоро ти станеш беззахисною
чекатимеш сонця ранкового
щоби заснути зацілованою
виснаженою

скоро прийде сон
як чорна важка вода
сон котрий нікуди не зникає

твої бажання повернутися додому
нагадуватимуть кадри німого
чорно-білого кіно
і сполохана весняним громом голубка
покине наше підвіконня

моя сміливість тебе залишити
безпорадна як кошеня що потрапило у воду

Невелика любовна драма

я призначив тобі зустріч
у парку зі запахом весняного бузку
коли тупаки-тумани цитували Бодріяра

ми блукали вузькими майже порожніми від людей
провулками їли морозиво
на площах годували голубів
а тупаки-тумани цитували Бодріяра

ми купалися голими в нічному Дніпрі
дивилися на вогняні гірлянди міського мурашника
потім несподівано побили горшки
ти у розпачі переїхала до подруги
а тупаки-тумани продовжували цитувати Бодріяра

я в депресії вже третій тиждень
відтоді як ти мене покинула і повернулася
в рідне й далеке містечко
я геть запустив себе і перетворився на свою подобу
з диким і чорним поглядом
щоби відволіктися від свого горя
намагаюся читати Дельоза
а тупаки-тумани і далі цитують Бодріяра

Кримські записи

і
імами мовчать
та із заплющеними очима
стрічають сонце
на їхні камінні обличчя спадають перші ліниві промені
імами чекають
коли секунди
нестерпніші за думки
знову тяжітимуть спекою

імами можуть багато сказати тим хто їх слухає
але бережуть слова для найгіршого

*східноєвропейські “атдыхаючіє”
з кожним роком дедалі більше знимкують чуфут-кале
їдять мідії і в’ялених судаків
діляться враженнями
від сервісу на курортах
Болгарії Чорногорії Криму
підраховують витрати на дорогу харчування
і нічліжки в пансіонатах*

священна земля волає 44-им
здригається від гуркоту вагонів на залізничній колії
вагонів у які набитилися люди
(запах степу останній і гострий)

чого їм чекати приреченим на суховії
на терпку воду
якої не бажають навіть запеклим ворогам
на воду

повільну
виснажену
страждальну
тиху
з піском та відображенням гірких молитов
із безсонними й жовтими очима сподівання

2
імами мовчать
вони пам'ятають
змилені коні повільно вмирали
над їхніми трупами високо під сонячним міражем
розкинули крила орли

вони пам'ятають гул степу що котиться в надвечір'я
тіней безмежна ріка вершники без імен
завмирає повітря
сполохане
гостре
силуети джигітів у млявому мороці
полиск ятаганів
напружені очі мурзи
хвилю тягнеться алла

небесний бахрам насторожі
лагідно дивиться на воїнство правовірне

лики величні гіреїв
павичі Бахчисараю

Малюнок Євгена УДІНА.

жіноцтво мовчазне і діти
(кумис на губах не обсохнув)
імами втирають спітнілі обличчя
подумки повторюють шаріат
мріють про підніжжя трону сил
для народу спекотних земель
там ніжний небесний лотос
на якого не вправі дивитися навіть янголи
там священні відбитки копит бурака

*східноєвропейські “атдыхаючіє”
шукать кнайти
з кримськотатарською кухнею*

імами мовчать
чого їм чекати від повернення
бо не зарадять конституція та міжнародні організації
бо залізниці нікого не приведуть у минуле
аллах мовчазний як ніколи

чого їм чекати
повернутим з Узбекистану
священна земля залишилась тільки у пам'яті

хіджра з роками сповільнює хід
пожежі спалили серпневу траву
мовчить розпростертий німий горизонт
наче чекає на ворога

додому дорога далека
додому немає води

додому немає

Quousque eadem?

І
коли торкатимуся тебе сполоханої тремтливої
у помислах
як і в далекій безтурботній юності
ти завжди будеш чиста
з очима відкритими як безхмарне небо
з по-дитячому насупленими губками

сіль – пам'ять
що роз'їдає мої вуста

ночі які виплакав на самоті
жінки прийдешні й минулі на берегах
безмовних пісків нашої розлуки
руки мої що погрубішали з роками
голос мій який став твердішим і стишеним
перша легка паморозь на скронях
все перетворилося на сіль моєї гіркої пам'яті

я бачу наш літній дощ
під яким ми безтурботно блукали
мокрі до нитки
і грілися тремтливо під нашими останніми березами
як ніколи рідними пальцями витирали краплини на обличчях

я бачу колесо кінокадриків химерних годин і доріг
в котрому як білка нещасна
не здатний добігти до тебе

сіль – пам'ять
що роз'їдає мої вуста

2
не можу виговоритися тобою
слова мої – здеморалізовані та виснажені солдати
які не реагують на свого командира

допоки так буде?
допоки?

не можу напам'ятатися тобою
бо очі мої вкриваються запоною сліз

прошу лише бачити тебе
бодай заплющеними очима
реконструювати кожну цятку твого нетривкого
існування в моїй уяві

я не Евклід і не вірю в паралельні лінії
що ніколи не перетинаються

ми живемо в час аномалій
ми живемо в час вічних аварій на автострадах
наших тривог

допоки ще ось так?
допоки?

Василь ФОЛЬВАРОЧНИЙ

СИМОН ПЕТЛЮРА

Історичний роман-епопея

Стриножені коні

Книга перша

(Продовження. Початок у 2-у числі).

2

“Департаменту полиции города Полтавы. В феврале 1900 года в Харькове на тайном съезде представителей украинской студенческой организации создано антигосударственную партию под названием Революционная украинская партия, сокращенно РУП. Руководителем ее стал двадцатидвухлетний сын профессора из Киева, студент Харьковского университета Дмитрий Антонович. Программу партии написал молодой харьковский адвокат, советник городской Думы Харькова Николай Михновский. От Полтавы присутствовали члены тайного кружка – учитель пения и хормейстер семинарии украинофил Иван Розенко, состоящий под нашим тайным надзором. Вместе с ним был студент семинарии, сын полтавского мещанина, извозчика, заседателя окружного суда Василия Петлюры, Симеон Петлюра, 1879 года рождения. Прошу установить за ним тайное наблюдение. Верноподданный Гвоздь”.

Головний жандарм Полтави покрутив аркуш паперу, списаний акуратним каліграфічним почерком, і поклав його до папки, де вже лежали подібні донесення агента під кличкою “Гвоздь” про таємну групу семінаристів, яка збирається на квартирі полтавського дворянина Аркадія Кучерявенка “для пения козацких песен, декламации крамольных запрещенных стихов, чтения различных агитационных брошюр, воззваний к борьбе за равенство, свободу, демократию, конституцию, передел земли, украинский язык, за автономию Украины”.

Дістав із папки аркушик із прізвищами громади семінаристів, почав читати вголос, роблячи паузу після кожного прізвища: “Микола Гмиря.., Іван Сідоренко.., Константин Шаревский.., Александр Мішта.., Сергій Андреевский.., Симон Петлюра.., Симон? Что за странное имя? Не Сіміон, не Сімйон, а Сімон, с ударенієм на первом слоге? Нужно взять под особое наблюдение этого Сімона с ударенієм на первом слоге!”.

Знайшов аркуш із прізвищами поважних полтавців – “Статський советник Гнатович, дворяне Кучерявенко, Кохановський.. Что об’єдіняет етих зеленцов і уважаемых людей... Среди ніх ні одной девушки. А что, если это группа половых извращенцев, педофилов і підарастов, і не боліє? Если это так, то іх тоже стоїт накрыть. Надо посоветоваться с прокурором Полтавського окружного суда і усиліть наблюденія. Відімо, Гвоздю нужни помішнікі”.

Про автора читайте у 2-у числі нашого часопису.

* * *

Тільки-но Семен прийшов додому, зразу відчув щось недобре – батько зміряв його довгим допитливим поглядом і запросив до світлиці для серйозної розмови, відмахнувшись від пропозиції дружини спершу повечеряти, а вже потім балакати.

– Що ж ти, сину, соромиш мою сиву голову? Дожився батько, який пишався середнім сином чи не найбільше, а той у чорні списки вляпався.

– У які списки, тату? – перепитав тремтячим голосом, подумавши, що хтось доніс про те, що читає заборонені книги й брошури, бо донощиків серед семінаристів не бракувало.

– А то не здогадуєшся, за що?

– Не знаю...

– З'їхав зовсім, погано вчитися почав, уроки пропускаєш... Що, дівцю завів, жеребцювати почав? Так і скажи батькові – не хочу вчитися, а хочу женитися. Тоді навіщо нам тратитися на твоє навчання. Станеш не попом, а візником. А священниками будуть Федір та Іван, та й Олександр, який у церковно-приходській школі серед перших. Так що, кінчаю для тебе другу хату, поселяєшся там. Даю тобі воза, пару коней, одружуйся і вбирайся в достатки. Може, щось і в придане візьмеш. Хто вона, в якої днями пропадаєш?

– Вона, в якої пропадаю, дуже любя мені, тату, дівчина з цікавим ім'ям, – почав сміючись, щоби трохи подражнити батька.

– Мені байдуже, яке в неї ім'я – Пистина, Килина, Фрося чи Дуся... З якої родини, хоч якісь статки має?

– Із древнього й знатного роду, можна сказати, дуже багата.

– Я так тобі мовлю, сину, що кінь має знатися з кобилою, бичок – із телицею, віця – з бараном, а коза – з цапом... Кожен має вибирати зі свого сословія. Раз ти міщанин, візник, то бери собі міщанку, білошвейку, можеш ще вчительку чи аптекарку, або лікарку посватати.

– Моя обраниця, тату, поки що бібліотека, їй тисячі літ, а сокровищ у неї більше, ніж у банку. У ній і пропадаю день у день, інколи, зачитавшись, уроки пропускаю...

– Так тебе відчислять, і не допоможе, що я – особистий архієреїв візник.

– Хоч зрідка щось тобі за це платить?

– Для мене велика честь безплатно архієрея возити. Он кінчає навчання Федір, висвятить його, дасть гарний приход, щоби був дохід... А там і твоя черга, колись й Іванова настане...

– Не знаю, як Іван, а Федір не збирається висвячуватися, хоче далі вчитися в агрономічному інституті...

– Я йому цього не дозволю, нізащо не дозволю – він має стати душпастирем Божим!

– Хочу попередити, тату, що і я вчуся в семінарії лише для того, щоби потім, після її закінчення, вступити до університету.

– Отакої, ще чого не вистачало!

– Мене цікавлять історія, філологія, філософія, мистецтво, а від катехізисів мене вже нудить!

– Не богохульствуй, сину.

– Хочу бути чесним перед вами...

– Вже якщо до університету йти, то щоб вивчитися на юриста, стати статським чиновником, прокурором чи суддею.

– Щоби бути стовпом необтесаним для підпорки самодержавця, котрий загниває?

– Ти що мелеш? Схаменися! Не доведи Господи, хто почує! А у нас і стіни всюди мають вуха. Думаєш, я не здогадуюсь, які книжки з братом читаєте? Запрещонні!

– Лише ті, тату, з яких можна якусь мудрість почерпнути.
 – Доконаєте мене, сини! Кину все і слідом за дідом вашим подамся до монастиря – гріхи ваші замолювати.
 – У вас ще два сини, Іван та Олександр, із них і зліпите душпастирів...
 – Хіба я для них авторитет? Обидва на вас, старших, моляться. Правда, з Іваном біда, турбує мене його здоров'я, сину. Вже рік хлопець покашлює. Лікарі кажуть, що у нього, можливо, сухоти. Йому б за кордон, до моря на курорти. А де в мене такі гроші? Якби всіх коней своїх продав разом із возами, бричками, та й то не набрав би потрібної суми для заграничного лікування. Правда, можу продати кілька десятин сіножаті – а чим коней годувати? Ще є гектар дубового лісу... Продам, потрачусь, Івана не врятую, а сестри ваші ні з чим зостануться... Добре, що хоч одна віддалася, так іще ж чотири дівки в хаті. Грамоти їм зовсім не дав, треба буде хоч про якісь придане подумати... Голова від тих думок розколюється...
 Відчинилися двері, на порозі стала мати.
 – Ходіть за стіл, а то вечеря вистигне...
 – Як Іван?
 – Чахне. Сьогодні з рота кров пішла. Я викликала лікаря.
 – Продаю ліс, і відправляємо сина за границю...
 – Лікар каже, що навряд чи вже щось йому допоможе...
 – Коней продамо, сіножаті, все, що маю, але мусимо його врятувати!
 – Звичайно, тату, не треба нічого жаліти, щоби вилікувати його.
 – Лікар казав спробувати борсучого жиру. Мовляв, він помічний дуже, полегшує дихання, пригашує болі в легенях... Лекає тільки те, що кров пішла...
 – Не доведи Боже, коли легені гнити почали! Чому я раніше не послухався докторів, не продав усього, щоби відправити сина лікуватися за границю?!

Іван лежав у сусідній кімнаті на високих подушках, вихудлий, зжовклий, як віск, часто кашляв, спльовуючи у білу шматку харкотиння, й читав Біблію. Коли до нього зайшов Семен, дуже зрадив, навіть посміхнувся, але заперечно замахав головою на руку, простягнуту для привітання.
 – Не підходь, брате, не треба, а то ще заразишся від мене й матимеш біду, як я. Бери крісло, відсунь його і сядь подалі від мене.
 – Та не боюсь я. Як це я можу заразитися від свого хвостика?
 – Гине твій хвостик, братику.
 – Ми тебе вилікуємо. Тато дещо спродасть і відправить тебе на лікування до Італії, на острів Капрі...
 – Не втішай, брате.
 – Серйозно кажу. Продамо ліс, може, частину сіножаті...
 – Мене не врятуєте, а самі залишитеся ні з чим, і я через це мучитимуся на тому світі. Передчуваю, брате, що мені вже недовго бути тут із вами, готуюся до відходу...
 – Ти маєш вірити, хвостик, що видужаєш.
 – А я вірю, що Господь неспроста саме мене кличе до себе, я Йому потрібний там, щоби розповісти, що діється на нашій змосковщеній Україні. Може, вислухає мене й зглянеться над нашим народом.
 – Чи тобі зараз про народ думати? Видужаєш, тоді ми організуємо гурток братів Петлюр і будемо мислити, як спершу розбудити наш народ від сплячки.
 – Тарас Шевченко радить, як розбудити – треба миром, громадою обух стальть, а ви вже з Федором удвох – й за мене третього, а я там, на небесах, проситиму Божої

благодаті для вас і України. Не сердисься, що я без дозволу беру твої книжки, журнали, брошури і перечитую впереміжку зі студіюванням Біблії?

– Що ти! Навпаки, я дуже радий.

– Знаєш, Симоне, коли ти багато працюватимеш над собою, то зможеш писати, як Борис Грінченко, бо ж теж добре відчуваєш слово. Я в захопленні від його листів до Михайла Драгоманова. І Драгоманов мудрець. Хоча перевершує їх усіх Іван Франко.

– Чесно кажучи, я не чекав, що ти такий мудрий у свої сімнадцять, брате.

– За останній рік помудрішав, коли вступив до семінарії й зустрів справжніх друзів.

– Я й не зауважив, хто вони, твої найближчі друзі, ти не знайомив мене з ними.

– Ті, що й твої. Книги, брате, Шевченкові й Франкові, Котляревського і Мирного. Нечуя-Левицького й Грінченка. Який ти щасливий, що матимеш змогу прочитати набагато більше, ніж встиг я. Це щастя – збагачувати душу.

– Не хорони себе передчасно.

– Не заспокоюй, брате. Я спокійний. Знаєш, мене тішить, що моя душа матиме змогу зустрітися з душеньками ангеляток-сестричок наших і з душами Тараса Шевченка та Богдана Хмельницького. Мені здається, що Шевченко у розритій могилі зашифрував втаємничені перекази про Хмелеві скарби... А ще хочу зустрітися з душами наших козацьких попередників. Із душею гетьмана Івана Мазепи... Ти мені часто снишся, Симоне. Знаєш, ким приходиш до мене у віщих снах? Майбутнім гетьманом України! Тож уперед! Не зупиняйся! А я зберу на небесах українську громаду, яка світитиме зорі на Чумацькому шляху, щоб ти орієнтувався по них і не збився з дороги. Іди, братику, до світлиці й насолоджуйся читанням. Я ж спробую заснути. Може, знову побачу тебе у віщих снах гетьманом України...

Було трохи страшно від братових віщуваль, бо в ці хвилини він здавався не хворобливим юнаком, а мудрим пророком. Може, справді щось підказує йому Господь із небес перш, аніж забрати до себе?

Симон пішов до світлиці, сів за стіл, розгорнув “Буковину” й узявся за читання інших Грінченкових листів, роблячи з них виписки, захоплений глибинними узагальненнями письменника.

“Не щасливу борню за свою державність – ось що ми бачимо в українській історії, а повну нездатність до державності... Історія зовсім не вимагає, щоб плем’я, не можучи бути самостійною державою, прилучалося до найріднішого йому племені: навпаки, історія сама дала нам зовсім інші приклади, сформувавши Швейцарію, Австрію, Сполучені держави Північної Америки. Скажімо, Швейцарія з ніби ворожих німців і французів, але вони добре ладають, живуть щасливо в мирі. А от москалі з ляхами одного слов’янського кореня, а постійно гризуться. Українцям галицьким під Австро-Угорщиною легше дихається, ніж наддніпрянським, що поєдналися з рідним братом москалем”. “А й справді, – подумав Симон, – колись же ладили між собою москалі та українці в одній державі. Не їх вина, що їхню спільноту розбили не так татари, як свої слов’янські братчики – поляки. Чи не найбільше бід випало Україні від найближчих по сусідству та й крові – ляхів і москалів?”

“Москва не наслідиться доторкнутися до Богдана Хмельницького, але вірний Москві Демко Многогрішний взяв на мордуванні московського батога, зробив присуд на смерть, а потім, як змилювання, – сибірські сніги. Туди ж пішов і другий прихильник Московський – Самойлович. Не минув Сибіру й Семен Палій; умер у тюрмі Павло Полуботок. Усе люди, прихильні до Москви і до українсько-руської автономії. Та й не самі вони, а й багато інших за те ж перейшли через московські “застінки” під катову сокиру або в сибірські пустині. Москві не треба було авто-

номістів – вона залюбки пособляла і потурала тільки брюховецьким та лісовським і могла терпіти та й, звісно, тільки деякий час самих скоропадських”.

Рипнули двері – на порозі з’явився Іван, Симон підвівся з-за столу.

– Сиди, сиди!

– Присядь і ти, брате.

– Належався, насидівся – постою.

– Прочитай вголос, що саме виписуєш.

– Коли хочеш, – послухай: “Власне, ще з давніх-давен українсько-руське громадянство мало знало, що таке йти вкупі. Поруч із Виговським стоїть Пушкар, поруч з Дорошенком – Многогрішний та Ханенко, не кажучи вже про Брюховецьких, Адамовичів, Лісовських. І кожен з тих згаданих веде за собою якусь частку України, і всі вкупі, волею чи неволею, заливають Україну кров’ю...”

– Це свята правда – довели козацьку Вольницю, з якої дивувався світ, до руїни, з України – стала Ук-руїною, – мовив ослабленим голосом Іван. – Не лише між ворогами, а й між щирими прихильниками України панують розбрат, гризня.

– А ось іще послухай, брате: “Справжніх українських, а не українофобських діячів тільки тоді виробимо багато, коли сім’я буде в нас українська й освіта українська...”

– Справді, спершу треба навчити рідної мови, а потім братися за московську, французьку, німецьку, а не навпаки. Московська мова й думки московські будить, душу відповідно формує...

– Треба шанувати сусіда і брата, але залишатися самими собою, а не бути безбачками, байстрятами. Таких байстрят можуть жаліти, але не поважатимуть.

– Щоби поважали нас інші, треба самим себе поважати, пам’ятати, чийого батька ми діти.

Цієї миті увійшов Василь Павлович.

– І чийого ж батька ви діти? – запитав, дивлячись на синів.

– Ваші тату, біологічно, а духовним нашим батьком, – дещо запнувся Іван, – є Тарас Шевченко. Хай це не прогнівить вас...

Наступної ночі Симон читав “Листи” на Наддніпрянську Україну Михайла Драгоманова.

Із сусідньої кімнати час від часу було чути братів кашель. Раптом він крикнув: “Мамо!” Коли Симон забіг до брата, то побачив його бездиханним не в ліжку, а на підлозі – він упав із ліжка. Після викрику “Мамо!” в нього зупинилося серце.

За ніч насипало снігу. Семен із Федором вгрузали в нього мало не по пояс, пробиваючись на цвинтар, щоби викопати могилу – останнє пристановище для свого молодшого брата Івана, котрий майже рік харкав кров’ю від сухот, викапував, як церковна свічка, схуд, пожовтів до схожості на цю свічку. І що не робили батьки, до яких лікарів і знахарок його не возили й не водили, він усе згасав і згасав, хоча чіплявся за життя. Навіть після церковної бурси витримав вступні іспити до семінарії, де й провчився мало не семестр, дратуючи кашлем вчителів і семінаристів.

Чого тільки не робила мати – з яких трав, з якого зілля не заварювала настоїв, – мало що допомагало. Казали, помічний борсучий смалець. Семен борсука вполював і приніс додому, стягнув із нього шкуру, обдер жир. Мама натопила смальцю, давала пити з молоком, домішувала в кашу – їв, давлячись, через силу. Ніби притих кашель, менше поколювало в грудях, знову почав ходити до семінарії, але незабаром повторно зліг – і ось кінець.

Сльози, що набігали раз за разом, не встигали скотитися Семеновим обличчям, тут же замерзали, обпікаючи його.

Першим через снігові замети пробивався Федір, несучи на плечах лопату й шуфлю. За ним ішов Семен, тримаючи в одній руці лома, в іншій кирку – без них у мерзлій землі не викопати ями.

– Пробирає до кісток, треба було ще щось тепліше піддягнути, – мовив, озирнувшись, Федір. – Кожушок за шість семінарських літ зовсім зносився, мало гріє, а шинелина студента агроінституту – і поготів.

Симона також пробирив холод, але, мабуть, не так, як брата. Бо на кожушка він натягнув батькову гуньку, в якій той візнукував у негоду. Щоби підбадьорити брата, мовив:

– Добратися б до місця, а там, коли візьмемося до роботи, загірємося.

Якусь мить помовчали. Кожен думав про своє, але спільне – згадував молодшого брата.

– Не віряться, що сьогодні закопаємо його і вже ніколи не побачимо, – прошепотів Семен.

– Колись знову зустрінуться наші душі, – мовив Федір.

Добравшись до цвинтаря, зайшли в браму, зупинилися, щоби перевести подих. Могили були під метровим настилом снігу, стриміли тільки вершки хрестів.

– Як тут знайти, де поховані наші сестрички?

– Поглянь туди, де горобці цвірінькають, – кивнув Семен на калину зі залишками червоних ягід, якими саме снідала пташина зграйка...

– Калина, три невеликих хрести над могилками братика і сестричок, котрі маленькими повмирали. Біля них загороджене місце, що тато для себе й мами намітив. Там і копатимемо... Тато узгодив усе із цвинтарним старостою, тільки той попросив самим викопати могилу, бо його гробокопачі похворіли, як на зло, буквально всі, зі шістьох тільки один клигає...

Коли розчистили від снігу місце для могили, до цвинтаря під'їхали сани – коні мало не по живіт вгрузали в сніг. На передку саней упізнали батька. Поруч із ним сидів огрядний чоловік у великому кожусі, а позаду нього – низькорослий незнайомець у підкожушку, схожий на хлопчика.

...Батько йшов попереду, тримаючи в руках батога, чоловік у великому кожусі важко ступав за ним, намагаючись попасти в сліди від батькових валянків. Той, у підкожушку, трохи затримався, дістав пляшчину, зробив кілька ковтків і заховав її знову до кишені. Узяв із саней лопату й підтюпцем задріботів уже протоптаною в снігу стежиною.

– Це сини мої, Федір і Семен, пане старосто. Старший скінчив семінарію, а середульший у шостій клясі, кінчає. А покійник у першій клясі був, і ось...

– Доброго ранку! Хоча розумію, що він не такий уже й добрий для вас, бо ж рідного брата доводиться хоронити...

– Тут, під калиною, моїх старшеньких трійко. Іще немовлятками Господь до себе забрав...

– Окрім синів, ще дочок маєте?

– Дружина дванадцятьох виносила й народила. Четвертого сьогодні Господь до себе забирає... Ще маю наймолодшого – дванадцятирічного Олександра... І п'ятьох дочок – Єфросинію, Тетяну, Маріямну, Марину, Феодосію...

– Ваша Маріямна – невістка мого сусіда Скрипника, його сина Івана дружина... Це ж вашому внучкові, моему похреснику Степанкові, третій рочок пішов – хай він здоровим буде на втіху вам усім. А старшого, Андрія, вже в школу сусіди віддали.

— Степанко — Іванків улюбленець. Той йому казки розповідав, а Степанко слухав, — мовив, сплакнучи, Петлюра-старший.

— Не рвіть душу, Василю Павловичу. Господу видніше, кого до себе кликати, а кому далі ряст топтати... Маєте гарних хлопців, дасть Бог, священиками стануть... Старший ще не рукопокладений у сан?

— Захотів далі вчитися.

— У Богословській академії?

— До агрономічного інституту вступив.

— Чому ж так? Не захотів душпастирем стати?

— Хтось же має і землі лад давати, щоби вона побільше хліба родила, годувала людей...

— На все воля Господня! Коли Господь йому саме такий промисел підказав, — у добрий час.

— Щось мороз пробирає, може, розпорядитесь і поїдемо? — староста, здригнувшись, озирнувся.

— Ніяк не можу звикнути до голого, тобто до зимового цвинтаря. Люблю, коли все в зелені, у пташиному співі... Значить, місце ми обумовили — біля могилок ваших покійних діточок. Огороджу ще пересунемо на два місця — для вас і дружини вашої. Ну, а дітей ваших — куди кого доля заведе. Для тих, хто батьківський дім успадкує, новий цвинтар буде. Миська Полтавська дума нове місце за містом відвела... у бік Полтавського побойща... Чули, мабуть?

— Та чув, — зітхнув батько. — Але, кажуть, там уже були козацькі поховання.

— Ну, знаєте, їх давно зрівняно з землею, переорано... Мазепі — анафема, а могили мазепинців давно чортополохом поросли...

— Наші люди, то їх біда, а не вина, що їхні гетьмани... — почав пояснювати Семен, але батько подав йому знак замовчати.

— Миколо, берися до роботи. Покажи хлопцям, що і як, бо земля на півметра промерзла, вчора півдня довбали, довго колупалися, доки вирили могилу для вчителя бурси...

— Пане старосто, поїхали, бо коні мерзнуть, а в мене ще клопотів із синовим похороном...

— Їдемо. Вже їдемо. Але спершу хочу вас запитати, Василю Павловичу: ваш родовід, бува, не від багатого полтавського міщанина Трохима Петлюри, який був ратманом городської Полтавської думи, що могила його з гарним пам'ятником он там, біля фігур Хреста Спасителя на честь скасування кріпацтва, з одного боку, а з іншого — на честь героїв, котрі полягли в Кримській війні?

— Це наш далекий родич.

— Там ще Петлюри поховані: титулярний радник, купці, присяжний засідатель, архієрей. Ваші предки?

— Наше коріння далеко глибше — козацьке. Були в нашому роду Петлюр сотники, а в маминій родині Марченків навіть козацький полковник знаний, — мовив не без гордості Семен.

— Сподіваємося, не мазепинці?

— Сподвижники Богдана Хмельницького, — заговорив скоромовкою батько, відводячи старосту від Семена, який готувався ще щось сказати.

Батько зі старостою сіли в сани й поїхали. Гробокопач сплюнув.

— Тіла багацько в чоловіка, пудів на вісім, а душа в тому тілі дрібненька, як у горобчика. Сам походить із роду Осавуленків, сотників мазепинських, а переписався на Осавулова, був ротмістром в царському війську, потім поліціантом, а оце вже років десять порядкує на цвинтарі, командує тут...

– Ким, мерцями?..

– Нами, гробокопачами. Та й усією обслугою цвинтаря... Дохідне місце, скажу я вам.

Витягнув із кишені пляшчину.

– Візьміть, добродіі, пропустіть по кілька ковтків для зігріву нутрошів і прибавки сил для роботи.

Брати відмовилися. Взялися за лома й кирку.

– Стривайте! – зробив кілька ковтків і заховав пляшку. Перехрестився сам, поклав знак хреста на місце під могилу, лопатою позначив квадратик, узяв лома і почав довбати, дивуючи братів чималою силою, що, виявилось, була в його невеличкому тілі. Якийсь час працювали мовчки, відтак гробокопач першим порушив мовчанку:

– Колись і ми жили на Загородній вулиці, де ви мешкаєте, але після того, як згоріла наша хата, в село перебралися. Мій батько служив у вашого батька. У нього було три брички: на одній їздив сам, а на двох – наймити. Коли ми погоріли, то ваш батько мав уже шість пар коней, три вози і три брички. Поряд із великим просторим будинком ваш батько ще один заклав. Мої дивувалися – навіщо? Тепер зрозуміло – дванадцятро дітей...

– Восьмеро залишилося...

– Моя мама десятох народила, живих п'ятеро залишилося... Троє подалися шахтарювати на Донбас, найстарший – залізничником у Харкові, я, найменший, із батьками залишився, щоби до смерті їх довести... Батько скалічив, мати слабує, мав жінку – втекла від мене з москаликом. Отак і живу: від мерця до мерця. Людям горе, а мені якась копійчина на хліб. Шестеро нас, гробокопачів, усі послабли, а мені хоч би що, ніяка холера не бере... Ви ось що, братики, верхній мерзлий ґрунт допомогли мені пройти, а далі я вже якось сам... Накиньте пару рубликів. Ідіть додому, там маєте чим зайнятися... Вистружу, виглажу, відшліфую хатинку вашому братові... Кирку, ломика заберіть, а городника зі шуфлею залишіть на завтра: закупувати покійного... Хоча ні, беріть... У мене є про запас ще дві шуфлі й два городники... А я з вашого садка яблука цупив. Мали свій сад із десятком яблунь, а з чужого були смачніші...

Відспівували Івана в семінарській церкві. При цьому, крім рідні, було більше сотні бурсаків, із десяток учителів, навіть ректор Іван Пічета: не так із поваги до померлого семінариста чи його батька-візника, якого вже не раз вибирали судовим засідателем Полтавської волості, як тому, що до семінарської церкви на відспівування завітав архієрей Іларіон, щоби висловити співчуття батькові. Адже Петлюри жили неподалік від єпархії, і Василя Павловича добрий десяток літ викликали до архієрея, коли того треба було везти провідати полтавські чи довколишні церковні приходи або доправити архієреєвих гостей, церковних зверхників із Москви чи Петербурга на знамените поле, де відбувалася Полтавська битва.

Можна уявити, що діялося тоді в серці хоч прихованого, але щирого українського патріота, який пам'ятав свій родовід й оберігав у тайниках серця пам'ять, що він – із родини вільного запорозького козацтва. Із того роду, який ніколи не продавався, не перехресувався, якого обурювала історична несправедливість, те, як нищив національний дух душитель українства Петро Перший.

Із діда-прадіда Петлюри передавали заповіді роду: не забувати про своє коріння і якщо служити, то для користі громади, рідного народу, а не його поневолювачів.

Василя Павловича жителі передмістя Павленки, де діяла своя, Преображенська церква, обирали старостою парафіяльної громади, а сини його були послухниками священика, тому отримували рекомендації на навчання спершу до духовної бурси, а потім – і в духовну семінарію.

Бо Василь Павлович Петлюра, хоча був не з бідних, а середньої руки міщанином, який, окрім шести вивозів, володів ще гектаром добротного дубового лісу неподалік Полтави, не належав до привілейованого дворянського стану, не мав відповідних достатків, щоби дати своїм дітям освіту в світських школах, гімназії чи реальному училищі, а потім – в університеті чи вищих технічних інститутах. Люди його статків здебільшого, дбаючи про майбутнє дітей, прагнули віддати їх до духовних шкіл, котрі були доступними для вихідців із усіх станів. На ці школи не поширювався циркуляр міністерства освіти про “кухарчиних дітей”, яким закривався доступ до російських гімназій, не кажучи про університети.

Отож великою заслугою старшого Петлюри було прагнення, щоби його молодші нащадки стали хоча б священиками, а може, хтось зуміє сумлінною службою вибитись і в архієрей. Архієрей – це вже ніби рідня дворянинові, належить до вищих суспільних прошарків та й живе не гірше від грошовитих купців чи багатих землевласників. Ось він, Василь Петлюра, понад десять років кілька разів на тиждень прислужує архієреєві, але чи зважився хоч раз узяти карбованця від високопосадового церковника? Той тицьне пухку, як здобна булка, руку йому до обличчя, а він із благоговінням поцілує її, подякує за ласку й благословення. Правда, троє синів стали бурсаками і семінаристами завдяки архієрею.

На поминках були не лише семінаристи, а й із десятків учителів та й родина. Ні архієрей, ні ректор не удостоїли Петлюр увагою. Не прийшов жоден вчитель із присланих із Великої Росії, які трималися тут осібно і зверхньо, були русифікаторами своїх вихованців – вихідців із українських, слов'янських родин, українського духовництва. Правда, траплялися серед учителів і вихідці з українців яничарської вдачі, котрі перевершували присланих, вилазячи зі шкіри, щоби вислужитися, довести відданість царському престолові.

Коли люди розійшлися з поминок, Василь Павлович закликав синів до своєї спальні, всадовив обох.

– Архієрей Іларіон сказав мені, що готовий рукопокласти тебе, Федоре, на священика.

– Ні, тату, я раз і назавжди вирішив, що не хочу цього.

– Чому? Хіба, коли станеш агрономом, зможеш жити краще, ніж священик?

– Краще чи гірше, але в більшій згоді з власним сумлінням, тату. Буду ближчим до землі, ближчим до рідного мені народу та й до самого Господа...

– А хіба священики не найближчі до Господа, хіба не на них, помазанниках Божих, найбільше тримається царський трон?

– Служити Господові – одне, а от прислужувати царському трону – зовсім інше. За моїми спостереженнями, тату, наші церковники дуже схожі на слугак жандармських...

– Ну, це ти вже пересолюєш, сину.

– Знайте, що ректор Пічета перед випуском запросив мене до кабінету, де вже сидів високий поліцейський чин, потім залишив нас обох, і той сказав, що архієрей Іларіон бачить у мені здібного семінарста, якого можна буде рекомендувати на навчання до Петербурга в духовну академію.

“Не зі статками мого батька, – відповів я. – Ви матимете спеціальну стипендію, якщо погодитеся віддано служити царському престолу. – І в чому це виражатиметься? – У Петербурзі багато вихідців із українських родин, чимало й полтавців, рідня яких має зв'язки з гуртками старосвітських поміщиків і новітніх інтелігентів, перейнятих мазепинським духом. Думаю, що вам вдасться зблизитися з ними. – Навіщо? – Щоби знати, хто з них чим дихає, ну й відповідно інформувати кого слід...”

– І що ти на це? – налякано запитав батько.

– Як бачите, я не в Петербурзі, не в духовній академії, а в Полтаві, в агрономічному інституті.

– Виходить, вони пробували завербувати тебе, щоби винюхувати і доносили на своїх? – здивувався Семен.

– Чого дивуєшся? Думаєш, тебе це омине? Вони мало не кожного випускника семінариста намагаються завербувати і пов'язати з таємними службами.

– Мене не пробуватимуть...

– Чому ти такий певний?

– Тому що я під таємним наглядом поліції ще з минулого року.

– І звідки такі дані?

– Від твого однокурсника, який сп'яну проговорився, від Гапона.

– Це ще та падлюка. Він не одного з наших однокурсників застав.

– А за що вас можна було закладати? – поцікавився батько.

– Хоч би за любов до рідної мови, українських пісень, нашої історії...

– Як же можна не любити своєї пісні, відцуратися рідної мови?

– Щоб знали, тату, всі ті шість років у семінарії найбільше, чого домагалися наші вчителі – викоринити з нас українство. Бо хто наші вчителі? Переважно прислані з Росії шовіноги й русифікатори.

– Деякі українці ставали куди більшими русифікаторами, ніж самі росіяни, – додав Семен.

– Багато хто з них закінчив не лише семінарію, а й духовну академію, але були якимись безликими, стриманими чи прикидалися такими, щоби не впадати в око ректорові. Коли помічали, що хтось ліберал чи просвітитель, – одразу ж вимітали таких із семінарії.

– Тепер мені зрозуміло, сину, чому ти захотів стати агрономом, – співчутливо похитав головою батько.

– Як ви думаєте, яка книжка після “Кобзаря” Тараса Шевченка справила на мене найбільше враження? – поцікавився Федір.

Після паузи батько мовив перший:

– На мене – “Біблія”...

– А мене захопили “Розмови про сільське господарство” Євгена Харлампійовича Чикаленка.

– Ось що я вам, хлопці, скажу: не зраджуйте своєму корінню, будьте патріотами рідної землі, але не влазьте в політику, поменше вільнодумства при людях, бо до вашого одного слова додадуть два, набрешуть, забруднять так, що потім довго відмиватися доведеться. Он у нас кучер, візник Гаврило, ледар, нехлюй, любить у чарку заглядати, а вигнати його не можу, за нього поліціянти заступаються, він – їхній стукач. Часто біля залізничної станції крутиться, приїжджих зустрічає, пропонує відвезти на поле Полтавської битви, заводить розмову про гетьмана Мазепу, провокує на відвертість, а потім почує в жандармерію доносить.

– У нас у семінарії бурсак Гапон часто в товаристві теж крамольні балачки заводив. Ми розкусили, що він провокатор, жандармський стукач. Одного разу хлопці йому “темну” влаштували, потовкли. Ніби покаявся. А після закінчення отримав приход, – де б ви думали, в якому місті?

– На провокаторів попит...

– У Москві! Не без допомоги жандармерії, звичайно.

– От я й кажу, сини: пам'ятайте, що береженого і Господь береже.

(Читайте продовження).

Ліля Костишин (з дому – Лісанкова; народилася 20 грудня 1975 року в селі Борсуки Лановецького району Тернопільської області) – журналіст, публіцист, літератор. У 1998 році закінчила філологічний факультет Тернопільського державного педагогічного інституту ім. В. Гнатюка (нині – національний університет). Відтоді й працює у редакції обласної газети “Вільне життя”: оглядач освітньої, молодіжної проблематики, нині – заступник головного редактора, ведуча популярних сторінок “Калина” і “Молодіжний майдан”. Авторка збірки поезій “Люблю” (Т., 2005), вірші опублікувала в газеті “Русалка Дністрова”, всеукраїнській пресі. Співупорядник книги “Жіночі історії” (Т.–Л., 2008) за матеріалами “Вільного життя”.

Ліля КОСТИШИН

“ПРОРОСТУ Я МАЛЬВОЮ, ВКРАЇНО...”

Молитва

Боже мій, в думках до Тебе лину,
Я слізьми молитву сповила:
Бережи, прошу, мою Вкраїну.
Господи, почуй мої слова.

Бо ж вона, заплакана, забута,
З тернами колючими в косі,
Голосила у нестерпних муках,
Танцювала босоніж на склі.

За що Ти послав її недолю,
А дітей розкидав у світі?
Може, ми не цінували волі,
Як заповідали козаки?

Може, ми недобре щось вчинили
Чи когось та й зрадили – скажи?
Боже, нас скарай, як завинили,
Але... Україну збережи.

Молю, збережи її природу,
Вдачу цю гостинну, мову, спів.
Мудрості пошли її народу
І достойних подаруй синів.

Боже мій, слізьми до Тебе молю.
В цю молитву душу я вплела:
Подаруй Вкраїні щастя-долю.
Господи, почуй мої слова...

Україні

Проросту я мальвою, Вкраїно,
На твоїй згорьованій землі.
Гроном стиглим стану на калині,
Засвічуся зіркою в пітьмі.

Заспіваю листом на тополі,
Хвилюю по річці пробіжу.
Я в твою величну, славу долю
Всі найщасливіші дні вплету.

Бо без тебе я під сонцем змерзну,
А в морозну ніч за мить згорю.
Я до тебе перейду по лезу,
Босоніж по тернах перейду.

Я спущусь росинкою на квітку –
На світанні ясно затремчу...
Я до тебе, мила Україно,
Мрією крізь вічність долечу!

Роде мій, прадавній, калиновий,
Я тебе прославлю у віках.
Твою думу, мову колискову,
Скупаний у волі гордий стяг.

Роде мій, нескорений, могутній,
Що ходив босоніж по тернах.
Навіть у гірких, пекельних муках
З піснею про волю на вустах.

Роде мій, весняна твоя доле,
Скупана в любистку, череді.
Згадую тебе я добрим словом.
Щохвилино у своїм житті.

За що?

Василеві Стусу

За що? За те, що так любив Україну?
За те, що воля снилася йому,
Все відібрали: сина та дружину
Й відправили вмирати у тюрму?

Там супилися мокрі, чорні стіни.
Скрипіли нари, як колишній біль.
Ридало серце, плакало, щеміло,
Мов житній колос, гниючи в землі.

Стогнали вагонетки в шахті темній,
Як душі, що спокутують гріхи.
Під їхній стукіт в мокрім підземеллі
Із вуст поета рвалися рядки.

Так боляче сіпнуло у коліні,
Мов лезом хтось по рані полоснув.
А він стерпів... лиш пересохлі губи
Рішуче так, по-стусівськи стиснув.

У чім була його провина-злочин?
В любові до вітцівської землі?
За що згорів великий син народу,
Яскрава свічка у душній пітьмі?

Спадають краплі по холодних стінах.
Пригаслий погляд мов розтяв пітьму...
За що? За те, що так любив Україну,
За те, що воля снилася йому.

Хто, скажіть, іще так вишиває?
Де такі є руки золоті,
Щоб отак зуміли змалювати
Душу, весну, світ на полотні?
Роде мій, з барвистих вишиванок,
З рівних оберегів рушників,
Хрестиком рясним на тлі серпанку
Виший долю сонячну собі.

Спокійно дихає натовлене колосся.
Налите щастям, радісно тремтить.
Ховається у ньому дика осінь,
Що пошепки із серпнем гомонить.

Ховається у ньому наша доля,
Така ж багата, як пшеничний лан.
І стеляться у ноги хліборобу
Волошки сині й голубий туман.

Жартує вітер із важким колоссям,
Його за вуса смикає густі.
Умите сонце вийшло понад роси
Почути пташки напівсонний спів.

Роса холодна скапує в долоні,
Лоскоче душу золото полів...
Чи є на світі більша насолода,
Як зустрічати сонце між хлібів?

Весна відшуміла дощем пелюстковим,
І літом запахла трава,
А я ні сміятись, ні плакати не можу,
А я все шукаю слова.

Шукаю, шукаю – і губиться думка
У колі відмріяних мрій,
На днищі душі озивається лунко
Плачем перецвілих надій.

Ще досі біленькому аркушу сняться
Строфи і рими нові,
А я не сміюся, хоча вже й не плачу –
Мені так бракує слів.

Щедрувала мені бабця, щедрувала...
Щастя-долі своїй внученці бажала.
Душу сповнила мою теплом
по вінця,
Тільки грошей не взяла, ані гостинця.

Щедрувала, вроду й розум
вихваляла,
Щиро в Бога долі красної благала.
Та мелодія дзвеніла в тиші срібній –
Щедрувала моя доля на подвір'ї.

Тремтить мелодія багряна
Над вухом клена.
Дрімають голубі тумани
В долині темній.
Пейзаж осінній посплітав
Осінні думи...
Осінній день, осінній сон,
Осінні люди...

Вітер дощ позбирав у жменю
І жбурнув його в шибку злісно –
Шибка дзвоном сполохала темінь,
Затремтіла печаль, як пісня.

Гіркотою зійшла сльозина,
Затуманило щастя дорогу...
І раптом в дощу краплині
Спинилась моя тривога.

Так, я гурман. Люблю делікатеси.
Але смачніш нічого не бува,
Як мамина картопля на пательні,
Що вже саму себе пережила.

Зі шкварками духмяними, хрумкими,
Зі смаком літа, дому, теплоти...
Найкращі кухарі, на жаль, не в силі
Утнуть такої диво-смакоти.

І навіть в найдорожчих ресторанах
Усього світу не знайдете ви
Картоплі, що готує наша мама
Зігнувшись край старенької плити.

Приїхали, спочили, нашуміли,
Сумки на плечі – і гайда назад...
А мама знов чекатиме неділі:
Чи привезуть їй діти онучат?

І що б це їм смачніше зготувати,
І що б м'якіше дітям постелить...
Сметанки б їм свіженької зібрати
І пиріжків із маком напекти.

Приїхали! Змарнілі, блідолиці.
Спочили, нашуміли і – гайда.
І ходить мама знову до криниці
Автобус із Тернополя стрічать.

Лежать сільські натомлені дороги,
Покручені поліартритом літ.
Обабіч них – хатинки і... пороги –
Покинуті, обдерті та смутні.

До тих порогів з далечі-дороги
Так поспішали мамині сини...
Дрова рубали, набирали воду
З криничної лункою глибини.

І їли мамин хліб – пахкий, ще теплий,
І запивали зимним молоком,
А вранці знову їхали. Далеко.
Туди, де асфальтівки і бетон.

А потім мами у синів не стало,
Й осиротів розхитаний поріг...
До кого ж так благально простягає
Сумне село гілля своїх доріг?

У загінок на ковдру із конвалій
Упасти б і пролежати до ночі.
І хай мій сон легкий оберігають
Старої хати чисті вікна-очі.

Хай дуб кремезний вітами накриє
Утомлене міським сум'яттям тіло.
Дарма, що я уже не та дитина,
Яка з ним до півночі говорила.

Ще – розуміла мову конюшини,
Записувала одкровення саду
І присягала: дому не покине
Перед лицем сумного листопаду.

Іду межею. Стомлена і боса.
Вже сонечко за пралісом сідає.
За мною із вусатого колосся
Волошок оченята підглядають.

Мене не впізнає самотній хутір,
На котрім я колись малину рвала.
Від привидів брудні ховала руки
Й городами додому утікала.

Мене не впізнає місток старенький,
А потічок осліп од верболозів...
І лиш межа – розорана й вузьенька –
У споришах купає ноги босі.

Життя мене леліє і шкодує.
Я маю все: достаток та любов...
Але у цьому не моя заслуга,
А маминих гарячих молитов.

Є в мене добрі та надійні друзі,
Робота люба. Донечка росте.
Але у цьому не моя заслуга,
А маминих недоспаних ночей.

Мене не допікають біль і туга.
Усе, що хочу, падає до ніг.
Але у цьому не моя заслуга.
Я маю маму – вічний оберіг.

Її думки, її палкі бажання
Небесна Матір чує повсякчас.
Хто я така? Дитина безпорадна,
Що в маминій молитві відбулась.

Вимирає село. Сиротіють старі
пороки.
Заростають кущами колись молоді
сади.
І занедбані ниви стоять в бур'янах
облогом,
Перебрались на цвинтар вже сільські
наймудріші діди.

Вже нема вишиття, а без нього
незатишна хата,
Штучні пальми стоять, де кущився
пахучий мирт...
І дівчата сільські не навчаться ніколи
співати,
А сільські парубки нерозбавлений
дудлять спирт.

Вимирає село. Висихають широкі ріки.
І ростуть смітники на узбіччях старих
гаїв...
Не вертають додому з чужинського
краю діти,
Засівають сльозами городи
й літа матері...

Тут жила колись одна причинна.
Навіть взимку в хаті не палила.
Все життя ходила попідтинню
І води подати їй просила.

Всі казали, що у неї дідько
Мешкає за ветхими дверима.
А вона садила повно квітів
Й з ними вечорами говорила.

Нині вже нема тієї хати
 Ні її сумної господині.
 Не цвітуть півонії пихаті,
 Не горять розтріпані жоржини...

Лиш, бува, у дуже пізню пору,
Поки півні ранку не закличуть,
Привиди нещасної любові
По водицю ходять до криниці...

Осінній ліс мене до себе кличе
Подихати його цілющим сном,
Попшарудіти у задумі листям,
Помилуватись точеним грибом.
Сполохати руду пустунку білку,
Що у траві вишукує горіх,
Послухати, як опадає листя,
Чи ще нуртує у деревах сік.
Заплутатися поглядом у кронах,
Поговорити з молодим дубком,
Щоб повернутись ввечері додому
Помолоділою на років сто.

– Привіт.
– Привіт.
– Як справи?
– Не діждетесь.
– Як доня?
– Все чудово.
 Щоб не гірш.
– Була в селі?
– Була. Її відвезла.
Нехай послуха
 звечора хрущів.
– Хрущі – не солов'ї.
 Вони – і в місті.
– Ні, не кажіть. Міські –
 то не з села.
Я хочу, щоб моїй
 дочці гуділи
Нащадки тих,
 яких любила я.
Щоб той каштан,
 який зі мною виріс,
Їй сипав на косички
 теплий цвіт,
Щоби стежина,
 котрою сходила,
Моїй дитині
 слалася до ніг.

Бо то – моє.
 Того ніде немає.
На всій землі,
 на всіх материках.
Ніде так дивовижно
 не світає,
Як у моїх
 родинних
 Борсуках.

Духмяніє святвечір ароматами
 стиглих груш
І липневого сіна, і трошечки –
 смаженим маком.
Я стою у вікні. Ти мене, боронь Боже,
 не руш.
Адже я через тебе провісницю-зірку
 прогавлю.

Ти мене не чіпай. Я молюся до неба
 сама.
Я про себе прошу схаменутись
 безплідну вишню.
Насолоджуюсь тим, як медово манить
 кутя,
І врочисто дзвенить благодатна
 святкова тиша...

– Тьотю, подайте на хліб, –
Просила брудна дитина.
Звела її із колін:
– А де ж твої рідні, сину?
– Мама давно нема,
Вітчим із дому вигнав...
– Біднятко, сирота...
Зараз. Постій хвилинку.
Грошей не дам тобі,
Бо і сама не маю.
Ось іще теплий хліб,
Зелена цибулька й сало.
Хлопець торбіну взяв
І ткнув друганові злісно:
– Але ж дурна коза!
Дала не бабло, а – їсти...

Леся РОМАНЧУК

Травитація

Тра н'ята

(Закінчення. Початок у 1–2-у числах).

Осіньне злото землю покрива.
Тремтить трава. Мовчить трава. Дерев
вже радісно гілок не простягають
до сонця, хоч їм легшає – листочки
один по одному прощаються з гіллям
і горнуть до матінки-землі.
Так м'яко їм. Так холодно... Вітри
перегортають листя, мов шукають
у ньому злота справжнього, як люди...
Та з ранку і до вечора гудуть,
і гукають, і чмихають огидним
смердючим духом чорнії потвори,
що їх нагнали люди повен ліс.
Від них нема рятунку – там дерева
вони корчують, там копають яму,
таку велику, мовби поховати
у ній намірилися ліс, і воду,
й птахів, й себе самих...
Вимошують камінням,
що возять у потворах,
одне-єдине колесо яких
вмина живе навіки. Не виросте
на тім шляху вже ні билинка,
ані травиночка голівки не здійме.
Від тих потвор немає порятунку.
На листя густо кіптява лягла.
Птахи поглухли від ревіння
Потужних двигунів і не співають,
лиш стогнуть хрипко.
І коники вже не сюрчать.
Забули? Чи осінь, холодно?
А може, утекли кудись далеко.
Куди? Лише вода в струмочку
іще тримається, іще не замулилось
підземне джерело. Та зовсім скоро

й на неї люди віднайдуть погибель –
мурують греблю. Їм вода потрібна
у ямі тій, що виїла в землі огидну рану...

І пролітає лісом Перелесник.
На нім подертий плащ, немов патьоки
вина чи краплі крові.

– Мавко, де ти? Тебе шукає Лісовик!
Тримайся! Лихий на тебе – не переказати!
Чому лежиш? Ходімо!

– Я не можу... Хворію, Перелеснику...
не бачиш хіба, що гину я...

– А винен хто у тому?
Ходи, бо лютий Лісовик не буде
чекати марно, а коли прийде
по тебе сам – тоді рятуйсь, небого,
тоді вже непереливки тобі...

– Хай буде те, що буде.
Моя вина велика, неспокутна,
хай чинить те, що має учинити!

– Двигтять дерева – він іде! Тікаю,
щоб і собі не заробити зайвих!

– Як важко йти...
Нема чим дихать... Чорно
у лісі стало... Підведися, Мавко,
не личить старших лежачи стрічати!

– Я спробую... Не можу... Не зведу
ні голови, ні рук... Я помираю...

– Ото халепа! Дівонько моя,
та не лякайся так, тобі не ворог я.
Та ми ж рідня з тобою.
Хай що б ти учинила –
злої волі в тім нема.
Лише дівочі мрії,
лише довірливість...
Наївна, добра Мавко, чи знала ти,
що люди нині бачать
у лісі тільки джерело багатства?

– Вони у всьому бачать джерело
лише багатства... Я в усьому винна...
Я їх пустила в ліс... Моя вина,
що навіть цей, останній на землі
куточок чистої, незайманої волі,
нелюдяних птахів, води та лісу
загине під колесами потвор,
що випустили люди нам на згубу.

– Я бачу, ти себе картаєш більш,
ніж міг би я тебе скарати...
Та біда не спить.
Мені сорока нині сповістила –
збираються потвори ці зрубати
старого дуба.

– Дуба? Та без нього
загине ліс, загине все: і ми,
і небо і земля – усе на світі!

– Вони цього не знають. Та якби
і знали – байдуже, вони наївно вірять,
що можуть все, що найсильніші, тільки
одного не збагнули – є таке,
чого їм переступать не вільно,
бо отоді не буде вороття нікому!

– То що ж робити? Треба рятувати
старого дуба й нас усіх!

– Підводься,
дитино! Мусимо усі ставати,
об'єднавшись, на війну,
щоб рятувати те, що залишилось!

– Хто ж рятуватиме? Ви, дядечку, – старі,
я – ледве дихаю, а Перелесник – хворий.
Пропала сила лісу...

– Ні, не зовсім.

Іще могутні наші злії сили!
І “Той, що греблі рве” прилине зразу, –
попросим тільки ми про порятунок!

– Пробі, таж він усе тут поруйнує вщент!

– Нехай зруйнує. Хай вони, принаймні,
бояться наших грізних сил, якщо вже
добром не можна їх переконати,
що з нами треба жити мирно. Мавко,
чаруй! Чаруй! Тепер пора настала
для чорної перлини!

– Може, ні? Я попрошу їх,
Лукаша і цього, що з ним!
Він добрий, не відмовить...

– Ти знову за своє? Ти вже дала
йому ключа від лісу! Годі, Мавко,
не стане в тебе сили. Бо жіноча сила –
краса, а ти змарніла. Чару,
щоб серце запалить, в тобі нема...

– В мені нема тепер нічого... Я неначе
мертва, відколи Лукаш одружений.

– Отож тобі й кажу я, що слів
не витрачай. Чоловіків потрібно чарувати
лиш тілом. Їм до краси душі, до чару слів,
до чистоти твоєї, до лагідності – байдуже.

– Перлино! Перлино чорна,
клич усіх на поміч!
Хай кожен, хто не спить,
летить сюди, а той, хто спить,
прокинеться і теж на поміч лине!
Врятувати ліс! Звільнити його
від пошесті, від нечисті людської!

– Гей ви, Лісовики з усіх лісів,
усі, хто ще живий, злітайтеся, друзі!
Гей ви, вітри! Лихії суховії
та штормові, із моря-океану, гей ви!
І “Той, що греблі рве”, – лети до нас!
Русалки, Літавиці, всі, хто може
оборонити ліс, – сюди, на поміч!

...І ліс ожив. Похмуро задвигтіли
колючі віти й стовбури дерев.
Загуркотіли в небі громовиці,
все ближче, ближче...

– Я лечу, лечу! Я “Той, що греблі рве”,
я наближаюсь! Трохи почекаю, бо ще
рано,
нехай вітри почнуть, а я тим часом
із моря нажену потужні хвилі,
щоб затопити всю оцю долину
і знищити у лісі нечисть!

– Гаразд,
я дякую тобі, що відгукнувся.
Ти, вітре, починай! Лиш обережно,
дерев не поламай!

– Даруй, не в змозі
я впильнувати кожного. Старі дерева
мусять полягти, щоби молодим
звільнити місце. Годі, вдихни
на повні груди, вітровію,
щоб закружляло у танку смертельнім
усе навколо! Щоб оці людиці
відчули нашу силу! Щоб навіки
забули, що вони – “царі” природи!
Нехай запам’ятають, що ми їх
лиш терпимо у лісі
і на планеті нашій! Що вони –
комахи перед силою стихії!
Гуляйте, вітровії! Молодці,
вітри-синочки, засипайте яму,
що вони копали, поперевертайте
усі оті машини, то байдуже,
що там сидять людиці нікчемні!
Хай згинуть!
Нехай життям заплатять за погибель
живого в лісі!

– Вітре, постривай!
Ти міру перебрав! Не треба нищить
людей! Тебе ми не просили...
Не треба, пожалій!

– Нещасна Мавко!
Вони тебе, небого, пожаліли?

А вітровії набирали сили!
Дерева гнулись, і ламалось віття,
і падали слабкі корінням. Раптом
здійняв струмочок величезну хвилю,
і “Той, що греблі рве”, зареگотивши,
пустив її на ліс, на чорну яму,
що викопали люди, і до неї
у завиванні вітру полетіли
поламанії віти, і каміння,
й земля, і цегла, і машини...

– Ні, спинися, вітре, не вбивай його!
Хіба не бачиш – це Лукаш! Він гине!

– А він тебе жалів?

Зареготивши,
Лісовики з усіх лісів вцілілих
в шаленім танці попереплітали
свої зелені борода, а вітер
розчісував їх, додаючи сили,
і танець усе смертельнішим ставав.

– Спиніться! Зупиніть отії хвилі,
вони затоплять ліс, вони понищать
усе, що залишилося, навіки!
Лукаше, руку дай!

– Не можу я... не мо... Мене тримає...
Я гину, Мавко, гину... прощай!

– Русалонько, сестричко, порятуй,
тобі віддам перлину із корони,
лиш витягни його з страшного виру,
що закрутив “Отой, що греблі рве”,
врятуй його, врятуй!

– Давай перлину!
Лише не думай, що опісля того
він вернеться до тебе!

– Хай живе! Нехай із нею,
з іншою, з земною! Нехай живе!
Бери перлину, сестро!

– О вітре-брате, на хвилинку хоч
перепочинь, врятуй мого коханого,
благаю,
як винесе його Русалка з виру!

– А перлину
мені даси? Ті перли чарівні
дають незмірну силу!

– На, бери, лиш підхопи його
й легенько опусти
десь там, де хвилі не сягають!

– Скільки й діла!

– Ти дбаєш про людей, а тут – біда!
Підмила хвиля дуба, і коріння
пустилося землі! Ще зовсім трохи –
і упаде наш прадід-дуб! Гей, вітре,
ти міру перебрав! Ти нищиш те,
що ми тебе просили врятувати!

– А нам, вітрам, нема до цього діла!
Нас випусти на волю – і відтак
не заженеш назад! Звільнить стихію –
не штука. А назад – шляху нема.

– Благаю, вітре, зупини
своїх братів! За те тобі перлину
віддам останню! Дуба не ламай!
Це батько мій! В його правітті
моє гніздо, мій дім, загину я без нього!
Ліс згине, а він же батько нам усім!

– Давай перлину.
Стопився я від вибадів твоїх –
то поможи, а то – не зачіпай!
Усіх тобі шкода. А має згинуть
слабкий, щоб дати місце сильним.
Закон природи. І кому, як не тобі,
це знати!

– Але я не сильна...
То чому живу?

– Ти – сильна! У тобі
є сила дивна, є таке, що не вмирає!

– Так, я в серці маю те, що не вмирає,
так матінка моя заповідала,
я пам'ятаю. Та чомусь
ослабла зовсім я. Стопив мене
танок цей буйний. Дядьку Лісовик,
що з нашим пралісом, скажи?

– Боюся
дивитись я... Ми випустили силу,
що знищила наш ліс. Людей, машини,
і ліс також... Де розум був, де глузд?
Навіщо я, старий, дозволив
силі, що сили неспроможна стримать,
криваву учту справити в своєму лісі?
Ой лишенько, ой горенько мені!
Поглянь лише навколо, любя Мавко,
і ти, мій Перелеснику, поглянь!
Як чорно, страшно, стало в нашій лісі!
Дерева повикорчувало всі,
струмок камінням завалило... Дуба
старого перекинуло догори корінням,
і він лежить, вмирає... О, вітри!
Хіба ніде вам погулять на волі?
Що наробили ви?

– А що ж ти хочеш?
Ти попросив – от ми й усе зробили,
зробили, як могли. Даруй, якщо
аж занадто постарались.

І відлетіли лютії вітри,
і хвиля упокорилася. Тихо
у лісі стало, мовби у могилі.
І чорно теж, і страшно, і тривожно.

Біля коріння зламаного дуба
вони сиділи втрюх. І журно, й тужно
далеко десь кричало вороння.

– Загинув ліс. Тепер вже не повернеш.
Без батька-дуба не вернути сили
ні лісові, ні нам.

– Загинув ліс...
Самі його й звели.
Ех, запалити б і пустить за вітром,
із попелом, із іскрами усе!

– Про що ти, Перелеснику? Спинися,
в тобі бракує сили запалити
суху травинку, а щоб ліс увесь,
ще й повинню намочений наскрізь...
Про що ти говориш? Що у вас за примхи
понищить, затопити, запалити?
Нам – рятувати треба! Милий дубе,
мій батечку, порадь, як нам чинити?

Ти ще живий, ти дихаєш, якщо
корінню твому знову дати силу,
ти оживеш? Хитаєш віттям? Згоден?
Я знаю, як тобі допомогти! У мене
є ще сила, є перлина остання, чорна...

– Зупинися, Мавко, у ній – твоє життя.
В перлині чорній – величезна сила,
та в ній і смерть твоя. Не віддавай,
не витрачай, ще зовсім небагато
зосталося в ній моці!

– Що є я?
Лише маленька частинка чарівна
живого лісу. Я – казочка про Мавку.
Цікава, гарна. Але і без мене
ліс житиме. А от без дуба – ні.
Він – батько нам. Перлино чарівная,
задовольни бажання! Нехай у хащах,
у пралісі глибокім оживе
мій дуб. Нехай його зелена крона
над лісом заплітає свій намет.
Нехай могутнє гілля підіймає
до неба руки. Хай корінь воду п'є.
Нехай живе, нехай живе він вічно!
Нехай повічну силу життєдайну
він збереже на довгії літа.

– А як же ти без чорної перлини?
Та ж ти загинеш, Мавко!

– І нехай... Я ліс згубила,
це моя вина, моя й покута...

Перлина чорна викреслила коло.
Живою крона дуба стала,
коріння й віти здійнялись в повітря
й полинули понад землею. Тихо
оцей дуб опустився на галяві
й приріс, неначе тут стояв одвіку.
І спалахнуло листя щирим злотом,
і засміялось гілля, мов послало
привіт останній всім, що його знали.

А в синім лісі плакав Лісовик,
і Перелесник загортався плащем,
на клатті пошматованим об гілля,
Русалка тихо схлипувала над
безсилим тілом лісової Мавки.

– Не плачте, я жива.
Я буду жити.
Я в серці маю те, що не вмирає.
Та боляче носити мені те,
що не вмирає. О, якби могла
не відчувати болю всього світу,
якби мені не бачити, не чути...
Русалко, сестро, дякую тобі,
що врятувала милого...

– І досі
не розумію, нащо це тобі?

– Щоб жити.

– О, немудра доню,
таж він піде до іншої!

– Нехай. Нехай піде. Але живий.
Мені між ними місця
нема. Моє життя – у лісі.
А він – людина.
Хай собі живе,
нехай моя любов йому засвітить
маленькою перлинкою... Тоді
він не дозволить винищити ліс.
Я вірю в це... Як солодко мені.
Так слабко і так ніжно... Відлітаю
кудись, немов із птахами у вирій...
Це що зі мною, діду Лісовиче?
Я помираю?

– Ти не можеш вмерти. То просто
скінчилася твоя земная сила.

– Так, вона скінчилась.
Я вже давно чекаю, і тепер –
моя ти!

– Хто сказав оці слова?
З'явився хто у нашій лісі,
кого не знає з нас ніхто?

– Ви знаєте мене! І боїтеся!
Я – “Той, що у скалі сидить”!
Я ваш володар!

– Пробі! Який страшний! Весь чорний,
у лахмітті, й очі, очі так йому горять,
немовби наскрізь пропікають! Він
чигає на усіх нас...

– Не боюся
тебе. Мені уже не страшно
нічого. Знаю я, що дуб
мій житиме, а що платити треба –
то я сплатила вже
за нас усіх. Скажи, скажи,
чи я свою провину
спокутувала? Віддала усе,
що маю, силу і свободу,
лишилось тільки те,
що не вмирає.
Воно мос, його віддять – не можу.
Бери мене до себе, у скалу...

– Не можу. Заповідано тобі
заснути тут, на дубі,
у кришталевім ліжечку-колисці.
Прощайся з усіма. Засни...

– Засни...
засни, моя сестриченько
весела,
зеленокоса подруго забав...
Нехай тобі тут затишно і люблю,
і тепло спиться. Прощай...

– А я
тобі пісень співати буду, Мавко,
тихенько так. А ранньої весни
сплету вінок із пролісків.
А влітку – із латаття...

– На добраніч, кохана доню.
Любо спочивай у цім прозорім
ліжку...

Опустилася верхівка кулі з кришталю, немов труну закрили. І, наче земля, вкрило кулю листя батька-дуба. Заховало її гілля, підняло понад землею високо, у крону, і засвітилася куля кришталева, гейби перлина. Тихо заспівали, злетівшись звідусюди, солов'ї. Запала тиша. Сонна, предковічна...

– Господи, що ви нарobili! Навіщо? За яким планом? Де ви таке вичитали?

– Ну, пані Лесю, ми “взяли вище” – конфлікт природи й цивілізації, техногенна катастрофа...

– У вас таке буває? Ви довели землю вже до такого стану, що на ній нема місця ні Мавкам, ні Перелесникам? Звільніть мене від необхідності додивлятися ваше кіно. Я краще піду...

– Куди?

– Туди, де мавки...

– Стривайте, Ларисо Петрівно, а наш контракт? Куди ви? Пішла... Сценариста сюди! Ти що тут накрутив?

– А що, не круто? Катастрофа, куди “Титаніку”! Таке тепер у моді. На фестивалі – перший приз!

– А не пішов би ти...

– Куди?

– Туди, де мавки...

Кінець.

А може, не кінець?

Кінець у казки має бути все-таки щасливим.

Отже, читайте на наступних сторінках продовження.

Іван прийшов до тями. Першим відчуттям було здивування. Дивно, що живий. Він уже встиг попрощатися зі світом. І раптом – живий. І майже неушкоджений. Дивно... Він лежить далеко від того місця, де їх накрила величезна хвиля. Як опинився тут, на дорозі, біля своєї машини? Довкола сухо, ні краплиночки води не впало, та й дощу давненько не було. Звідки ж узялася ця хвиля, що знищила їхню працю?

Люди, люди... Їх також змило хвилею... Водій самоскида, екскаваторник, будівельники та Олег Олександрович, тесть! Де вони?

Іван спробував поворушити руками-ногами. Тіло озвалося болем, але ніщо не сигналізувало про якісь серйозні проблеми – переломи, струс мозку. Пощастило. Пощастило пережити цю катастрофу без особливих втрат для здоров'я.

Підвівся. У спині штрикнуло, немов гвіздок засів десь у хребті. Праву ногу тягло, рука погано згиналась у лікті, та це все нічого, головне зараз – допомогти людям.

За звичкою – до мобільного. Обмацав кишені. Та-ак, мобільник спочиває десь на дні котлована. Після такого купання телефону – кранти.

Благословив день і годину, коли залишив свою машину тут, на дорозі, й пересів у кабінку самоскида, щоби показувати шлях, а головне – не хотів нищити дороге авто на ледве пробитій лопатою бульдозера ґрунтівці з коліями від важких вантажівок. Сів за кермо, не переймаючись, що наскрізь мокрі джинси, з яких досі стікала брудна вода, і пошматована на клапті сорочка забруднять сидіння, котре він беріг від кожної зайвої порошинки. Вилетів на трасу, зупинив першу ж вантажівку.

– Мобільний маєш?

– Звідки? А ти що, в аварію потрапив?

– Гірше. Гинуть, чи вже загинули, люди. Зателефонуй куди слід, повідом!

Іван не чекав, поки водій задовольнить свою цікавість: що трапилося, де. Просто махнув рукою у напрямку лісу, який і справді звідси, з висоти, з дороги, виглядав страхотливо – повикорчовувані дерева громадилися догорикорінь одне на одному, на місці їхньої будови утворилося велике озеро, з котрого немінно стирчав ківш екскаватора. А люди, люди?

Сів у машину і помчав до місця катастрофи. У голові, яка розривалася від болю, бо котрийсь із каменів, що котилися, стрибали й літали у повітрі, немов м'ячики, кинуті чиєюсь грайливо-дитячою рукою, яка хотіла позбиткуватися з них і з їхньої праці, таки влучив у тім'я, снувалися думки, сотня на раз, та одна з них перекривала всі інші. Щось тут не так. Щось у цій картині, яка відкрилася йому з гори, де пролягав автобан, було не так!

Він під'їхав до місця, де стояв тоді, коли Іван ознайомлювався з лісом, старезний дуб із перебитою гілкою. На місці дуба, що вони сьогодні збиралися спилати й викорчувати, бо заважав прокласти дорогу, в землі зяяла глибоченна рана-яма. Та не те його вразило. Дуба, самого дуба поруч не було!

У цьому місці, край дороги, здавалося, вітер не зрушив з місця й травинки, перший ряд дерев стояв, не ворухнувши й листочком, немов його не торкнувся отой жахливий ураган, що поперекидав усе в лісі. А дуба, старезного, могутнього дуба не просто вивернуло з корінням, а й понесло кудись далеко! Якою силою? Ще зранку робітники стояли довкола дерева і радилися, що робити. Чухали потилиці в задумі й вирішували, яку потужну техніку треба підігнати, щоби спилати, вивезти стовбур, а потім викорчувати коріння. І в один голос висловлювали через мать-перемать сумнів у тому, чи це в принципі можливо.

Щось іще, крім дуба, видавалося йому не так.

Голова боліла дедалі дужче, та навіть крізь біль Іван намагався скласти картинку дійсності так, щоби вона відповідала вже відомому. І поволі зрозумів, що ж у ній порушилося. Ліс більше не зникав! Йому не потрібна була перлина, щоби відчинити двері до казкового царства! Ліс, зраний, зруйнований, знищений, утратив здатність зникати і з'являтися! Він лежав отут, відкритий зорові людей, який чомусь не здивувала поява лісу на місці поля, немов важко поранений чи й убитий лицар на полі бою. Мабуть, таки вбитий, якщо не мав сили заховатися у свою чарівну зникомість...

Це він, Іван, убив його! Це він привів сюди, у цю чарівну, наповнену сяйвом краси і здатністю до казкових змін, місцину грубу руйнівну силу. Це він, керований грубою раціональністю, людською доцільністю, намагався змінити на догоду вигоді обличчя цього віковичного, століттями вкладеного у свій, органічно необхідний світові спосіб, космосу, де кожна травинка знає своє місце, кожна мураха, кожен птах і звір працюють, щоби ця система, тонко продумана й сформована, могла функціонувати. А вони туди – свої самоскиди...

Не гнівайся, не гнівайсь, Іване, що тебе змили, мов непотріб, спустивши воду з величезного зливного бачка...

Дороги, отієї ґрунтівки, яку вони пробили крізь ліс, поваливши кілька десятків деревець із молодших, не було. Іван місив болото, на яке перетворилася земля, прийнявши надмір води, послизнувшись, падав, підіймався, забрюханий, і йшов, пробирався крізь фантастичне місиво гілок, стовбурів, каміння, крізь суцільний "сюрик" нетутешнього, неземного ландшафту. От і воно, озеро. Не довелося гатити греблю, відводити воду зі струмка. Само створилося, з допомогою якоїсь нечистої сили, немов виконавши їхні бажання.

Із води, погойдуючись, немов голова велетенського чудовиська з розверстою пашею, стирчав, шкіривсь іклами нижньої щелепи ківш екскаватора. Самоскид, на щастя, встояв, не перекинувся. Біля нього на стовбурі поламаної берези сидів водій, обхопивши руками голову і погойдуючись, немов у ритуальному танці. Його нога, неприродно вивернута, і стогін у такт погойдуванню без слів пояснили Іванові, що помічника з нього чекати марно.

– Гей! Є тут хто живий?! – гукнув Іван, зі страхом очікуючи у відповідь тишу. Та почув, на щастя, голос десь із глибини повалених дерев. Голос тестя. Живий!

– Я тут! Привалило... деревом...

По той бік озера влаштувалися на галявині, на вільному від води місці, робітники-будівельники. Один, два... шість... Начебто всі, й живі, зітхнув із полегкістю.

Із-під завалу, що утворили, падаючи, дерева, стирчали дорогі черевики.

– Я зараз, спробую... Я повідомив, зараз приїде служба порятунку, нам допоможуть, тримайтесь, Олеже Олександровичу!

Іван не знав, де взялася сила. Він вергав стовбури дерев, на щастя, молодих і тонких, поволі, але все-таки звільняючи князя Олега з полону. Не половецького, та небезпечного.

– Ну, як ви?

– Живий. Рука, мабуть, зламана, болють, зараза... і ребра... А загалом пощастило – дерева впали наперехрест, наче дах утворили наді мною. І хвиля швидко минула... А то б захлинувся до дідька. Що це було, Іване?

– Якийсь тайфун, цунамі... Не знаю...

– Які тайфуни у наших широтах, хлопче? А цунамі – морська хвиля, звідки вона тут? Ой, як болють, чорт!

— Не згадуйте у лісі чорта...

— Чого б ото?

— Мене так вчила... вчили...

Здалеку почулися сирени, мабуть, їхали на допомогу рятувальники.

Мама присіла біля його ліжка, поклала руку, прохолодну мамину руку на чоло:

— Чому ти не йдеш додому, Іванку? Мені добре тут, із тобою, я рада, що ти навідався до своєї кімнати, я дуже сумую за тобою, мені тебе бракує, але ти одружений, маєш дружину і свій власний дім.

— Знаю, мамо, знаю. Але мій дім — тут. Я не відчуваю себе вдома поруч із Ганною. У неї своє життя, у мене — своє. У нас більше спільного з тестем, ніж із нею. Отака історія...

— Мені прикро, сину. Мені дуже прикро. Невже нічого не змінилося з часу весілля?

— А що могло змінитися?

— Ну, кажуть же: “стерпиться — злюбиться”?

— Та я вже терпів, і вона терпіла... Нічого з того терпіння не виходить, мусю. Ми — чужі люди, які живуть в одній квартирі. Аня хороша, ми, таки правда, ніколи не сваримось, але... Їй байдуже до мене, а мені...

— Пробач, сину. Я думала... Ми хотіли як краще. Як твоя голова? Вже не болить?

— Майже ні. Стільки часу минуло... Голова не болить...

— Серце болить, так?

— Звідки знаєш?

— У мене також є серце. І воно довго боліло, коли... Ти знаєш цю історію. Власне, не така вона й цікава, щоби розповідати її знову.

— У мене не просто серце, мамо. У мене — почуття вини. Це ж я поруйнував її світ, я знищив її ліс!

— А де вона зараз? Ти не пробував її знайти?

— Пробував. Її ніде нема... Мабуть, вона загинула тоді, у тій бурі...

— Не думаю. Вона — лісова істота, сину, особлива... Ти шукай її, пробуй іще й іще раз, може, знайдеш!

— А навіщо? Ми ж усе одно не зможемо жити разом?

— Не зможете. Але ти шукай...

— Мамо, я хочу... Тільки не кажи відразу “ні”, добре, спробуй зрозуміти. Я хочу повернути лісові життя. Хочу зробити все, як було.

— А це можливо, сину? Там стільки поламаних дерев, стільки поруйновано, понищено...

— Але ж поламані дерева можна вивезти...

— Ти уявляєш, скільки для цього потрібно техніки, людей? Грошей...

— Я продам машину, свій магазин. І “Трьох мушкетерів” продам, якщо буде потрібно. Не хочу більше почуватися найбільшим грішником на цій землі, мамо, мені тяжко! Може, тоді вона мені пробачить!

Тамара зазирнула у сині, як у батька, очі. Дорослий, зовсім дорослий син. Мужчина. Найдорожчий на землі чоловік. Вродливий. Сильний. Добрий. Мудрий. Виростила, викохала. Зрозуміла. Намагалася зрозуміти завжди і зрозуміла зараз. Прийшов із бідною до неї, до матері. Чи не найбільше це щастя? Чи не найвища материнська нагорода?

— Не треба нічого продавати, хлопчику. Ми ж із тобою не тільки власники. Не тільки купуємо та продаємо. У нас на цій землі є й інші обов'язки. Ми на ній працюємо людьми.

— Я правильно зрозумів, мамо, ти дасиш гроші?

— Я досить заможна жінка, щоби залишити після себе землю прибраною. Ми обурили природу, тож маємо попросити у неї пробачення. Замовляй техніку, людей, керуй, сину. Облаштовуй усе. Але обережно, не пошкодь того, що залишилося...

Земля швидко заліковує рани. Минув рік, другий, третій, і от уже молода весняна трава вкрила галявину, на яку перетворилася дбайливо засипана яма, з котрої величезними зусиллями, пригнавши техніку, таки дістали екскаватор. Грунтівка, якою вже не їздили машини, також узялася свіжою паростю. Жодне дерево, жодний трухлявий стовбур не нагадував більше про трагедію, що спіткала ліс і людей у ньому.

Цієї весни Іван прийшов оглянути, чи все гаразд отут, у лісі, яким він тепер опікувався, як власним, про котрий дбав, прибирав, наче добра господиня кухню.

Усміхнувся, згадавши, скількох зусиль, яку прірву грошей коштувало їм із матір'ю вивезти звідси сотні стовбурів, викорчувати пні, розчистити від каміння, що наче насипалося з неба, русло струмка. Он як весело біжить він знову по чистих, перемигалих джерельною водою камінцях, як весело співає! Зовсім як тоді, коли Мавка вперше показала цей заповідний куточок землі.

Намацав у кишені біля серця перлину. Мабуть, її чарівна сила вичерпалася, бо скільки він не крутив нею, скільки не описував кіл у повітрі, скільки не просив, не плакав навіть уночі, коли ніхто не бачить, — чарівна паличка не виконувала своїх обов'язків: не зачиняла ліс, не показувала місце, де можна знайти Мавку. Закінчився термін придатності? Іван навіть по-дитячому оглядав її зусібч, намагаючись віднайти, куди вставляти батарейку, щоб іграшка запрацювала знову.

Пройшовся лісом, іще раз оглянув усе.

— Мамо! Мусю, ти де?

— Агов! Я тут, сину!

Мама, зовсім молода, хоч і не така, як колись, струнка, у джинсах і сорочці поверх футболки, вправно перестрибнула через потічок, відмовившись від запропонованої руки.

— Я можу й сама!

— Ну, як, мамо? Гадаєш, ми впоралися?

— Вважаю, тепер тут усе так само, як було.

— Як було, вже не буде. Нема старого дуба. Він кудись щез, зник, немов якимись чарами.

— Та загалом ми зробили все, що могли.

— Тільки я боюся, що сюди знову придуть люди. І знову зруйнують те, що ми повернули до життя. Не кожному вистачить глузду не зачіпати чужого. От якби його знову заховати!

— Сховати весь ліс? Куди?

— Пам'ятаєш, я розповідав тобі? Це просто. Треба стати тут, на місці старого дуба, і тричі описати перлинкою коло у повітрі. Ліс зникне, і ніхто з людей не зможе прийти сюди й знову принести біду.

— Яка гарна перлина... Справжня, з дна моря... І старовинна. Золото дуже старе, такого тепер не роблять. Звідки вона у Мавки? Здається, перлина світиться зісередини рожевим... Як ти казав, Іване, що потрібно зробити? Описати коло? Тричі?

Перлина тричі описала коло, що заіскрилося, задзвеніло і зникло, розсипавшись. А з ним зник і ліс, і струмочок, і яма на місці старого дуба, і навіть дорога, котра вела до цього загадкового, чарівного місця.

— Що трапилось, Іване? Куди все поділось? — Тамара мало не випустила шпильку-перлинку, що перетворилася в її руках на чарівну паличку.

— Вона запрацювала, запрацювала, мамо!

Із радощів Іван аж підстрибнув, немов маленький.

— Ти розумієш, вона запрацювала! Значить, усе повернулося! Значить, ми змогли, ми повернули лісові його силу, ми врятували, зберегли його!

Тамара поправила високу зачіску, благородно-сиву, викладену так, щоби не видно було малопомітних, та все ж шрамів на скроні й лобі від давніх опіків. Глянула на сина гордо, немов цариця:

— Знаєш, царевичу, я сьогодні вперше відчула, що не дарма витратила гроші. І не даремно їх усе життя заробляла. Приємно відчувати себе чарівницею.

Тієї ночі серце Іванове, сповнене радістю, гордощами, очікуванням незвичайного, так і вистрибувало з грудей. Вийшов на балкон. Зорі, що засіяли небо, нагадували перли. Немов на дні синього, бездонного, безбережного моря, вони засіяли склепіння всесвіту срібними гудзичками. Що виросте з цього холодного, металевого насіння? На які з цих діамантових гудзиків запинатиме свій плащ царівна-ніч?

— Іване, де ти?

Гудзики посипалися зі срібним дзвоном із високості у темряву реальності.

Іван намацав у кулаці шпильку-перлинку. Ні, він не випробовуватиме її тут, тут вона не працюватиме.

Не чув слів навздогін, не хотів чути. Тікав до свого чарівного лісу, наче до схованки від світу, що наступав на п'яти, не пускав, тримав за поли.

Ось вона, дорога, ось вона, напівзаросла яма, де коренився господар пралісу.

— Перлино чарівна, знайди її.

Хоч покажи, хоч променем спрямуй мене до неї. Я не зачеплю.

Я не втручатимуся, тільки подивлюся...

Будь ласка...

Здавалося, не порух перлини, а наївна, дивна у дорослому чоловікові, дитяча віра у силу чарівного слова окреслила в темному, майже чорному небі над лісом коло. І в ньому з'явився дуб. Отой самісінький, що зник. Іван одразу впізнав його перелама-ну гілку. А на дубі, як і годилось у казці, на золотих ланцюгах гойдалася велика кришталева куля, а в ній...

— Вона! Спасибі... Спить...

Така прекрасна...

Я не будитиму, лиш гляну. Ти

дозволь мені, перлинко...

Перлина знову освітила коло. У ньому пролягла стежка. Повела його далеко, плутано, глибоко, в таємну таємницю пра-пралісу. Могутній, наче з казки богатир, старезний дуб шумів, немов вітався з приятелем радісно. Світилася велика кришталева

куля. У ній лежала дівчина. Немовби Мавка. Чи просто дівчина. Красуня неземна. А може, найземніша зі земних. Волосся зеленаве... Чи блакитне? А сукня біла, аж ніяк не зелена. Шматочок казки, радості, дитинства...

– Ти спиш? Хай буде радісним твій сон.
Пробач.
Я знаю, я тебе образив.
Та смертний я, я можу помилятись.
А ти – безсмертна.
Ти – сама любов.
Ти світові являтимеш свій лик –
прекрасний, вічний, радісний, безсмертний...
І кожному – неначе вперше. Кожен
тебе впізнає, мов свою. Уперше.
Один-єдиний раз, щасливий, світлий.
А хто тебе не втримає – нехай
йому не вічним видається нещастя.
Кінець у казки мусить бути щасливим!
Візьми свою перлинку.
Прощавай.
Пробач.

І Мавка посміхнулася крізь сон.
А може, і не Мавка...

Ліс заснув. А десь удалині гула дорога, жили там люди. Хтось із них чинив і праведне, й неправедне – всіляке. Шукав перлини кожен. Хто знаходив, а хто губив, а хтось шукав не там... Хтось вибачав. Громадив хтось образи. Хтось хибний крок робив і потрапляв у коло, у коло зачарованеє долі. Комусь, щоб визволитись, руку подавала любов. А хтось її не помічав. Пливло життя. І дуб у верховіття ловив його казки, а потім нам розповідав на добру, світлу ніч...

Малюнок Євгена УДІНА.

Володимир ПРИСЯЖНИЙ

КРУПІВСЬКА СТАЛЬ

Оповідання

*Володимир-Владислав
Присяжний (народився 13
лютого 1946 року в селі
Криваченці Волочиського
району, нині Хмельницької
області) – письменник, інженер.
Член НСПУ (2004 р.).
Обласна літературна премія
ім. В. Вихруща (2003 р.).
У 1969 році закінчив Львівський
політехнічний інститут (нині
національний університет
“Львівська політехніка”).
Працював інженером на
будовах Тернопільської області.
Нині – заступник голови
правління ВАТ “Тернопільський
кар’єр”. Автор збірок поезій
“Остання сотня” (1998 р.),
“Тиха тривога” (2002 р.),
збірки новел і оповідань “Долина
днів” (2004 р.), публікацій
літературних творів
у колективних збірках
і періодиці.*

Посеред широкого недоораного поля, знеможені спекотним сонцем, височіли пожухлими островами посивілі лопухи, хилилася втомлена спекою кропива, і тільки де-не-де з-поміж високих поруділих стебел ковили пробивалася молода трава, за якою причаїлися рештки радгоспівських корівників, зруйнованих у липні сорок першого, на початку війни. Северин Суховерша – однорукий селянин із рудими вусами – дрімав на сонці. У правиці тримав стеблину полину й відганяв надокучливих мух (ліву руку обтяла колгоспна січкаря у ще довоєнний час). Мухи не вступалися, падали на нього, як на мерця. Великі та зелені, гуділи, як бомбовози, і не давали роздратованому дідові дрімати.

– Ах ти злюко кусюча, а здохла-бись! Крові хочеш? Я ж т-т-тебе напою, гадино, – хляпав себе полином то по лиці, то по гімнастерці. Був у нап’ятому на брови картузі, у галіфе “гражданського покрою”, в ялових черевиках, що поруділи на сонці більше, як вуса, бо вакси не бачили зроду. Дід випасав рябу корівчину на довжелезній мотузці, прив’язаній до залізяки, що виглядала з дір’вої стіни. Від себе не відпускав, бо дуже норовиста. Бувало як гайне, то конем не здоженеш, але щодо молока добра. В жида Сруля випросив корову під відсотки. Казав: “Там товар у Сруля потомственный і пользуєця спросом”...

Сусідський хлопчисько Вітька пустив свою худобу – корову і теля попасом попід цегляні руїни. Тримався діда Саверка – з ним цікавіше.

Дід любив носити гімнастерку, не розлучався з нею ніколи, хоч у війську служив ще парубком... Вилиняла та протерта, але душу гріє... А оцю, останню, виміняв на горілку в солдата, й одежина молодила діда, додавала мужності, солідності, навіть якоїсь, як його, хвацькості.

Однією рукою дід приноровився крутити цигарки, пасти корову, наживляти хробака на гачок і ловити рибу, але попри все любив оповідати про військовий вишкіл, про зброю й амуніцію.

– Служба построєна на наказах! – повчав дід Вітьку, – приказав командир – вмири, а виконай! Присягу даєш. За дело, конєшно, коли потребуєця, то і жизнь положиш...

– Діду, і ви б ото жизнь положили? А за що?

– За землю, синок, за рід наш і за всю Україну!

Вітька, як дослухався тих слів, то й підсміхатися перестав. Та промова аж виструнчила його. Ніби підріс... На жаль, довелося бігти, завертати худобу, що норовила чухнути в білопінну гречку, в бур'янах біля якої і знайшов хлопець старий військовий шолом...

– Діду Саверку, подивіться! – прибіг захеканий Вітька до старого. Дід глянув, кинув стебелину, поправив картуз, узяв шолом, об цеглину вистукав землю разом із іржею, діловито покрутив його всі боки і засвідчив:

– Вещ полєзна. Може, знадобиться вдома – курам корм виставляти... Вітько, а ти знаєш, що то таке?

– Гелма, – здивовано відповів той.

– Гелма то гелма, а якого проїзводства? Не знаєш, конєшно, не знаєш, це справа воєнна. Глянь, які тут краї, який козирьок, а яка сталь...

Дід упевнено стукнув гелмою об залізо, та почувся лише глухий звук, мов із старого баняка, бо шолом був іржавий і понищений...

– То німецька гелма. Її кулі не беруть. Совдепівську, так зразу решетом роблять, а ту – нігди в світі! Шалена сталь, круппівська!.. От я її одягаю на голову, можеш бити кувалдою чи кілком – не проб'єш!..

Вітька, хлопчисько замашний та гінкий, уже лазив через вікна у клубі дивитися кіно для дорослих, переступав із ноги на ногу, поглипуючи на кілок і на діда в гелмі.

– Ех, – думав Вітька, – шкода діда Саверка, такий добрий чоловік... Ну, не можу я його вдарити оцим кілком, та й усе. До того ж, і вигляд у діда якийсь не аж-аж, у тому військовому обладунку: в гімнастерці, в галіфе, ялових черевиках, у шоломі, що впав йому аж на вуха, та ще й однорукий...

Проте характер мав раптовий та впертий:

– Вітько, бий! Чуєш, бий! Приказую!..

Старий вирячив очі, чоловічки бігали під гелмою, як у скаженої миші.

– Та що ви, діду, махорки зрання наїлися? Та я вас просто вб'ю на смерть! – упирався хлопчисько.

– Бий, сучий сину, бо тебе гепну тим кілком! Виконуй приказ! – напирив старий твердим голосом, а лице пашіло від злості.

Почувши магічне слово “приказ”, Вітька набрав у легені повітря, підняв кілок, заплющив очі й ударив...

Щось луснуло, гепнуло, задзвеніло, і коли Вітька розплющив очі, то побачив, що Саверин Іванович, як житній змервлений сніп, лежить на сирій землі. Праву руку відкинув убік, кикоть лівої з обвислим рукавом упав за спину, очі закотилися під

лоб... Пришпандорив діда до землі, як приклеїв. Із куточка рота сочилася кров, вочевидь, прикусив язика від удару...

– Люди, рятуйте! – кричав перепуджений Вітька, – я старого забив!..

Та ніхто того не чув, бо в полі ні душі – куди не глянь. Ніхто не допоможе.

Тож Вітька по хвилі вже летів до кринички. Зачерпнув картузом холодної води і – до діда. Вилив воду на перехняблену твар старого. Помогло. Саверко розплющив очі. Здивовано глипнув довкруг...

– Р-р-ремінчики, р-р-ремінчики, – ледь чутно простогнав і заплакав, як дитина, чи від болю, чи з переляку...

Поволі звівся на ноги. Вітька зняв гелму. Від удару вона прогнулася, потріскала, протяла старому шкіру на голові. Кров цебеніла і засихала дідові на шиї, волосся злипалося...

– Знаєш, Вітьку, я забув: усередині гелми мали бути р-ремінчики для погамування удару, але вони... вони зігнали... Чуєш, зігнали, з-з-зігнали, – ледь чутно сказав із таким розпачем, аж очі знову зволожилися.

Вітька тримав старого за руку, картузом витирав кров на карку, щоби не текла за комір гімнастерки. На душі потепліло: дід живий!

– Я ж просив вас – не треба кілком, а ви мене примусили своїм приказом “Бий, Вітько, бий!” Я ото і вдарив...

– Просив, просив, – огризався дід Саверко, – краще б ти її, отої гелми не приносив. Що я тепер бабі своїй скажу?

Одчайдушним зусиллям волі тримався на ногах, та не довго. Пополотнілий, причумлений, Саверин Іванович знову знесилено сів на землю, а у вухах дзвеніли “р-ремінчики” і колували у небесах шоломи. Двоїлися, троїлися.

Як не було шкода Вітькові діда, та він не плакав, перемагало почуття виконаного до кінця наказу.

Бо наказ – хоч умри, а виконуй.

Малюнок Євгена УДИНА.

Юрій ЗАВАДСЬКИЙ

Юрій Завадський (народився 18 березня 1981 року в м. Тернопіль) – поет, літературознавець, перекладач. Кандидат філологічних наук (2006 р.). У 2003 році закінчив філологічний факультет Тернопільського педуніверситету (нині ТНПУ), де й працює. Від 2006 року – відповідальний редактор наукового альманаху “Studia Methodologica”. Галузі наукових зацікавлень – сучасні комп’ютерні технології в гуманітаристиці, кібернетичне моделювання в лінгвістиці та мистецтвознавстві, зорова поезія. Автор книг поезій “Імовірність” (1999 р.) “юрій-завадський” (2002 р.), “юрійзавадський” (2005 р.), публікацій у ЗМІ. Укладач самвидавної літературної газети “ЗВІРШІ” (2000–2005 рр.). Засновник кількох інтернет-проектів, серед яких сайти П. Тичини, І. Іова.

ЮРІЙЗАВАДСЬКИЙ, 2000⁸

* * *

Влада, підпорядкування, правила.
Владу передають із рук у руки, –
Коли передостанній ще тримає її в руках,
Останній вже тягне її на себе.

Час вдаваних змін триває довго,
Аж забувається справжній смак до життя.

Коли довго не пишуться римовані вірші,
Почуваю насолоду від асиметрії та свободи.

Вже не керую собою, й довгий коридор
із догм і норм
Уже не має влади наді мною.

* * *

Не можу сказати про себе, що я в чомусь
упевнений.
Важко минають вечори, хочеться звільнитися
від дихотомії.

Ось поет, говорить менше, ніж думає.
Вітаючись, простягає мені руку.
Розповідає про дні, коли слова були рідкими
й прозорими,
Коли можна було говорити більше,
врочистіше, пафосніше.

– Ти такий тоталітарний, поете! Вбий мене!

Я тут сам, у холоді, маючи марну надію,
що мене щось врятує.

– Ти продовжуєш говорити, але я вже
не слухаю.
Не думай, що твої слова для мене нічого
не важать,
Се тобі вдалося позбавити їх змісту.
Говориш далі, а я підводжу голову
й дивлюся на тебе,
Чекаючи, поки ти зрозумієш свою
звичайність.

– Я за три кроки від тебе, зачекай, –
А ти відступаєш назад,
Зі страхом дивишся мені в очі.

– Те, що я пишу вірші, не дає мені,
як і комусь іншому,
Права на інакшість:
Не зменшує моєї спраги чи голоду,
Не продовжує ерекції, не збільшує
об'єму пам'яті,
Не дає пільг на проїзд у тролейбусі
І не дозволяє мені брехати чи вдавати
зі себе письменника,
Що, зрештою, рівноцінно.

* * *
– Внизу – поле, вгорі – небо, –
Казала дівчинка коло прапора.

– Навіщо істина? Чому мовчиш?

Обтрушений із черевиків сніг
Довго не танув на килимі.

Вони говорять своєю рідною мовою
І в цій спільності чогось варті, здається.

– Ви – випадки!
Сей світ – постарів.
І ви – постаріли, як він.

Має успіх той, хто спотворює світ,
який не існує.
Зіставляючи кольори, він зіставляє
себе зі собою.

Я щось вважаю, думаю, так чи ні,
Моя думка, врешті, залежить від ринку
ідей.

Натомість жевріє інше, позбавлене
мене.
Невідомий хтось потай перетворює
поезію.

Залізо набирає температури тіла
І швидко охолоджується.
Залізо може бути розжареним
І перетворювати людське сало на лій.

* * *

Якщо говорити про світ –
Мовчати про те, що можна досягнути
рукою,
Мовчати про те, що комусь потрібні
протиставлення.

Створюючи опозиції, наближаюся
до порозуміння. Завіщо
Ці обов'язки, ніби мене покарано?

Тепер, сьогодні, на тлі світу
Повертаюся до себе,
Допоки мій дім не зруйнували.

Не хочу думати про тих, хто мене слухає,
Хто, хитаючи головою, всмоктує книги.

В мене вже не залишилося співчуття
до колишніх друзів.

Аеропорти й вокзали відбирають
останні копійки.

Лиш не знаю тепер, як повернутися
додому.

* * *

Людський череп –
Такий самий, як усі інші.

Йому не пасує називатися героєм,
спасителем, пророком,
Бо його смерть запрограмована,
Безумовна.

57

Петро ШПОРЧУК

ЯВА І СНИ

*Покладіть отут м'яти,
Та хай тополя шелестить.
Павло Тичина.*

Затихло монотонне торохкотіння. Спинилася прядка. Мама перестала прясти. У ніжному кублі прядива завмер осиротілий кужіль. На припічку роздула млосно клуби макітра. У ній підходить тісто. Смеркає. Час вечеряти. Мама запалює у печі. Крутінь соломи підставив звихнуті в'язи жвавому вогникові. Цей віхоть повільно зникав у його облесливій зухвалості. Над вогнем безсоромно розкарячилася триніжка. Вона підставила засмаглу спину величезній чавунній пательні. У її масній зажерливості образливо роздувалися пампушки. На столі примостився свинячий здір.

— Мерщій, мої соколики, мити руки — і до вечері, — кличе мама зголоднілих хлопців. У великій череп'яній мисці відсапуються рум'яні пампушки. Вогненну спрагу вони гасять запашною підливою з часником. Мама кілька разів підкидає куховариво у повітрі, ставить перед хлопцями. З миски — клуби пари.

— Смачного, мої любі. Наїдайтеся на здоров'я.

Хлопці квапляться. Втирають здір у підпечені боки пампушок. Здір хутко топиться. М'якшає шкуринка. Тече по пальцях.

Хлопці наситились і полізли на піч. За вікном завивала хурделиця. Вітер змовницьки свистів під стріхою. Маленьке віконце до половини замело снігом. Інша половина вікна чарівно прикрашена фантастичним морозним мереживом. У такі часи на гарячій печі особливо затишно. Охоплюють тихе умиротворіння й безпечність.

Мрійливий та ліричний Сергійко тонко відчував мінливість природних явищ. Завжди милувався і радів. Щоразу перед сном захоплено мріяв. Його уява вимальовувала дивовижні сюжети. Зачарований, засинав у їх рожевому світлі. Тому снилися йому, як правило, фантастичні кольорові сні. Ось і тепер відчуває приємний солод спокою і легенько провалюється у сон. Згодом із рожевої глибини випливають живописні видовища. Вони знялись із блакитного серпанку і плавно пролітають у казковій тиші. Сергійко і сам злітає, стає невагомим. Заворожено лине запаморочлива музика. Легенько стелиться на пишну траву срібна роса. Берег зацвітає барвистим суцільним квітником. По ньому мчать булані стригунці. Сонячні промені золотять довгі гриви. У квітучих садах великодньо біліють хати. Бджолиний органний гул наче стверджує

Про автора читайте в 2-у числі нашого часопису.

могуть і непохитність природних процесів. Дідуньова пасіка в обіймах вишневого цвітіння. Весь у білому і білий сам, порається зі сотами дідунь. Немов живий. Простягує до Сергійка засмагли вузлуваті руки. Ніжно садовить його на коліна. Гладить світлу голівку онучка. Рука пахне медом і дідуньом. Хлопчина схвильовано переживає зустріч із дідусем. Він не вмирав. Залишивсь у веснах, у вишневому цвітінні, у пам'яті онучка. У його чутливому й доброму серці. З вдячністю, глибокою шаную і любов'ю. Образ дідуса зникає, з'являється знову. Ось проходить берегом по суцільному килимі квітучих трав. Дзюрчать весняні струмочки. Вони з'єднуються у більші. Вливаються у повноводну ріку. Поблискують на сонці дрібненькі хвилячки. Весняна вода загадково понесла рожеві мрії зачарованого красою хлопця. Неосаянні фантазії линуць за обрій, у незвідані далекі світи. Ніхто їх не тривожить. Широке гирло ріки заманує у мандри. Воно зливається з океаном. У веселковому мерехтінні тихо линуць блакитні вітрила Сергійкової шхуни. Він – капітан. Кругосвітня подорож. На обрії – океанські острови. Велетенські пальми, мавпи, слони і папуаси... Зловісні піроги чатують на відважного капітана. Але сміливим маневром він уникає невдач. Вільно йде по курсу. Попутний вітер. За бортом бавляться дельфіни. Їх спини срібляться на сонці. Дідусь радіє з кмітливості онучка. Раптом виникає сутичка з папуасами. Влучні команди капітана мають переваги. Його тактичні заходи позбавляють папуасів змоги чинити опір. Повна перемога. Врочистість миті. Через якийсь час шхуна виходить із тихої бухти і бере курс до рідних берегів. Летить, мов птиця, по прозорій поверхні океанських вод. У тихому надвечір'ї судно сповільнює хід і заходить у тиху заводь ставка. Швартується біля городу в затінку старих верб. Опускаються вітрила. Сергійко стомлено йде до хати. Долинає мамин голос. Вона пестить його голівку і тихенько будить. У неї лагідний голосочок:

– Вставай, школу проспий. Пора, синочку. Пора, рідненький. Уже сонечко зійшло.

Хлопець розплющує очі. Він ще весь у полоні заворожених снів. На устах щаслива, замріяна усмішка. Ще ввижаються за городом шхуна, вітрила й папуаси. З'являється образ дідуня. Весняний день, сонце і усміхнений дідусь. Мама ніжно обняла свого мандрівника і тепло приголубила. Йому так затишно й щасливо у тих обіймах.

Високо у небі здійснюються дими. Тихий і сонячний ранок. Дими повільно розчиняють людські радощі й печалі. Верхівки димів запалюються рожевим сонячним промінням. Наче вхопившись за комини, гойдають сільські оселі. У повітрі висять густі пахощі свіжого хліба, смаженої цибулі. У хлівах ремигає худоба. Голосисті півні хваляться своїми перевагами. Зажирілі гуси тужать за втраченими для них небесними просторами. На прип'яту долю ліниво побріхують дворняги. За крутою балкою розчиняються сільські протиріччя. Бадьориться сільська ідилія. У вічні біологічні цикли вибухла травнева зелень. На її мальовничому простирадлі пасеться табун стригунів. Тривожно бринить іржання лошаків. Захоплені весняним шаленством, вони одуріло кудись мчать берегом. Збайдужілі до наукових процесів пастухи впевнено зупинилися на семикласній освіті. Вони підсвідомо пов'язували з табуном поклик предків і гордилися споконвічним корінням хлібороба. Дещо зверхньо зачинивши за собою парадні двері школи, впевнено відчинили обшарпану браму колгоспної конюшні. А тут – своя наука. Мимо підметів і присудків. Без Джордано Бруно і паралелепіпедів. Меридіани та бісектриси плутаються зі законом Ома. Усе замкнулося на законі земного тяжіння. У прямому і переносному розумінні. Зате ці хлопці хвацько об'їжджали стригунів. Професори своєї справи. Тут їх не замінить учителька зоології Катерина Всеволодівна. Не спокусить формулами хімік Григорій Матвійович. Кожному своє. Серед “конячої професури” славивсь Іван Лепеха. Високий і тонкий, мов жердка.

Спритно виловлював із табуну лошака, загнздував його. Зграбно вистрибував йому на спину. Довгими ногами охоплював підтягнутий живіт переляканої тварини. Наступної миті приголомшений стригун шаленів і звивався дибки. Злітав над землею. Закидав задом і кецав ногами. Різко переносив вагу свого тіла то в один бік, то в інший. Знову рвучко ставав дибки. Мотав головою. Викручувався і намагався звільнитися від ненависної вуздечки. Ніяк не міг збагнути, звідки взялась у його роті проклята холодна залізяка. І що це вже навіки. Не йме тварина віри. Усі акробатичні трюки – безрезультатні. Ще кілька разів ставши дибки, бідний в'язень щосили поніс вершника над ставком. Намагався язиком випхати залізяку з рота. Раптовий стрес затьмарив свідомість. Хвилин через двадцять зломлений фізично і духовно, підкорений лошака мчить вершника до гурту. Увесь мокрий. На грудях мило. Тремтить від напруги. Присідає від страху і в'ярмленого майбутнього. Сергійкові шкода беззахисну тварину. Проникається до неї справжнім людським почуттям.

Серед пастухів Лепеха відрізнявся безнадійною обмеженістю і жорстокістю. Якщо лошака проявляв підвищену обережність – Іван таїв лють. Пійману жертву тісно гнздував. Міцно прив'язував до дерева і люто сік гарапником. Бідний коник кидався у конвульсіях. Усю силу збирав, щоби звільнитися. Та марно. Присідав від болючих ударів. Падав від болю на коліна. Притискався до дерева, безнадійно шукаючи захисту. Довгов'язий бевзь насолоджувався тортурами, поки хлопці не кидалися на кривдника і не збивали його з ніг. Скланий погляд міряв хлопців лютим блиском. Іван виривався – і знову за своє. Але гуртом довгов'язого долали. На смерть переляканого лошака звільняли. Із печальних очей бідної тварини текли сльози образи і докорів людині. При згадці про ці сльози у Сергійка боліла душа. Зболілий жаль змішувався з протестом проти жорстокості й садистського безглуздя. Все тіло лошака вкривалося запухлими слідами від гарапника. Стригунець трусився, злякано присідав і судомно, зі схлипуваннями дихав. Ув очах занімів вічний докір, усвідомлення довічної залежності. Згодом Лепеха підступно вистежував лошака, ловив його, гнздував і сідав верхи. Від несподіванки коник завмирав на місці. Потім тупав ногами, звивався дибки, мотався у той чи інший бік і пускався в галоп. Раптом зупинявся. Спинаяся на задні ноги, ставав дибки і лячно голосно іржав. Концентрував усю енергію на самозахист. Винахідливо міняв центр ваги. Йому все ж вдалося скинути кривдника. Звільнившись, стригун метнувся у табун. Шалено промчав мимо і вихором помчав берегом, впиваючись свободою. На недосяжній відстані зупинився. Гордо підняв голову, мотнув нею і знову щосили заіржав. Покотилася берегом луна непокірності, волі, змішаних з обуренням, злістю і докором. Виставив передню ногу. Третєся вуздечкою, намагається скинути її. Виставив другу. Уже з іншого боку намагається скинути ненависні пута. Впав на коліна. Тре головою об землю. Йому вдалося. Граційно став дибки. Рвучко мотнув головою. Вуздечка відлетіла далеко від непокірного лошака. Гучним вільним іржанням оголосив про здобуту перемогу, кецнув задніми ногами і помчав геть. Увесь день упивався свободою і обережно бродив у гордій самотності. До табуну підійти не наважувався. Нашорошивши вуха, пильно вдивлявся у далину. Наче сподівався довічної волі з неосяжного простору. Ніби виглядав місце на землі, де б міг заховатися від образ, знущання й усвідомлення невідворотного уярмлення. Сумно й тривожно іржав. Немов сподівався на співчуття і захист. Робив короткі перебіжки. Зупинявся і нервово тріпотів. Так до табуну і не наближався. Лячно оглядався й нервово фиркав.

У табун молодняка іноді приганяли кілька пар їздових коней. Їм дарували добу відпочинку. Тварини розслаблялися. Мирно паслися. Качалися з насолодою по запашних травах. Після заходу сонця хлопці гнали табун на конюшню. Вулицями табун

знімав хмари куряви. Вершники сірі від пороху. Порох списував індивідуальності облич. Разюче подібними ставали один до одного вершники. Наче відлиті з однієї форми. Серед робочих коней вирізнялася худістю величезна кістлява кляча. Кмітливий селянин дав їй влучне ім'я Доля. Зміст повністю відповідав формі. Кобила була на диво покірною і слухняною. Осколок вирвав їй шматок крупу. На той бік коняка припадала. Рана затягнулася. Під час війни фронтовики обміняли в колгоспі кобилу на здорового коня. На кістлявому горбу старої клячі вершник найменше набивав свій кобчик. Хо́да у неї була плавна й м'яка.

Кілька років тому серед зими згоріла велика копиця сіна. Пожежа виникла недалеко. Серед ночі. Тато Сергійко був вартовим на конюшні. Уся відповідальність – на нього. Заарештували. Інкримінували свідоме шкідництво. Додали титул ворога народу – і засудили. Невідомо, в яких сибірах зносив тягар позбавлення волі. Більше Сергійко не бачив тата. Конфіскували все майно. Вивезли дідусеві вулики. Повантажили на воза. Піраміду вантажу завершив дідунів старенький кожух. Із вулика стирчав незав'язаний мішок, виглядали з нього старенькі валянки. Між вуликами побулькував плетюх із вишняком. Визирала лукавим оком зелена сулія з самогоном, що його завбачливо заготувала мама на храмове свято. Біля погонича лежали строкаті старенькі рядна, сувій полотна. На сидіння їздовий поклав подушку, що вишила мама. Біля люшні у пригнічений простір подвір'я вишкірився реманент. Прощально зазявилися шербаті граблі, свідки дідусевої юності. Хи́жо оголили відполіровані ікла грабки – на згорблену наглу постать судового виконавця. Решето з копою яєць перекошилося. Судовиконавець зняв із голови полинялого картуза. Рукавом колись білої сорочки витер білду лисину. З переможним виглядом борця зі світовою контролю приміряв дідусеву заячу шапку. Задоволено цмокнув до коняки. Напружившись, вона викотила навантажений нехитрим скарбом віз у загал казни на побудову і зміцнення соцтабору. Цей помітний вклад наблизить світле майбутнє всього людства. Немо́жливо уявити без нього ритми широти завоювань на шляху до перемоги комунізму. Особливо – заяча шапка і вищерблені граблі. На спітнілому крупі коняки червонів шрам. То була Доля. Сором'язливо опутивши голову в безнадійності й власному безсиллі, брів за підводою голова сільської ради. Він, лагідний і поступливий, не міг терпіти маминих сліз. Схилившись до одвірка, вона гірко ридала. Сергійко з братиком притислися до її виляючої запаски. З відчинених хатніх дверей повіало мороком “світлого майбутнього”. Судовий виконавець ніс на плечах у пошивці просо – рештки сімейних харчових запасів. Недосушене згріб із печі. Квипився закинути на підводу. З виглядом людини, яка сповна виконала обов'язок, щасливо заглядав у майбутнє – в “комуністичну формацію”. Дідусева шапка глузливо махала відхиленням вухом на грандіозні плани наступних п'ятирічок. Лише байдужа до “мірової революції” пхала біду стара коняка Доля. Сергійко до найменших дрібниць пам'ятав той сповнений трагізму день. Тоді вони залишилися без найменших засобів на існування. Що чекало їх попереду? Безпросвітні злидні, сором, презирство і байдужість. Більшість селян боязко обминали їхню оселю. Хоча й жаліли. Потайки ділилися, чим могли, оглядаючись, щоб, бува, хто не помітив та не доніс у “відповідні” органи.

Іноді Сергійкові кольорові сні змінювалися чорним злиденним маревом. Знову з'являлися злі люди. Вони зліталися, мов яструби, наповнювали хату страхом, горем і сирітством. Уві сні плакав. Розривалося серденько. Він так любив свого татка. Дужого, мужнього і справедливого. Досі відчував на худеньких плечиках теплу й ніжну його руку. Пам'ятав його останні слова: бути опорою для мами і хазяїном у хаті. Мужньо витримувати прикrostі долі й життєві негаразди. Твердо вірити у свої сили й завжди залишатися порядною людиною. Уміти терпіти, сподіватися, вибачати і любити.

Ольга САВАЛЬСЬКА

Ольга Савальська (народилася 21 січня 1990 року в смт Микулинці Тербовлянського району Тернопільської області) – поетка. Цьогоріч закінчила 11-й клас Микулинецької загальноосвітньої школи, стала студенткою факультету журналістики Львівського національного університету ім. І. Франка. Від 2004 року пише вірші й прозу. Учасниця і призер обласних олімпіад з української мови й літератури, іноземних мов (англійська), математики, фізики та ін. Літературні твори опублікувала в обласній газеті “Свобода”, районній “Воля”. Автор збірки поезії та прози “На межі...” (2008 р.). Захоплюється спортом (волейбол, туризм, футбол).

За межами вічних меж

Знаєш я тоді вперше вдихнула твоє небо
Спасибі тобі за це
За запах свободи на моїх щоках
За крила в кайдани не сковані
За ласку
За дотик та біль
За розлуку і пристрасть
За сльози солоні й солодкі
За сльози...

А світ розривався десятками твоїх пісень
Я ними ридаю щоночі
Про вільного птаха сліпого і сильного
Про першу безумну любов
Про пам'ять
Про смерть і тюльпани
Про чорну од вічності кров
І навіть про твоє кохання
І навіть...

Як дивно що струни тоді не порвалися
І небо не впало на голову
Бо ми заслужили померти удвох
а не порізно
Бо правду казали що ми не живемо
Бо ми двоє самотні
Бо губимо ключі від сердець
Бо плачем узявшись за руки
Коли розумієм настав наш кінець
Коли розумієм...

Маленька сіра істота
За межами вічних меж
За порогом чийогось болота
Із замкнутим смутком ротом
Вмирає у світлі пожеж

Горить догорає тіло
А біль вже не робить живою
Істоті не треба повітря
Істота не просить світла
В осінньому танці з журбою

А сонце нехай заходить
Вона не благатиме неба
Небо між трупів не ходить
Між напівживих не ходить
І ще – панахид не треба

Солодкий присмак вібрацій
В дозах сміття і крові
У тінях чорних акацій
Істота зі мною по рації
Шукає в гудках любові

Коли розтікається чорна туш
По ніжних алеях холодних щік,
Вона тихо ненавидить свою душу
І ріже щастя з венозних рік.

Вона скуштувала життя сповна –
Біль менструацій і ранні аборти,
Наївні “ні”, безконечні “да”
І стерті сльозами гітарні акорди.

Її гвалтували під пісню дощу,
А інші сміялись й носили біле.
І міст над рікою ще довго чув,
Як смерть цілувала ізсохлі жили.

Вона не хотіла. Вона не могла.
Просто вчергове завис екран,
Просто любов – не голодна і зла,
А книжка не вчить, де купити “план”.

А люди – то пляма на карті життя.
І їй не потрібні їхні гектари –
Гектари пам’яті, карти сміття
І вінчаки без одної фари.

То вам не кіно, де секс і тюльпани.
Її існування – безглуздий порив.
А звір, що донині зализував рани,
Нарешті піднявся і вперше убив.

Моїй Аврорі...

Кричи! Авроро, кричи!
Розкрий своє серце,
Розкрий, не мовчи!
Кричи!

Зніми свою маску, затерту до білих судин.
Хай твоє обличчя нарешті відчує
свободу.

Ти знаєш, що зрадиш своєму
проклятому роду,
Коли одречешся від клану
“істото-людин”.

То хай так і буде, Авроро! Рости
із кривавого зеренця!
Ти маєш свій шлях, поцяткований
трупними плямами.
Хоч тіло, без сумніву, вкриється вічними
шрамами,
Борися, Авроро, за тих, хто уже
не повернеться!

Борися! Авроро, борися!
На волю і силу
Щоночі молися!
Борися!

Не бийся в стіну головою. Ніколи не
пробуй сховатися.
Тебе віднайдуть і згвалтують, назавжди
позбавивши крил.
Я знаю, Авроро, я знаю, що важко
не здатися.
Ти просто кричи і борися, бо в мене
збракло сил.

Плакала дівчина, тихо схиливши
голову.
Лунав похоронний марш, сльози
горохом котилися,
Рвалося серце – серце зражене,
зболене...
Хотілось забути, жити хотілось,
хотілося...

Заходячи за межі свідомості,
проникаючи в глибини сутності,
Ти бачиш маленького песика,
що біжить в синьооку даль.
Ти можеш на нього накинутись,
ти можеш його відсунути,
Та той малесенький песик –
як твоя маленька печаль.

І в того маленького песика
обмерзли лапки і вуха,
А в сірій облізлий хвостик
заплутались бур'яни.
Здавалося б, просто песик –
огидна бездомна тварюка.
Здавалося б, просто печаль –
як довгі зимові сні.

І коли ти ітимеш по вулиці,
задерши голову високо,
То раптом відчуєш погляд
глибоких зірниць-очей.
То буде маленький песик,
(господар укотре кинув).
То буде твоя печаль,
що рватиметься з грудей.

І коли ти побореш гордість,
почешеш йому за вухом,
І коли той маленький песик
зронить сльозу на сніг,
Ти зрозумієш нарешті,
що твоя печаль велика,
Як серце в маленького песика,
що впаде тобі до ніг.

Я стояла у старенькому плащі...
Вітер стукав по кістках перону.
І здавалося, ти зникнеш у дощі,
Як щезають сірі велетні-вагони.

День і ніч. Загублені світила.
Я і ти. А далі – все пусте.
А в житті лише бразильське “мило”
І мовчання, як кисіль, густе.

Сумки, клунки, піріжки, “білети” –
Атрибути наших існувань.
Подорожні – втрачені поети,
Заволочені безжурністю прощань.

Небо й пил. Усе настільки смішно,
Що крізь сміх не чуєш моїх сліз...
Так, звичайно, що для тебе – ніжність,
Коли стукіт чуєш ти старих коліс.

Коли янголи згубились між зупинок,
Крадучи на митниці сліди,
А з порожніх домовин-кабінок
Потягнувся запах самоти.

Ти і я. Останні світлі миті...
Я і ти. І трішечки зими...
Ти поїдеш. Я ж залишусь жити
На зупинці, де померли “МИ”.

Нас було двоє – трохи божевільних,
Утрачених для всіх, для всіх смішних,
Мов жебраки, що між споруд
новітніх
Відмолюють в піснях свій юний гріх.

Нас було двоє – янголів безкрилих,
Для котрих небеса закриті назавжди,
Та нам не треба їх, бо ми давно не
в силі
Один без одного іти поміж світи.

Серед в'язниць, серед міського бруду
Даровано нам двом зелений цвіт очей.
І знаємо тепер, що нас забули люди –
У часі поминань, на згарищі ночей.

Ми не шукали долі – ми не варті!..
Ми не дійшли до щастя – не змогли...
Простіть нас, небеса, простіть
за жарти,
За те, що, попри вас, коханими були.

Ми втратили усе. В нас забрано
свободу.
Жорстокість розділила сердець єдиний
знак.
Одділено нам пеклом найвищу
нагороду –
Не бути разом, дихаючи в такт.

У нас була любов – та душу вмили
сльози...
Майбутнє в нас було – тепер воно чуже...
Шкода, що навесні такі нечасті грози...
Шкода, що ти пішов, покинувши мене...

Прокурор, котрий сповідує добро

Із старшим радником юстиції
Миколою ЛЮШНЕНКОМ
розмовляє заслужений журналіст
України **Галина САДОВСЬКА**

Я багато років у журналістиці. Спілкувалася з різними людьми: від простих – до президентів і прем'єрів. А от у прокурорів інтерв'ю брала вкрай рідко. Професія ця оповита певним ореолом таємничості. Люди, котрі пильнують, щоб усі дотримувалися закону, ніби мають якийсь особливий статус. До них, здається, так просто не підійдеш, не поговориш. А якщо ти в ладах із законом, то прокурора для тебе може й не існувати. Та ось у Тернополі вперше за час конкурсу “Людина року” громадськість серед інших назвала ім'я прокурора – для багатьох стала зрозумілою суспільна значимість згаданої професії, як і те, що в цій системі також працюють неординарні, талановиті люди, зі своїм баченням світу та себе в ньому, зі своїми захопленнями й застереженнями. Тож познайомимось саме з такою людиною – першим заступником прокурора області, старшим радником юстиції, почесним працівником прокуратури України, “Людиною року-2006” у Тернополі Миколою Люшненком.

– Миколо Олександровичу, скажіть, будь ласка, як стають прокурорами? Чомусь ніколи не чула від дітей: “Хочу бути прокурором!” Учителем, лікарем, артистом, військовим, журналістом – так, але прокурором – ні.

– Я теж не мріяв стати прокурором. Коли навчавсь у п'ятому класі в своєму рідному селі Великий Луг на Житомирщині й писав твір на тему “Ким ти хочеш бути”, відповів однозначно – офіцером. Що ж до прокурора, то такої професії нема, є – юрист. А в процесі навчання – це вже яку спеціальність обираєш. Якщо, скажімо, слідство, то відкривається дорога в прокуратуру. Але відразу прокурором ніхто не стає. Багато моїх колег, із якими вчився, все життя пропрацювали на певних посадах у системі прокуратури, але прокурорами так і не стали. Для цього треба мати певні організаторські здібності, вміти організувати колектив, роботу. Прокурор – посада правова, водночас і, так би мовити, дипломатична, адже він має спілкуватися з усіма структурами влади, порушувати питання щодо законності того чи іншого рішення.

– На Тернопільщину Ви потрапили відразу після закінчення Львівського університету імені Івана Франка?

Галина Садовська (народилася 3 березня 1948 року в селі Немиринці, нині Городоцького району Хмельницької області) – журналіст, публіцист, літератор. Член НСЖУ (1975 р.). Заслужений журналіст України (1998 р.). Нагороджена медалями “2000-ліття Різдва Христового”, Всеукраїнського товариства “Просвіта” “Будівничий України” (2006 р.), відзнакою Тернопільської міської ради 2-го ступеня (2002 р.). Лауреат обласної журналістської премії ім. М. Костенка (1996 р.), всеукраїнського конкурсу “Журналіст року” (1999 р.). “Людина року м. Тернопіль” (2002 р.), “Галицький лицар” у номінації “Політичний діяч року” (2004 р.). У 1972 році закінчила Київський університет (нині національний університет). У 1968–1973 роках працювала у редакції збаразької районної газети “Колгоспне життя”: літпрацівник, завідувач відділу, заступник редактора. Від 1973 року донині – в редакції обласної газети “Вільне життя” (м. Тернопіль): власкор, завідувач відділу, оглядач, заступник редактора. Член правління міської організації товариства “Просвіта”. Співавтор книг “Про себе, про друзів, про час”, “З піснею на устах” (обидві – 1999 р.), “А було це так...” (2001 р.), “Два пера – одна любов” (2007 р.), регіональних збірників “Тернопілля”. Редактор-упорядник книги Ю. Красевича “Свічка в грудях: Статті в пресі. Відгук. Листування” (1997 р.) та “Від ОУН, УПА до святого престолу: Документальна повість. Публіцистика. Листування” (2001 р.). Автор публікацій на суспільно-політичні, культурні, духовні теми, інтерв’ю з політиками, діячами культури, представниками української діаспори та ін.

– Так, приїхав сюди за скеруванням у 1980 році. І звідси вже не поїхав. Працював стажистом прокуратури Тербовлянського району, старшим слідчим прокуратури Підволочиського району, старшим слідчим прокуратури області, прокурором Заліщицького та Бережанського районів. Із 15 квітня 1992-го – перший заступник прокурора області.

– Чи не хотілося стати вже й прокурором області, а не бути стільки років другою людиною в прокуратурі?

– У кожного – своя доля. В Древньому Римі говорили: якщо імператор добрий, то хай його підлегли будуть ще кращими. Перекоаний: у житті не завжди треба прагнути першого крісла. Коли тобі пропонують – це одне, а щоби просити за себе – не робив цього і не буду. Та й перший заступник прокурора – теж достойна, авторитетна посада. Водночас – це великий діапазон роботи. І головне – щоби прокурор області відчував: його перший заступник несе свою ношу гідно й ніколи його не підведе. А все інше – то вже як складеться.

– Хто, по-Вашому, прокурор: меч держави, страж закону чи хтось інше? Люди таких як Ви, професій, зазвичай, не публічні та в уявленні багатьох тільки те й роблять, що вимагають у суді, скільки кому років ув’язнення дати...

– На мій, можливо, й суб’єктивний погляд, прокурор – це не тільки той, хто вимагає, скільки кому років присудити. Прокурор має діяти насамперед так, щоби допомогти людині відповідно до закону. Якщо її права десь ущемлені – чи то в кримінальній справі, чи під час підтримання державного звинувачення – прокурор повинен зробити все, щоби захистити права цієї людини. Різні ж є люди. Один може, заходячи до прокурора, ногою двері відчинити. Інший не знає, що робити і що сказати. Тому місія прокурора – бути людиною. Не владою перед людиною, а людиною перед владою.

Ми наділені великими повноваженнями. І якщо не зможемо звернути увагу на ту чи іншу людину, вислухати її, захистити, то це й буде той прокурор, котрий тільки мечем розмахує. Він знає закон лише формально. Але ж ми люди і маємо оцінювати ситуацію саме через призму закону.

– Отримуючи відзнаку людини року-2006, Ви сказали, що головне для Вас – робити добро людям, наскільки дозволяє професія. А це взагалі можливо? І в чому полягає добро прокурора?

– Частково я вже відповів на це запитання. Добро людям відповідно до вимог нашої професії полягає в людяності, у тому, що коли людина, пройшовши всі інстанції і нічого не добившись, прийшла до нас і просить: “Допоможіть”, а ми бачимо, що тут є можливість втрутитися прокуророві – через внесення припису, протесту чи позову до суду, – ми це робимо. Захищаючи людей, тим самим творимо добро.

– Скажіть, за роки Вашої роботи в прокуратурі щось у ній змінюється, чи все залишається, як було? Та й взагалі, чи потрібна прокурорській системі новизна?

– Справді, впродовж років і років своєї праці вже зміг побачити, де недоліки системи, і що законодавству про прокуратуру потрібні зміни – це однозначно. І добре, що нині розроблено новий проект закону про прокуратуру. Там буде багато нового, багато змін під європейські стандарти. А головне, що потрібно нині, то це більшої особистої відповідальності людей, котрі працюють у нашій системі. На загал, система ця справді трошки бюрократично-консервативна. І такою вона, мабуть, і має бути. Бо якщо почнуть керувати прокуратурою всі, кому заманеться (а висловлювали ідеї підпорядкувати її місцевим органам влади, передати у відання міністерства юстиції і т. д.), то ладу не буде. А прокуратура для того й створена ще з тих давніх часів, щоби наглядати за дотриманням законів. І це має залишитися її головним завданням. Щодо змін, то вони, звичайно, є. Змінюються насамперед люди. Рівень, діапазон їх знань, мислення – інші. До речі, до нас приходять дуже талановита молодь. І вона буде, може, й краще працювати, ніж ми.

– А скажіть чесно: Вам коли краще працювалось – у радянські часи чи тепер?

– Кожен час має свої особливості. Проблема нині в тому, що трапляються спроби підігнати роботу прокуратури під партійну кон’юнктуру. А в Україні, наскільки пам’ятаю, 152 партії зареєстровано. І кожний важливий крок прокурорський вони розцінюють по-різному. Колись була одна партія, але теж виникали проблеми. Завдання прокурора – донести, що з того чи іншого приводу каже закон. Подобається це комусь чи ні. Якщо ж ми почнемо тільки схилитися на той чи інший бік, то закон не торжествуватиме, він буде розчавлений. І це вже не демократія, а хаос. Якщо прокурор займає позицію закону, то ніколи не помилиться. Це однозначно. Недарма ж кажуть: коли не знаєш, як вчинити, дій відповідно до закону – і все буде добре.

– У суспільстві можна почути твердження, що прокуратура вже не потрібна, що її функції варто передати іншим правоохоронним органам. Як Ви розцінюєте такі висловлювання?

– Моя позиція однозначна: прокуратура має залишатися такою структурою, якою є нині – незалежною абсолютно і з тим підпорядкуванням, що й тепер. Треба лише трохи підсилити гарантії прокурорської діяльності. Щоби не було так: комусь щось не сподобалося в діяльності прокурора, завтра на Верховній Раді висловлять йому недовіру – і прокурора нема. Треба, щоби він не боявся такої схеми, щоби діяв чітко, тоді буде впевненішим у собі й на ідентичні дії та рішення орієнтуватиме низові структури.

– Змінимо тему. Розкажіть, будь ласка, ким були Ваші батьки.

– Простими сільськими людьми. Батько стояв у колгоспі, мама довгі роки працювала на Довбиському фарфоровому заводі. У війну її вивезли на примусові роботи до Німеччини. Після повернення продовжувала працювати на цьому ж підприємстві – аж до виходу на пенсію.

– Крім найбільшого скарбу – життя, що головне дали Вам мама й тато?

– Мабуть, уміння оцінювати стосунки з людьми і бажання ділитися з ними всім, що маєш. Навіть останнім шматком хліба. Ця наука залишилася зі мною на все життя.

– Більшу частину його Ви прожили у Західній Україні. Як почуваетесь серед галичан?

– Жуже шаную і люблю людей цього краю. Бо рівень інтелекту, оцінки ситуації, взагалі, рівень культури у Західній Україні такий, що варто всім вчитися. Приїжджати

з усіх регіонів України – і вчитися. Чому так залюбки їдуть до нас діти з Донеччини, Дніпропетровщини, з інших східних областей і такими окриленими повертаються додому? Та тому, що тут, у Галичині, високі культура, християнська мораль, віра, а там вони призабуті.

Моя батьківщина – це моя батьківщина, що має свої чесноти. Але я завжди казав і казатиму: вдячний долі, що закинула мене саме в цей край. Я тут уже понад 28 років, однак моє захоплення ним не похитнулося.

– *Оскільки журнал “Тернопіль” не лише громадсько-політичний, а й літературно-мистецький часопис, поговорімо про Ваші літературні смаки. Які вони?*

– Люблю гарну поезію. Зокрема Ліни Костенко. На мій погляд – це геній української поезії. Близька мені і поезія Дмитра Павличка. Є в нього дуже мудрий вірш, що запам’ятався відразу. В часи міжконфесійних суперечок поет написав:

*Помиріться ще не вбиті,
Мечі, для розбрату відліті,
Зламайте! Станьте на коліна,
І хай епілептична піна
Зійде із вас. І в скрутині серці
Хай запалає дух любові.*

Із російських поетів продовжує імпонувати поезія Едуарда Асадова, Євгена Євтушенка. Поема останнього “Бабин яр” – унікальна за глибиною осмислення і технікою віршування. Цікавлюсь і доробком тернопільських поетів.

– *І чії поетичні рядки Вам найближчі?*

– Петра Тимочка, Володимира Вихруща. Обоє, на жаль, уже покійні, Царство їм Небесне. Та й син Вихруща Анатолій, знаю, віршує. Гарні поезії пише й Олег Герман. Мені цікаве також його виконання власних творів.

– *Ви лише читаете вірші місцевих авторів чи, можливо, й відвідуєте на їхні вечори?*

– Шкода, але не маю змоги ходити на літературні й мистецькі вечори, хоча робив би це з великим задоволенням. Але часу справді не вистачає. Я допомагав організувати бенефіс у філармонії заслуженої артистки України Адріани Онуфрійчук, але навіть на цьому вечорі не зміг побувати: робота. Не завжди вдається так, як хочеш. Хоча розумію: ходити треба. Такі вечори збагачують, розширюють життєвий діапазон.

– *Та й, мабуть, допомагають віддалятися від тих негативів, які все ж має професія правника...*

– Звичайно. Наша професія така: людям робиш ніби й добре, але не всі цим задоволені. Один радий, що його заяву задовольнили, а інший, мабуть, ні, бо не отримав того, на що сподівався. Тому справді, коли спілкуюся з людьми літератури, мистецтва, то це не тільки духовно збагачує, а й знімає професійні стреси. Для мене таким бальзамом на душу є, зокрема, зустрічі з народними артистами України Дмитром Гнатюком і Анатолієм Паламаренком.

– *Ця тепла дружба прокурора з відомими митцями багатьох дивує. Розкажіть, як вона почалася.*

– У мене є фрагмент музичної освіти. Але, відслуживши в армії, в музичний заклад, у якому навчався до війська, не повернувся. Чомусь вирішив, що музична освіта – не для сильних мужчин. І змінив професію.

А з Дмитром Гнатюком і Анатолієм Паламаренком звів мене випадок. І вони чи то відчули якусь спорідненість душ, чи була інша причина – обдарували мене своєю дружбою. Навіть приїжджали торік, щоби привітати з 15-річчям перебування на посаді першого заступника прокурора області. Це було для мене цілковитою і дуже приємною несподіванкою. Такі заслужені люди, гордість України – і так повірили мені. Я цим гордий і щасливий.

Обидва – надзвичайно цікаві особистості. Поспілкуєшся з ними – ніби на кілька років продовжиш собі життя. У них живе певна епоха – спогадів, роздумів, пісень... А в Дмитра Гнатюка – ще й потужний діапазон голосу. Ми запросили співака в Тернопільський замок, а там – чудова акустика. Він як заспівав – і без мікрофона – то хай сховаються всі ті, котрі називають себе “золотими голосами” України. До останніх нерідко справедливе чиєсь дотепне зауваження: “Чим швидше розвивається наша естрада, тим глибше ковтаємо мікрофон”.

– *Миколо Олександровичу, Ви щойно побачили відновлений журнал “Тернопіль” і відразу зауважили, наскільки ошатнішим та привабливішим він став. Отже, Ви читали його й раніше, можете порівняти...*

– “Тернопіль”, тільки-но його започаткували, засвідчив багатство і таланти нашого краю. Там публікували, зокрема, історичні розвідки, яких не друкували більше ніде. Це було, до певної міри, розчинене вікно в минуле, правда про нього. Тепер змінився формат часопису, дещо інший підхід редакції до розташування матеріалів, змістового наповнення... Вважаю, що це – гідне продовження дуже корисної справи. Більше того, журнал має всі шанси стати літературним обличчям, візиткою нашого краю, нашого міста. Тож я цілком підтримую відновлення виходу “Тернополя”.

– *Повернемося ще до Ваших літературних смаків: що останнє прочитали, яка книжка нині на тумбочці біля ліжка?*

– Може, Вас це здивує, але читаю політичний роман “Убийцы Сталина”. Книжку дуже розрекламували, і мені теж захотілось її прочитати. Взагалі, цікаво, як дивляться на тирана ті, хто нині виправдовує його дії, бо саме для захисту “видатних подвигів” Сталіна написана ця книжка. У ній багато документів, котрих раніше не друкували. А документ – особливе читиво. Виявляється, Микита Сергійович (Хрущов – Г. С.) теж ставив підпис під рознарядками, скільки треба людей розстріляти, скільки вивезти. Мовляв, вивезли тільки дві з половиною тисячі, а треба ще півтори. Так що не всі, хто викривав Сталіна, були такими чесними, як прикидалися. Тобто, цікаво навіть з історичної точки зору: а як воно було насправді?

– *А що читали перед тим?*

– Недавно знову гортав збірку поезій Василя Симоненка. Думаю, якби він не помер передчасно, то став би геніальним поетом. Він, власне, й був таким. Але якби прожив довше, то створив би ще багато прекрасних віршів, і про нього знав би весь світ.

– *А що з української літератури протягом останнього часу вразило найбільше?*

– Тритомник Івана Дзюби “З глибини віків”. Там зібране головне з його творчості: і літературні дослідження, і спогади, і статті. Особливо цікава праця “Тарас Григорович Шевченко: життя і творчість”. Так глибоко Кобзаря, напевне, ніхто не досліджував. Цікаві характеристики й інших історичних особистостей: несподівані ракурси, деталі, про які досі не читав і не чув. Зокрема, зі життя Дмитра Павличка, Івана Драча, Олеся Гончара... Захоплююче видання!

– *Я так розумію, Вам найближча література з історичним спрямуванням. Читати про конкретні події, конкретних людей цікавіше, ніж про якісь безвідносні зі життям речі чи, скажімо, фантастику?*

– Я захоплювався колись і фантастикою, але потім відійшов від неї. Мабуть, життя стало “фантастичнішим”. Тепер більше схиляюся до конкретики, документалістики, історичних досліджень, в основі яких – документи.

– *Сказала б, що це відбиток професії, але також люблю саме таку літературу. На моє переконання, читати фантастику – це даремна трата часу...*

– Може, коли вже на пенсію підемо, то можна буде подумати, що на Марсі...

– ... І чи зацвітуть там яблуні, як співали колись. Цікаво, а як Ви ставитеся до творчості Віктора Суворова: сприймаєте його своєрідні романи чи ні?

– Вони спочатку заінтригували, бо то була якась невелика сенсація: колишній розвідник – і таке видав. Але потім, коли прочитав заперечення щодо його романів видатних розвідників, які цілковито “розбили” твердження автора, бажання знову гортати книжку Суворова відпало. Хоча спогади видатних розвідників люблю. Нещодавно прочитав про Абеля, який 48 років працював у Сполучених Штатах Америки, а потім його “здав” знайомий. Згодом розвідника обміняли на американського льотчика Пауерса. Пам’ятаєте цю історію? Отже, там конкретні спогади конкретних людей. На їх тлі книжки Суворова вже не хочеш читати. Тим більше, якщо він зрадив, який би той Союз не був... Я ніколи не хвалив зрадників – і не можу їх підтримувати. Хіба коли йдеться про політичні переслідування – і людина змушена залишати рідну землю. Але коли в неї все було нормально і вона чомусь перейшла на інший бік, значить, їй більше заплатили. Розуміючи це, не можу захоплюватися такими творами. До того ж, там справді багато надуманого, намішаного. Це – не моє читиво.

– У Вашій бібліотеці в кабінеті багато книг із автографами. Очевидно ті, хто їх Вам так зворушливо підписав, знають Вашу пристрасть до книг...

– Так. Ось книга Петра Федоришина “І великі мали гроші”. Скажу щиро: надзвичайно цікава. Залюбки прочитав. А це – збірка нашої працівниці Анни Тиховліз “З ласки Божої написано...” Вірші, може, й не зовсім досконалі, але щирі, від серця.

– Отже, прокурор і поезія поєднуються?

– Поєднуються. Абсолютно. Ніколи не підтримував тієї думки, що прокурор має бути “сухарем”: стаття така-то, параграф такий-то – і крапка. На службі, коли, скажімо, виступаєш в суді, так і має бути. Там поезії не читатимеш. Там конкретні докази досліджувати треба. А поза службою – треба від цього відходити і бути людиною, як і всі.

– Ви вже тернополянин – душею і серцем. Але й рідного села не забуваєте. Кажуть, книжку про нього пише...

– Великий Луг – особливе село. Там за радянських часів було дуже міцне господарство, одне з найкращих на Житомирщині, вирощували хміль та льон. І проживали в нашому селі сім Героїв соціалістичної праці. Кажу з гордістю, бо це рідкісний факт – сім Героїв із одного села: п’ятеро жінок і двоє чоловіків. Може, троє з них звання отримали за рознарядкою. А четверо здобули його справді самовідданою працею. Брат моєї дружини “розкопав” у архіві ряд історичних фактів, і ми невдовзі випустимо першу частину історії нашого села. Писати її почав ще мій тесть Григорій Андрійович Полонський. Він був директором школи і взявся за цю копітку роботи. Але не встиг закінчити, Господь забрав до себе. Тож ми з його сином вирішили довести справу до кінця.

– У шкільному творі Ви написали, що хочете стати офіцером. Думаю, Ви ним таки стали, хоч і в іншій іпостасі, адже прокурори також мають зірочки на погонах...

– У нас чини є. Я – старший радник юстиції. В перекладі на військове звання – це полковник. А військове звання в запасі – полковник юстиції. Отож, офіцером якоюсь мірою я справді став, тільки не військовим.

– Чи маєте життєвий девіз і чи є якісь табу, через які не переступите за жодних обставин?

– Один життєвий девіз: залишатися людиною – на різних посадах, у різних ситуаціях. Інший: добро завжди переборе зло. І то абсолютна правда. Я це знаю, бо дуже багато різного пережив. А щодо табу? Ніколи не просив і не проситиму посад. Ніколи не прогнуса перед кимось, щоби когось принизити, а собі щось здобути. І ніколи в житті не зраджу друга.

– Дякую за інтерв’ю.

Розмову вела Галина САДОВСЬКА.

Смак “медівничка” за безрідний ґрант

Міряти таланти – ризиковано й невдячно. А як міряти таланти споживацький, котрим крутить імітація слова, лінивий загальник угодованого тону в літературі, а до цього додати хвилю обов’язкових оплесків, щоби здатися знавцем постмодернної літератури? То “горбата” простота порожнім оком закрутить наше трафаретне окреслення доквіл сірого мундира з “правом вислуги”, з правом на “корчагінський” ґрант, в основі якого – одноденне лакомство... І де за блискучий п’ятак дозволено обезчестити й підмінити рідне слово “балтійським” матюком, керуючись уже не класовим, а постсексуальним “чуттям”. Керуючись не соромом, а легалізованим і нібито “неопанованим” у нашій літературі “модерном”. Уже не марксіівсько-ленінським “матю вашу, а “по-поняттям” Бузини-Андруховича – “все по фігах” та їх намовляннями писати все, “що мені пофіг...” І за цей гнилий висівок половини, за понятійні й ліниві “творчі” лежні поласувати “медівничком” та отримати “безрідний” ґрант... Це хитра звичка “непомічених журі” встеляти облудну пастку й сітку під ноги сучасній українській культурі. Саме коли йдеться про вироблення естетичних й гуманістичних понять. Коли мова – про жертвоне протистояння мистцями – українофобії. Коли чутливість мистців до національного мислення виявляється у гідності й неприйнятті їхнього бузинного “сакруму”. І тут умент це поле мінують “гастролери” від ґрантів. Старими космополітичними реквізитами...

Такий “альтернативний” прес щодень опускається на наше культурне й моральне древо, звідки зриваємо повносоковиті плоди і де шукаємо глибинних джерел. Та, як не прикро, у лихоманці й марнотті буднів нам забракло сил глянути вгору й відчувати атмосферу відчуження в нашій культурі – мотиву шляхетности, моральних максимумів, етичного ідеалізму...

Усяку спробу самозахисту від блудливо-догідливої “творчої” думки “дискутують” й заперечують удаванним “поставангардом”. Із його нервовими манерами звинувачень будь-кого у консерватизмі й “гопаках”. Але ж жадібність до вершин, до явища мистецького потребує контексту мислі дисциплінованої. Думки релігійної, філософської з глибоким впливом полемічного відлуння, пошуком істини Його, а не розмитістю міліною “рожевого” чи “блакитного” анекдоту...

То ж вчімося своєчасно виходити на дуель – із чуттям виробленої рідної культури, щоб утвердити підсічені її корені діяльним оживленням словом. Щоби не закидали нам із часом: “Дивились – і не бачили, слухали – й не чули...” Бо ж чи не найспокійніше, з утратою красивого слова в культурі письменства, читач перестає зауважувати справжнього автора, втрачає інтерес до індивідуальності мистця, перестає виробляти думку й предмет дискусії. Його ясна душа не обурюється, не дає хоробрості Правді. Вона втомлюється неврастенією і дзигчанням мухи... А це крок – до відчаю...

Що не кажіть – на цьому ґрунті нині модний шоппродукт, усупереч ностальгії й розчаруванню, все ж набирає форми домовленості з “мораллю” і за “півдулі” роздуває цей “стриптиз”-жанр до аналогії з чи не національним звеличенням і кано-

ном у душі “наша мама найсексуальніша...” Хочу ще раз оглянути їхній постпродукт, постмодерний (у підсумку – денациональний) агітпункт, де “без них нас нема!” – хіба що вуса Івана Карпенка-Карого...

Тут би не вважати їхнє самохвальство й зужиту імітацію, та коли вже виходити на дорогу, що вони занедбали й “замінювали” чужинецькими “постгрантами”, то погодьмося – ця “постмодерна” січка, що її розносить вітер нашою нивою, не що інше, як неосатинський ідеологізований міт одного повоєнного американського діяча з його руйнною доктриною й фарисейським тлумаченням Абсолюту, оминаючи дискусію “у дні беззаконня...” облудними поняттями й витісненням головних ознак національної ідеї з рідної історіософії й наріжного каменя нашої мистецької культури. І нині весь той заморський “посів” словоблуду, “зафільтрований” у польських решеті “одважного” поставангарду, змішаного з матюкальним блатняком, – в Україні претендує, на нещастя наше, – на оригінальність жанру й стилю в письменстві. На моральні зміни нашого красного Слова... Слова, що ще недавно відкидала тотальна цензура большевизму. Слова, якого ми майже відреклися. Замулили, приспали... Слова подвижного. Слова як жанру з його моральними імперативами. З відвертою живою позицією, а не спародійованим дійством, душевний лад якого – наскрізь просякнутий готовністю безкарності азів моралі... Іменем аморального падіння влади й “тих, що сидять зверху” наша мова й Слово сліпне з “кримінальним запасом”. Світлий час не настає. Зрештою, боротьба за справжні джерела в культурі й побуті нагадує казенні муляжі їх слухняних приписів й жаргонну фразеологію, де напівосвічені лакеї повторюють драму відречення від народнього духу. Чужою стихією замулюють живий корінь віри.

Блатним болотом закидують рідне слово. Одну з найдавніших пам’яток національної культури. Наш духовний храм облягають вчорашній матеріалізм, розруха християнської школи етики... Людська наша слабкість. У цій нерівній лакейській грі, грі “державній” – ми заговорили не великими цінностями істини, пошуку її провідної зорі, не осяганням Абсолюту в шляхетних красних мистецтвах, в основі яких служіння Господнім заповідям, не пам’ятником високого Духу, – а сленгом перевертня. Запобігливим. Приглушеним і зорієнтованим на крах силового поля культури й, зокрема, літератури. Ми втрачаємо розуміння Святого Духа, який зійшов на “просту” людину-рибалку, і заповнюємо блискітками марнот та “ревізіями” творіння Тараса Шевченка й Івана Франка, Лесі Українки й Павла Грабовського. Зневажаємо правдивий скарб філософії митрополита Іларіона, Кирило-Методіївців, Памфіла Юркевича, Дмитра Чижевського. Богословську спадщину Андрея Шептицького, Йосифа Сліпого. Сучасна педагогічна думка занедбана й зорієнтована на задоволення матеріальних потреб. Урвати...

А треба забити тривогу. Обома руками, “до млости...”

Бо заясніло, заговорило доквіл нас панегіриком від Судоплатова, недугою “Москвіади” й сексуальними “дослідженнями” на грант-шару “постмодернної” винничуківської шпани та їхніми погоничами. Нині вони в фаворі, їхній літературний арсенал, як на мою думку, – МАТРИЦЯ ВІДЧУЖЕННЯ УКРАЇНЦЯ ВІД СУТІ СВОЄЇ, поневаження рідного Слова, собору краси та цінностей із єдино прийнятною мовою. Мовою матюка. Мовою “урвати” грант чужинецький і, врешті, мовою користі та своїх потреб, а не мовою джерел “Слова”...

Нині ці “пошуковці” грантів “без граніц” гушавіють посеред пшеничного засіву на рідній ниві кукілем самохвальства, гомоном “суперового сексу”, замовленими гаслами й агітками. Їхній “аргумент” – не артистизм слова, не моральні максими християнських завітів, а засвоєння припису руйнної моралі “взаємно-вєжлівого” “послуху” обітованого” гранту.

Цим живиться їхній принцип безпринципності, “поставангардовість”. Звісно ж, що за всією отою гушавиною й бур’яною буйністю аж ніяк не видно засіяного ґрунту на рідних безкорисливих перелогах ідеалізму, не видно поодиноких обелісків на висхідній вершині нашої культури: музики, солоспіву, пластики, літератури. Згадані “пошуковці” відособили й освистали чисті голоси – “світло для світу”, які тримають і живлять іменами ідеали й засади традиційного націоналізму. Що казати, сили в такій боротьбі нерівні. Хмари літературного вандалізму все найсовісливіше затінують темрявою. В облозі все живе. Навіть здоровий глузд.

Але, вибілене страдним болем, наше красне літописся все ж скородить живу вологу на ниві спокус та розмінних цінностей.

Життєдайною вірою, офірністю їхні обличчя, всупереч глибоко вкоріненій у сучасній вітчизняній космополітиці з агресивною метастазою меншовартості й задуше-ним “і вашим, і нашим...”, – озиваються готовністю прийняти естафету духовної повноцінності й нести випрямлений дух сучасного слова – “слова, очищеного від землі...” Слова народної Думи, якою марить душа наша. Бо ж саме жертовність освячує велич СЛОВА. Жертовність, що вбирає у себе євангельські муки проповіді, Сковородинівську єдність – неба й душі, вічну Пісню пісень – любові й краси, благовість Тараса Шевченка – “святую Правду воскресить...”

І ці мотиви “святої волі”, мотиви духовних основ нашої літератури нині підхоплені й помічені поодинокими слідами, попри постпаперові гори чужослівного, ледачого заговорювання, – живими дужими почуттями в нерівному змаганні за красу слова. Його непохитну гідність... Це, при нагоді, гадаю – Андрій Кондратюк, із філософією бентежених дум, притчею, дещо колючою, повним джерельної чистоти словом, “кострубатістю” лексики у творах, герої яких “стерті, зім’яті” життям, оживляють дух волі, віри, етики народної у найвищому значенні й сумлінні...

Це ті, які йшли за владним голосом “Божественних пісень”, Святого Псалму, які наодинці зі собою одчайоно освідчувалися власній совісті Словом про голодомор, УПА й тих, кого “не прийнято любити” – і несли свій талан дорогою “кроткою”: Ольга Сенюк, Валентина Мастерова, Віктор Міняйло, Олесь Воля (Міщенко), Роман Іваничук, Ігор Калинець, Богдан Чепурко, Раїса Лиша, Василь Боровий, Ярослав Павуляк, Михайло Андрусак, Станіслав Вишенський...

Я лишень про тих, котрі на полі культури й нині “недобачені”, чий твори не в “заслузі”, в “нерозголошенні”, але попри безрадість свою, нині оживляють радістю красу рідного слова.

Це й ті, чий окличний знак на слові назавжди занімів цяточкою краси й духу і, як не прикро, ледь сіріє у сяйві нашого красного письменства: Роман Андріяшик, Феодосій Роговий, Григорій Кочур, Василь Мисик, Микола Лукаш, Євген Гуцало, Роман Федорів, Валерій Ілля... І ще, і ще, і ще – “смутої подобі лицарі”...

Власне – звідси й моя тривога, моя безрадість... Це не скарги на “захмарений сезон”, не докір найчорнішій годині... І, мабуть, насторожує на мій бік кинуте каміння – ніби не читаю я модерну Ігоря Костецького, а чи Віктора Домонтовича, та читаючи, впевнююся, що їх “омивання” словом – первинне у літштуці, з лейтмотивом краси жанру й пошуку сюжету, де є істина, символіка доброти... І ніби я не читав був молодих і не тішився був із творів чи то Івана Андрусяка, Дмитра Білого, Віктора Неборака, де “прозорі” краплини Музи просвітлені спалахами естетизму, образами сліду, що ведуть до храму... А чому б не “протягнути” таких письменників, й замовити їм коштами держави книги про УПА чи голодомор? Вони вміють (і роблять це без грантів і гроша) сказати художню правду послідовно й уперто.

І то дуже прикро, що нині одноденна “чрезвичайка” халявних грантів та їхні “шістьорки” обскубанним матюком освистують “до основанья” живий образ сучасного митця, заступають його ясний дух. Їхні погоничі від “критики” “розкручують” себе й своїх на всіх літфасадах. “Рецептують” і “ревізують” наше красне письменство. Його естетичне та національне буття.

Мені видається, що розставлені тенети бісівської “гри” Андруховичів, Гундарєвих чи Покальчукових із агіткою “пристати до колон” денаціональної комуни треба активніше струснути, як і їх неприродню ідилію. Дати змогу визнати власну домівку не бісівським матюком, а непохитністю рідного слова. Хоча краще було б обминутися той “камінь”...

Адже ж це може мати фатальні наслідки через сприйнятну оманливу та мінливу стихію в суспільстві. Це може узвичаїти й утвердити підміну цінностей, сфальшувати нашу спадщину. Бо ж своїми “дослідженнями” вони сьогодні “обустройствають” нашу науку, нашу культуру. А до них якби й нас не було й “быть не может...”

Та дякувати Всевишньому, наше СЛОВО “Поучения”, “...о полку”, літописся Нестора – ніхто не здатен підмінити, а що казати, “ревізувати” напарканним матюком. І в цьому сила СЛОВА. Яко в традиційному і яко в новаторському писанні (авангардова “Муза на чорному коні” Михайла Яцківа) – це сучасне мистецтво хліба й світлого слова, християнської етики й позиції поважних письменників.

Вічна таїна Духу воїнів УПА, їхні болі душі й сумління, що на рівні усвідомлення гідності й чести в трагічну днину нашої історії, як образ Божий, мусіли були об’явитися молитвою високого призначення й освітити обличчя лицарське з обов’язком: якщо не я, то хто?.. Ось лейтмотив сучасного мистця – Правда наша, а не ходовий товар – шоп, Слово наше, а не – мат; пам’ять, а не безродний космополітизм. Урешті – краса слова Шевченківського Псалму... Слова, де присутність Господня на всім роздоріжжю, де настрої слова – жива твердь національної ідеї, нестямної самоофіри.

І на цій висхідній стежі тільки путній завітник шляхетних ознак Слова зміг би був реалізуватися й створювати довкіл себе середовище делікатної дискусії, а не загравати в “піддавки” секс-збоченому “косячку” А. Б. Г. – Андрухович–Бузина–Гундарєва..., чи ІБТ, а чи й усіх їх... І тут ще раз завважу, що я аж ніяк не заперечую живий первинний авангард, але не вульгарний, де моральна гідність людська несумісна з манерою “ШОП-ПОРНО” та чадом ірен чи жадан...

Вроджена інтелігенція завжди толерантно й правдиво сприймала модернову, авангардову (й пост, пост, пост) спадщину в усіх самовиявах культури.

Всією душею тягнеться й сьогодні, не відхиляючи природний традиціонізм, консерватизм, модерн, але сумісний із поняттями високого дару, зрештою, рідного ґрунту. Бо в них чистота джерел, а не цяцьки, занесені вітром-одноденкою та “постшопівською” шпаною, номіновані північно-сусідськими й заморськими грантами. І нині вони своєю “чрезвечайкою” чекають й уготовлюють єдину “постмодернову” матрицю власної геніальності...

І вони стоять, і матюком навчають... Фарисейству...

На “шару” оскверняючи СЛОВО моє...

Степан САПЕЛЯК,
*поет, лауреат Національної премії
України ім. Т. Шевченка.
м. Харків.*

Дані про автора – в 2-у числі нашого часопису.

Михайло Тарабій (народився 2 лютого 1946 року в селі Ізки Міжгірського району Закарпатської області) – літератор, педагог, музичний і громадський діяч. Член Всеукраїнської спілки “Літературний форум”. Нагороджений орденом Українського козацтва “Віра” і нагрудним знаком Асоціації міст України. У 1970 році закінчив педінститут у м. Дрогобич Львівської області (нині педуніверситет). Від 1972 року – на Тернопільщині. У м. Копичинці Гусятинського району впродовж 25 років очолював педколектив музичної школи, за сумісництвом до 1978 року – художній керівник і диригент академічної хорової капели Будинку культури. В 1998 році був обраний головою Копичинецької міської ради. Нині працює в агрофірмі “Нічлава” Гусятинського району. Автор книг поезій “Журавлині ключі”, “Високий вітром” (2006), “Розвіяні вітром” (2007), публікацій у пресі, готує до друку четверту збірку – “Джерела душі”.

Михайло ТАРАБІЙ

“Я буду Господа молити...”

... Я буду Господа молити:
Гріхи облудні нам прости,
Не дай кохання розгубити
У цьому світі суєти.
Щоб не спливли брудним потоком
Намарно роки золоті,
В печалі-тузі чи високо
У журавлиному ключі.
І не ятрились в серці рани,
І не здавалось – ми чужі,
І почуття не німували,
А струменіли у крові.
Щоб сплівся в сонячній хоралі
Світ віссю в нас, а ми – у нім.
Розхмарне небо нам сіяло,
Мов саду нашого цвітінь.

Несли ми довго страдницькі кайдани,
Страждання слід і досі ще болять...
Топтали наші світлі ідеали,
Та ми зуміли все це пережити.
Ой скільки впало там... в краю засніжнім...
Мільйони ворог нас замордував.
Хотів убити Дух в серцях нетлінний,
А він, той Дух, боровся, не вмирав!
Нехай минуле час навек розвіє,
Оті віки безжалісно страшні,
А слава їх, героїв, не зотліє,
Хто впав від шаблі, кулі чи в тюрмі.

Я долі світлої прошу у Бога,
 І сильної, і щедрої, немов земля.
 Нехай завжди нам стелиться дорога
 В новітній час без сліз і каяття.
 Хай дасть нам сили, мужності й терпіння,
 Щоб не зламатися від нападів негод,
 Які віками мучили Україну,
 Які й тепер поборює народ.
 І щоб були ми в помислах єдині,
 Зі шляху спільного нас не змогли звернуть,
 Хай береже Всевишній Україні
 Соборність, розквіт, Віру і можуть.

Per aspera ad astra

Крізь терни — до зірок

Зазнала ти горя, Україно, доволі,
 Як бранка, в покорі була у віках,
 Та все ж не корилась: до Світла, до Волі,
 Крізь терни до зір торувала свій шлях.

Хоч мітом позначена ти віковичним,
 Немов безіменна, була в забутті,
 Але воскресала в надії правічній,
 Бо сила Всевишня жила у тобі.

Тепер ти — Держава! Між рівними —
 рівна!
 Велична! Розкута! Своя — не чужа!
 І духом, і серцем, і в помислах вільна,
 У сьайному німбі, мов Діва свята.

Живи у розквітті од віку й до віку,
 Назад, у минуле нема вороття!
 Хай слава про тебе лунає по світу
 У праці та пісні, Україно моя!

Моя планида

*Степанові Коцірі,
 голові АПК "Нічлава"*

Відколи світ цей пам'ятаю —
 До поля серцем прикипів.
 Відтоді ниву засіваю,
 Хоч вже літами посивів.
 І хай, розвіяні вітрами,
 Летять за пруг мої літа,
 Я Богу вдячний молитвами
 За долю щедрю, за життя,
 Яке і завтра знов покличе
 В п'янку смарагдову яринь,

Як журавлями закурличе
 Висока неба голубиць.
 Коли у розшумі колосся,
 І жайвір висне угорі,
 Звучить кантата стоголоса
 Про хліб, про вічне на землі.
 І я не падаю в зневірі
 Перед "імущими сія",
 А сію в ґрунт зерно надії,
 Відчувши радість лемеша.
 І хай болить від праці спина,
 І піт укотре на чолі, —
 Така життя мого планида:
 Круті долати віражі.
 Таке мені веління Боже:
 Лиш зажевриє неба тло —
 Мої дороги знову в поле, —
 Зерно плекати і добро!

Недоспівана пісня.

Ярославові Сачку

*Поети помирають
 Голосистою луною
 У товщоліт безсмертя*

Зачервоніла гронами калина
 У всій красі зими наперекір,
 Твоя прощальна осінь журавлина
 Лягла рядком останнім на папір...
 Пішов ти рано за межу, в безсмертя,
 Навік став плоттю рідної землі,
 Та в пам'яті народу не минеться
 Все, що раділо й плакало в тобі.
 І нам назад ніщо не повернути, —
 Стомільним кроком світ в майбутнє
 йде,

Не встиг в минуле думкою сягнути,
 Прийдешнє — вже без тебе перейде...
 Не всі збулись святі твої завіти,
 Така твоя рокована судьба.
 І хай не в'януть на могилі квіти,
 Що ми не дарували за життя.
 Не раз, не раз у слові перемліла
 За Край-Вітчизну думка вогняна,
 За сущих всіх душа тебе боліла,
 Що вік не знали радості й тепла.
 Тепер в Бескидах ватрою займешся,
 Туманом сивим ляжеш на Збручі,
 У пісні недоспіваній заб'єшся,
 Мов зойк печалі в зраненій душі.

Сергій ЛАЗО

Сергій Лазо (народився 26 липня 1953 року в м. Житомир) – поет, драматург, автор-виконавець пісень, режисер, продюсер. Член НСПУ (2004 р.). Лауреат всеукраїнських фестивалів і конкурсів “Шлягер” (1999 р.) та “Пісенний вернісаж”. Закінчив філологічний факультет Житомирського педінституту (1974 р.). Від 1983 року – в Тернополі; нині – президент концертно-естрадної продюсерської агенції “Лідер”. Автор понад 10-и збірок поезій; компакт-дисків “Другой играет джаз” (2001 р.), “Роковая женщина” (2002 р.), “Квіти кохання” (2003 р.); книг драматургії “Ми так любили The Beatles” (2003 р.), лібрето вистави “Вікторина” (за мотивами радіоп’єси Ф. Метлінга) у Тернопільському драмтеатрі (1988 р.). Написав пісні до вистав “Шлюб за оголошенням” В. Канівця, “Яничари” Б. Антківа (за романом Р. Іванчука “Мальви”), “Василько – князь Тербовельський” Л. Крути, “Тасмниці південних морів” С. Кичигіна та Б. Харитонова, “Любов, джаз і чорт” В. Грушаса. Пісні С. Лазо виконують В. Зінкевич, В. Павлік, О. Пекун та інші співаки.

“Буду щасливий почути себе українською...”

Бахит Кенжеєв – поет. Народився у 1950 році в Чемкенті. Жив у Москві, закінчив хімічний факультет МДУ. Дебютував у центральній періодиці (журнал “Юність”), але перша книга чимало часу пролежала в архівах казахстанської Спілки письменників і побачила світ лише у 1996 році. На початку 1970-х Б. Кенжеєв із групою одноподумців створив творчу групу “Московський час”. А на початку 1980-х емігрував у Канаду. Член пенклубу. Лауреат багатьох міжнародних премій. Твори перекладені казахською, англійською, французькою, німецькою та шведською мовами.

Про Бахита Кенжеєва мені розповідали канадські друзі, я був зачарований його витонченою поезією і навіть не мріяв про особисте спілкування. Але доля склалася так, що ми зустрілися на літературному фестивалі “Київські Лаври”. З великим задоволенням я запросив Б. Кенжеєва приєднатися до нашої бесіди.

– Дуже люблю місто Львів. Я навіть бував там багато років тому, і місто мені сподобалося. Чудове! Чув про Тернопіль. І, зрозуміло, про Київ.

– Ви вдруге на літературному фестивалі “Київські Лаври”. Яке Ваше сприйняття української поезії? Що справило враження?

– Важко сказати, тому що, на превеликий жаль, не знаю української мови. Це велика мова, окрема. Можу оцінити тільки ті вірші, які трішки слухав у ті дні.

– Як на слух?

– Як на мене, поезія українською мовою сьогодні явно не гірша, ніж російськомовна. Це я можу оцінити. Більше, звичайно, ні. Тут я вже,

вибачите, потребую перекладача. Але загальна атмосфера, те, що в Україні є стільки безкорисливих людей, які готові жити на копійки заради того, щоби писати, – це дуже здорово. По-справжньому здорово. Це дає приємне відчуття надії.

– *Скільки слухачів – стільки критиків... Теоретично, найкращі критики – самі автори, але їх погляди – у більшій розбіжності, ніж у критиків. Які ваші критерії, де закінчується спроба писати вірші й де починається справжня поезія?*

– Є чудова американська приказка про порнографію. Як визначити порнографію? Визначити порнографію неможливо, але коли ти її бачиш, то відразу розумієш, що це – порнографія. Так і з віршами: визначити, які вірші справжні – неможливо, але коли ти чуєш такі вірші, то розумієш, що це вони і є. Кажучи серйозніше, вважаю, що є кілька критеріїв хороших віршів. Вони проявляються після того, як поет опанує форму. Він працює, пізнає, як розставити наголоси, яку риму добрати, і таке інше... А вже після того стають зрозумілими серйозніші категорії. Я б визначив їх як безкорисливість і любов, що загалом одне й те саме. Отже, безкорисливість – це обов'язкова умова, без якої вірші – неможливі. Вірші не можуть бути корисливими. А далі питання якості віршів – при добрій формі – залежить тільки від рівня любові, яка в них є. Любові, природно, в широкому розумінні.

– *Як Вам живеться в Канаді?*

– Добре. Там рай. Там нема Майдану.

– *Майдан – це погано?*

– Майдан, об'єктивно кажучи, це добре.

– *Як у Канаді сприймали ситуацію, коли вирував київський майдан?*

– Із дуже великим співчуттям і симпатією, всі пишалися Україною. Я кажу це абсолютно серйозно.

– *Ми теж пишалися Майданом. Але наступні події в Україні, на жаль, дуже пригнітили це відчуття...*

– О, так. І це зрозуміло. Нема такої ситуації, за якої ти вибираєш собі правителя, а потім стаєш щасливим. Навіть, якщо б він був найсвятішим. Звернемося до Великобританії. Були Тетчер і Черчилль. Обоє, врешті-решт, не вибрали, все-таки розлюбили. Та це не зашкодило англійцям поставити їм пам'ятники. Пам'ятники стоять, але Тетчер і Черчилль не вибрали. Населення, ясна річ, невдячне, до того ж, ідеальних політиків не буває. Ось після Майдану, після Помаранчевої революції вибрали Ющенка. Потім сталися події, аналізувати які я не фахівець. Але хочу сказати, що почалося нормальне життя. Принаймні, люди мають змогу висловити свою думку. А є країни, в яких народ не може висловити свою думку, і мені здається, що другі країни мають заздрити першим. Я не називатиму ці країни, але вони є. Є країни, в яких на 200 демонстрантів кидають 9000 омонівців.

– *Багато що в Україні перетворилося на політичне шоу...*

– Краще, коли є політичне шоу, ніж коли народ мовчить, як говорив Пушкін. Краще так. Набагато краще. Ви мене розумієте, Сергію, чи не так?

– *У Вас часто бувають поетичні вечори?*

– Ні. Я не люблю читати свої вірші. Але бувають. Коли Мандельштам видав свою останню книгу в 1928 році, наклад її був 2000 примірників. А тираж книг Пушкіна теж був 2000 примірників. Ось це і є кількість людей, на яких ми можемо розраховувати. Більше ні на кого.

– *Тобто все-таки є спад інтересу до поезії?*

– Не хочеться повторюватися, до мене про це говорили десятки людей. Поезія за радянської влади виконувала роль філософії і публіцистики. Сьогодні вона виконує роль лише поезії. Як така, вона цікава, вважаю, що кількість потенційних шанувальників поезії в Росії, в Україні та взагалі на пострадянській території – 200 000 осіб, не більше.

поки смерть у хованки грає
для тих хто пан і ані руш
життя двоногого безладдя
у шурхоті мишачих душ

не туж просися на вечерю
хоч в ледве-ледве не зімлів
хай ти непотріб в іншій сфері
уламок світових жалів

а я твій брат несамовитий
горланю жах огарку дух
неначе б за різдвяні квіти
за віть хапаюся хистку

і з розпростертими руками
я у чорнильний вир лечу
допоки крапля точить камінь
і ніч так схожа на свічу

...як чорнішає у міському повітрі
срібло не найвищої проби
й червоніє грубий кумач
на недорогих гробах –
так настінне дзеркало з тріщиною
надто велике, щоби
уміститися у помийний бак.
Кажуть, відображення – від народження
тут і множаться,
Переплутано праве з лівим,
із низом верх,
Марно життя, незрівняна тварюка,
поспішає і котиться
задихаючись – встигнути на
прощальний феєрверк
(або просто салют, як на нас).
Тільки в річкову воду
не заглядай – утече, ні початку нема
в ній, ні кінця,
Хочеш кинути дзеркало – треба розбити
його молотком зі споду,
щоб випадково не побачити свого лица.

Керосинка в дворницькій світить
мляво
та витає над головою слава:

одному – біда, іншому – голод,
у когось майном переповнений дім,
а в когось очі – соромом своїм,
і панським шилом язык приколотий.

Один від народження буквоїд,
а іншому стука старий завіт
прямо в серце з журбою навіщось.
Голосить гармоніка у дворі.
Людина, хвилюючись, чужій сестрі
складає сповідь, із землі що.

Людина виходить за тютюном,
молоком і хмарою, не знайомий
зі собою, ні з дитиною Раю.
Залишаються музика, мова і щем
та сумнівна спорідненість
з горобцем,
котрий пережив зиму і співає,

бо хтось ой дуже образив. Височінь.
Він піднімає голову, з глибин
сяє пара очей, вікон чистих
нестертих,
а над ним непобачений ще ніким,
посміхнувшись Марії, Господь один
цілком байдуже судить живих
і мертвих.

Чоловік согрішив, натовмився і звук,
що йому зневажання прав?
Він муркотно лигає телячий язык,
радий, бо шкірку з нього зідрав.

Він на звіра націлює спис та колун,
страхітливий в своїй наготі,
Вінегретик і вепр, артишок
і каплун
зотлівають в його животі.

Він створив Орлеан, Гуанчжоу, атеїзм,
кривить рота в кривавім антре –
а телячий язык, він людину не їсть,
навіть якщо від голоду мре.

*Із Бахитом КЕНЖЕЄВИМ
розмовляє і його вірші переклав
Сергій ЛАЗО.*

*У пошуку ідеалу,
або
Під небесами Євгена Удіна*

I

Давно помічено: біографія митця вимірюється не роками, а інтенсивністю праці, вагомістю зробленого й досягнутого, новизною і самобутністю творчого доробку. Є люди, наділені невиситимою жагою творчості, для яких жити – означає творити. Без творчих пошуків, жертвовного служіння красі вони не мислять свого життя, точніше – щастя. Саме такою людиною уявляється мені тернопільський художник Євген Удін. Уже при першому ознайомленні з його творчістю я відчув, що маю справу з художником-поетом, художником-ліриком, стільки в його картинах мелодійного та пісенного начала. Коли дивлюся на роботи художника, то відчуваю, як щось велике й світле входить у душу, вона ніби набухає, пучнявіє, захлинається від побаченого і неодмінно стає щасливішою та багатшою. Як радісно і хвилююче це відчувати, які це невимовні переживання!

Біографія художника – це його картини, але за неодмінної умови: що художник талановитий і працелюбний. Усе відоме життя Євгена Удіна – це постійна і невтомна праця, ненастанне вдосконалення, здається, що у нього і дня не минуло без праці, без олівця та пензля в руці, тому те, що він створив, дає змогу простежити головні віхи його життя і духовного становлення, його мистецькі роботи – найправдивіші й найкрасномовніші їх свідки.

Ім'я Євгена Удіна особливої атестації не потребує, воно відоме й за межами України, хоч і не належить до особливо гучних. І це прикметно. Справжній митець працює не для визнання, скороминушого успіху, а передусім для душевної втіхи, морального й естетичного задоволення, прагнучи передати на полотні чи папері неохопну красу Божого світу.

Розквіт таланту художника припав на кінець ХХ століття, і це збіглося з розвалом радянської системи, демократичними перетвореннями в Україні. На відміну від інших митців, Є Удін не піддався новій кон'юктурі й не почав гудити минуле, залишився вірним покликанню і продовжував творити у тиші робочого кабінету. Своє завдання як художника він завжди вбачав у тому, щоби малювати відповідно до власних уявлень.

“На превеликий жаль, інколи складається враження, що наша країна надто багата обдарованими людьми, і саме тому їх не цінують, – слушно наголосив Андрій Губенко. – Ставлення до художника як до чогось необов'язкового, незрозуміло до чого подібного за життя радикально змінюється після його смерті. Пишноти на честь річниць померлих виглядають глузуванням над ще працюючими і живими. Більшість офіційних заходів та дій є ярмарком фантастичного несмаку, шароварщини, що дискредитують таке поняття, як національне мистецтво. При граничному пафосі

Євген Удін (народився 11 квітня 1937 року в м. Донецьк) – художник, громадський діяч. Член НСЖУ (1957 р.) та НСХУ (1970 р.). Заслужений художник України (1987 р.). Відзнака Тернопільської міської ради – Почесний хрест “За заслуги перед містом Тернополем” (2001 р.). Премія ім. І. Блажкевич (2006 р.). Навчався (1959–1960 рр.) у студії І. Холоменюка в м. Чернівці. Закінчив Львівський поліграфічний інститут (1966 р., спеціальність – книжкова графіка; нині Українська академія друкарства). Від 1961 року – в м. Тернопіль: працював у художньо-виробничих майстернях, згодом – у комбінаті (ТХВК) Художнього фонду України, у 1976–1983 роках – голова бюро творчої групи ТХВК. У 1983–1992 роках – голова Тернопільської обласної організації СХУ. Член правління: Львівської організації СХУ (1977–1983 рр.), СХУ (1977–1989 рр.), Тернопільської обласної організації НСХУ (від 2001 р.). Працює в станковій, книжковій, газетно-журнальній, плакатній, прикладній графіці та екслібрисі. Проілюстрував та оформив понад 120 книг для видавництва України і РФ. Твори станкової графіки – серії: “Моя Буковина” (1969–1970 рр., ліногравюра), “Чернівці” (1970 р., цинкографія), “Архітектурні пам’ятки Львова” (1978 р., кольорова автолітографія), “Пам’ятки України” (1970–1995 рр.), “Юліуш Словацький” (1989–2005 рр.), “Пам’ятки Тернопільщини” (1995–2005 рр.; всі – кольорова графіка). Від 1961 року – учасник художніх виставок в Україні й за кордоном: Болгарія, Канада, Польща, Румунія, РФ, Словаччина, США, Японія та ін. Персональні виставки – в містах Чернівці (1968 р.), Вижиця (1969–1970 рр.), Тернопіль, Кременець (1975, 2001–2003, 2007 рр.), Бережани (1980, 2001–2003 рр.); виставка “Художнє оформлення та книжкова графіка” у виставковому залі Національного заповідника “Збаразький замок” (травень–вересень 2007 р.). У 2002–2005 рр. у рамках мистецьких акцій: виставка ілюстрацій до українських народних казок та серії “Костьоли Жешува” (грудень 2002 р. – березень 2003 р., ТОКМ; березень–травень 2003 р., Бережанський музей книги); 2004 рік – експозиції, присвячені Рокові Польщі в Україні: “Костьоли Жешува” (травень–липень, Бережанський музей книги; вересень, Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут ім. Т. Шевченка (КОГПІ); листопад, ТДЕУ (нині ТНЕУ); “Юліуш Словацький у графічних аркушах Євгена Удіна” (від вересня – Кременецький обласний літературно-мистецький музей Ю. Словацького); виставка книжкових ілюстрацій (жовтень 2003 р. – жовтень 2004 р., ТДЕУ). Від 2005 року – старший викладач кафедри образотворчого мистецтва та методики його викладання КОГПІ. Ювілейна виставка – до 70-річчя з дня народження і 50-річчя творчості (квітень 2007 р., Тернопільський краєзнавчий музей). Від 2007 р. – доцент кафедри образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва та дизайну Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Твори художника зберігають у музеях, державних установах і приватних колекціях в Україні й за кордоном.

Автопортрет.

офіційних жалів про занедбаність культурної спадщини і культури взагалі потихеньку, не так уже й давно, мистців взагалі спробували викреслити з переліку професій, прирівнявши до дрібних підприємців. Не хочеться навіть згадувати законодавчу неможливість відповідно до митних правил робити виставки за кордоном”¹.

Євген Удін, як і більшість талановитих художників, болісно переживає таку ситуацію, але не ремствує і не кидає гнівних інвектив, а продовжує працювати, не покладаючи рук. Незважаючи на поважні роки, що все-таки беруть своє, він продовжує акумулювати світосприйняття, наповнювати душу все новими і новими враженнями, щоби відтак дивним чином перетворити їх на естетично красиві й довершені роботи. Його мета – не копіювати природу чи міські краєвиди, не наслідувати Бога, а намагатися до кінця творити власний світ, чи точніше – показати як цей реальний світ переломлюється в митцеві. Тому його творчість завжди несподівана, яскрава, навіть строката і нагадує своєрідне віконце у світ, де багато сонця, добра й краси.

Ось уже більше піввіку, як він постійно та цілком належить мистецтву, і це гідне подиву і зачудування довголіття. Те, що зробив майстер, вражає різноплановістю та різножанровістю. Таких митців завжди було небагато, їх можна перелічити на пальцях

¹ Андрій Гуренко. Мистецький процес крізь “скло” інсталяції // Образотворче мистецтво. – 2006. – № 2. – С. 52.

рук. Сьогодні в іменах це відображено, на мою думку, так: Іван Марчук, Любомир Медвідь, Володимир Патик, Прокіп Колісник, Дмитро Стецько... Подолавши одну вершину, кожен із них одразу ж починає сходження на іншу. Так і в Євгена Удіна. У ньому дивовижно поєдналися рідкісний талант живописця і несамоविта труждина селянина. Його мета – не успіх, не слава, а – праця. Він стільки разів змінював свою стилістичну манеру, що навіть здається ніби окремі цикли намалювали різні люди.

Як і раніше, так і сьогодні, він іде невторованим шляхом, не піддається впливам скороминущої моди, вперто шукає власну стежку, залишаючись непохитним традиціоналістом у доброму сенсі цього вагомого слова, адже відомо, що новаторство в мистецтві – це невтомне відтворення традиції. Але відтворення не банальне, не прямолінійне, а пропущене крізь призму серця. Бо що таке традиція? Те, що вироблено протягом віків, що усталили сотні минулих поколінь. Коли помирає традиція, зникає щось дуже істотне, світле і чисте в людській душі, а потоптування традицій, можливо, – найбільший злочин нашого несамоविтого часу.

Звичайно, нові часи потребують нових мистецьких підходів та незатертих і самобутніх художніх вирішень, нових форм. Але найбільш революційним і експериментальним можна бути саме в межах традиції. Хто цього не розуміє і відкидає її, прагнучи почати все з початку, тому жодні докази не допоможуть.

Мені вже доводилося наголошувати: живемо в такий час і у такій країні, що для того, аби визнали свої, треба спершу домогтися визнання у чужих. Ми надто зачаровані на Захід. Ми шукаємо мистецьких і художніх цінностей лише там. І творчість більшості художників – це копіювання творчих здобутків європейців. Особливо – художників-модерністів.

А для західних глядачів художник може виявитися цікавим лише тоді, коли в його полотнах помітне національне начало, їх не здивуєш, не ошелешиш, не вразиш формальними знахідками і новаціями. Згадана категорія поціновувачів отримує цього “добра” аж забагато від своїх доморошених майстрів, тому хоче свіжого і самобутнього погляду на світ із домінантою незнаної для Заходу культури.

На моє переконання, Євген Удін саме тому виявився таким цікавим для росіян і поляків (як, кажучи принагідно, Іван Марчук для американців, а Михайло Піпан для італійців), що він – яскраво виражено український художник. Це не означає, що на його полотнах то тут, то там зринають ті чи інші національні символи, вишиванки або шаровари. Зовсім ні. Він національний за духом, внутрішньою сутністю, його українськість проявляється у колориті й стилі письма. Світ його картин – це світ художника, який виріс і сформувався на українській землі. Але варто також пам’ятати, що художник черпає насагу з численних національних джерел і своєю творчістю засвідчує причетність до багатьох культур світу, але найвиразніше й найповніше (завдяки суто життєвим обставинам) у ній розвинулася крона української культури.

II

Із особливою силою талант Євгена Удіна проявився в циклі “Міста і містечка Тернопільщини” (олівець, фломастери, туш, перо), де горують пріоритет динамічної цупкої лінії, гостре контрастне поєднання тонів і правдиве й водночас поетичне відображення дійсності.

Реальність переломлюється в серці митця і лягає на папір в одухотвореному, світлому й, сказати б, онімбленому стані. Це тому, що все тут зігріте й осяяне теплом своєї любові. Власне кажучи, любов є для Є. Удіна тим першим стимулом, що спонукує взятися за олівець чи пензель.

Митець прагне проникнути в глибинну сутність картини і явищ. За його переконанням, усе, що створив на цій землі Творець, має свою душу, і вона кидає на нього світлий відбиток. Тому мистецькі спроби відображення реальності в Євгена Удіна слід сприймати як прояв єдиного світового духу. З особливою силою це проявилось у картинах “Кременецька Бона”, “Бучач”, “Тернопіль” та інших.

Цікаві тут і кольорові вирішення. Маємо не просто вмiле послуговування кольоровою гамою, майстерне використання багатого арсеналу барв, а своєрідну колористичну симфонію. Тому удiнські картини завжди озвучені, вони розпросторюють музику. Ця музика буває то величною, то натхненно-пiднесеною, то вмиротворено-притишеною. Рiдко кому з майстрiв вдається так тонко, артистично і талановито перелити барву в звук. На картині “Кременецька Бона” звучить усе: високі, клубасті хмари, стрімка гора, пірамідальні ялини, баня і хрест невеликого храму, захованого в зеленому палахкотінні дерев, базальтова бруківка, де кожен камінчик – як нота.

А ще митець уміє передати неперервну яскравість руху. І це при тому, що його картини здебільшого статичні, відтворюють певну застиглість форм. Але тільки для побіжного ока вони можуть видатися безживними, нерухомими. Насправді все в них пульсує, тече і навіть змінюється. Чим більше вдивляєшся в них, тим гостріше відчуваєш цю плинну динаміку і живі контури яскравих штрихів.

Його картини несуть у собі гостре відчуття життя, незважаючи на те, що художник рідко і начебто неохоче малює людські силуети. Життя наповнює саму сутність цих картин, воно бризкає з вікон і балконів, дверей соборів і фортець, прочинених воріт і навіть саяливих небес.

Євген Удін не просто змальовує той чи інший куточок старовинного містечка, який припав йому до душі й чимось схвилював та полонив, він передає ще і його настрій. Тому так важливо для глядача не лише помилуватися контурами бездоганих ліній, красою кольорів, багатством відтінків, а й відчутти цей настрій на рівні душі.

Картини художника настільки цілні й місткі, що неможливо до них щось додати, чогось їх позбавити, не зруйнувавши всієї структури і гармонійної цілності.

Митець – завжди домагається чіткої, суворо вивіреної гармонійної побудови композиції, що визначає характер створюваних образів, їх мистецьку красу. З вишуканою елегантністю і дивовижною легкістю передає він непрості картини природи, де чисті кольори плавно перетікають один в одного, як на полотнах імпресіоністів. Саме тому вони викликають стільки поетичних асоціацій і кожен глядач може трактувати їх по-своєму, відкривати в них щось тільки йому близьке, знане, зрозуміле і рідне.

Митець завжди в своєму часі, й поза ним художника розглядати не може.

Більшість художників прагнуть вирватися з детермінативних лещат епохи, бути понад часом і простором. Це особливо помітне у митців модерного і постмодерного напрямків. Не так у Є.Удіна. Він увесь у своєму часі й, очевидно, належатиме йому до останнього поруху пензлем, до останнього подиху. Добре це чи погано? Як на чий погляд. На моє глибоке переконання, справжні майстри завжди належать своєму часові. Вони покликані до життя, щоби відобразити на полотні чи папері живу дійсність, часткою якої усвідомлюють себе. Євген Удін не хоче втікати чи ховатися від свого часу, він прагне пропустити його через серце з усіма складнощами і суперечностями, абераціями і вивихами. Йому можна закинути, що він іноді підлаковував дійсність, прикрашував її, але варто пам'ятати, що це було вимушеним, насильницьким фактором. Художник міг, як чимало інших, утекти в андеграунд чи якийсь -ізм, але своїм покликанням завжди вважав і вважає дарувати людям радість, красу та естетичну насолоду.

III

У пана Євгена завжди панує класична суворість ліній та врівноваженість композиції. Від реального життя він не відступає, як мовиться, ні на йоту. Але фотографічної точності у відображенні того чи іншого міського пейзажу в нього нема, бо надто незвично світ переломлюється в митцеві, надто гостро і навіть болюче сприймає він його красу, різноманітність форм та відтінків.

Євген Удін “ставить кадр” так, що незмінно створює відчуття минулості, проминанальності життя й, отже, навіває глядачеві тугу і ностальгію за вічним. Це стосується передусім картин “Бучач”, “Братислава”, “Стара гуцульська садиба”, “Місто Судак”.

Іноді незвичний, ніби “фотографічний ракурс”, випадково вихоплений із життя, передає всю повноту буденного руху, а також демонструє нам реальність як об’єктивну гармонію. Художник сміливо, навіть зухвало зчіплює просторові плани, організовує геометричну структуру картини так, що в ній будівлі й дерева, вулички та провулки ніби нагромаджуються і тиснуть одне на одного. Але відчуття зайвості, надмірності тут нема, бо за якимись незбагненими законами мистецтва все зливається у гармонію краси і вищої доцільності.

Музичний лінійний ритм домінує також у серії “Костьоли Жешува” (48 графічних аркушів) – одному з вершинних творчих циклів художника, якому він віддав три роки. Цей лінійний ритм створює ефект не тільки непорушності, маєстатичної величі й високої літургійності, а й разом із тим хисткої дійсності. Він також ніби говорить нам про минулість і тлінність земного життя й внутрішню потребу духовного становлення заради порятунку душі.

Костели Жешува постають як своєрідні Ноеві ковчеги, покликані врятувати людську душу. Тут гостро відчуваєш – де земне, людське, а де Боже, надприродне. Щоби підсилити це розмежування, митець іноді вдається до детального відтворення хмар і неба, як от на картині “Жешув. Вулиця 3 травня”. Тут фантастичне, навіть фантазматичне зливається з реальним. Великі скісні промені пронизують білі хмари і вриваються в будівлі й готичні вежі собору. Вони – ніби золоті ворота в інший, невидимий світ, що чекає на кожного з нас після Великого Переходу. У цій роботі зримо відчувається присутність Вищої Сили і те, що ця Сила добра, прихильна до людини. А ще все тут злило в гармонію краси і світлої радості, ніби справді з вікон костьолу лине органна музика. І безлюдна площа перед костьолом не насторожує, не викликає здивування, бо саме костьол зібрав до себе людей.

Євген Удін майстерно персоніфікує художню оптику, й саме тому на його картинах усе живе і звучить. Тут теж багато цікавих кольористичних знахідок та рішень, митець змушує нас милуватися кольоровою гамою. Здається, він зміг би повторити вслід за відомим французьким художником Емілем Нольде: “Коли я наповнив акорди кольору всією повнотою звучання, здалося, що форма взагалі зникла, але вона не розчиняється, вона лише йде в глибину”.

Скрізь в Є. Удіна переважає відчуття легкості, ліричної піднесеності духу. Це тому, що він – людина винятково емоційна і працює з піднесенням, із радісним відчуттям творчості, що передається глядачеві. Його картини дарують нам лагідний лад душі, спокій і невимовну естетичну насолоду.

Митець захоплений гармонією ритмів, музичною узгодженістю ліній і площин. У більшості його картин складна, багатоплощинна, насичена асоціаціями пластична структура, яка разом із тим інколи не заслоняє і не губить відчуття реальності.

Незмінно в художньому стилі Є. Удіна наявне те, що можна означити, як органічну глибинну простоту. Все у нього створено за законами зрозумілості, чіткості й легкості, але це оманлива легкість, бо за нею – роки важкої і наполегливої праці.

Простота митця далека від спрощеності, бо створена за класичними законами виразності й мудрої доцільності, зі збереженням міри й академічної викінченості. Простота – ознака творчої зрілості. Простота, але не примітивність, не банальність. А ще тут наявна висока темпераментність митця, відбита в щедрому буянні кольорів та ліній.

Кожен цикл Є. Удіна незмінно “виламується” за рамки означеної теми. Так і з костьолами Жешува. Це не тільки високий та світлий гімн культовим спорудам, вічному сакральному мистецтву, а й сага землі, людському генію. Тут і широта епічного мислення художника, і невичерпна щедрість його душі, й любов до всього високого та небуденного.

Художник жадібний до життя і з ненаситністю творчого духу шукає нових і нових виразальних засобів. А ще постійно поглиблює і розширює діапазон свого творчого мислення, посилює емоційний заряд зображуваного. Він не прагне вразити нас віртуозністю техніки, хоча вона винятково висока, йому йдеться про інше – змусити нас дивуватися і захоплюватися красою світу й творінням людських рук. Людина – частка Бога, і все, що вона робить для добра на землі, позначене високим Божим духом. Якомога повніше передати це на папері – ось надзавдання для художника.

Для нього все має значення, все важливе. Тому на його картинах так багато дрібних деталей. Іноді здається, що ця деталізація, це нагромадження незначного і незначущого надмірні, але художник вкладає в це вищий сенс. Його завдання – в усе вдихнути частку душі, все змусити ожити, зазвучати, влитися в ритмічну гармонію полотна, стати її живою і невід’ємною часткою.

Вдивлятися в удінські деталі й вивчати їх – висока насолода для душі. При цьому подив і захоплення органічно поєднуються з любов’ю і красою. Незрідка дивуєшся: як можна було все це помітити, так точно і майстерно передати, яким гострим зором треба бути наділеним і як сильно любити землю та світ.

IV

Євген Удін дбайливо і наполегливо, сказати б, із якоюсь фанатичною завзятістю плекає свій стиль, у якому збережено свіжість бачення, невичерпний молодечий запал, артистизм та ефект колірної гармонії. А може, це тільки так видається, що плекає, бо він просто виповідає себе у барві, у малюнку, щедро дарує багатство душі. Як і графічні роботи, його акварелі багаті на поетичні нашарування, на той особливий ліризм, що осяює нас, коли все добре і життя видається таким прихильним та щедрим до нас. Цей ліризм такий заворожуючий і всепоглинаючий, що його сприймаєш помноженим на доброту, і він перетворюється на домінуючу ознаку почерку художника. Це з особливою силою проявилось в акварельних рисунках “Яблуневий цвіт”, “На пасіці”, “Карпати” та інших.

Його акварелі реалістичні, але в них є і вигадка, і домисел, витворені неповторною грою уяви, а ще безпосередність, повна розкутість. Звідси й своєрідна колористика і щоразу несподіваний ракурс, нетрафаретний погляд на довколишні краєвиди і те невидиме, що огортає їх теплим серпанком.

А ще ці акварелі такі поетичні, що до них так і просяться ліричні рядки. Це ніби своєрідні ілюстрації до поетичних творів Ліни Костенко і Дмитра Павличка, Миколи Вінграновського і Тамари Севернюк. Ці роботи будять радість і сум, печаль і вітху, дарують умиротворення та збуджують неспокій, але насамперед вони сповнені незнищеної віри в прекрасне.

Чисті удінські барви плавно перетікають одна в одну. Він – лірик у сприйнятті природи, і це особливо відчувається тоді, коли він малює квіти. Їх тихі, беззахисні й ніжні пелюстки насичені емоційними кольорами і водночас оповиті невимовною тугою. Сюжетна простота сповнена внутрішньою витонченістю, художник досягає вишуканої кольористичної гармонії, побудованої на поєднанні, здавалося б, несумісних кольорів. Із такою виразністю це можна спостерігати ще тільки в Івана Марчука.

Найприкметнішою рисою Є. Удіна-пейзажиста залишається доброта. Завжди, коли оглядаєш його роботи, серце наповнюється світлом і теплом, ніжністю до землі й людей. Євген Удін дуже щедрий митець, який ніколи не повторюється й не дозволяє собі створити хоча б дві аналогічні картини. Всі його графічні й малярські роботи наскрізь оригінальні, самобутні, вражають невичерпністю творчої уяви, вмінням помічати нове, те, що досі ніхто не побачив.

Карпати – особлива любов художника. Він прагне передати їх мінливу красу, зупинити чарівну мить промінальної величі. Осінні й зимові, весняні й літні пейзажі на його картинах передають неперебутні стани душевних хвилювань і замилювання світом краси. Неможливо не відчувати, що ця краса передана небайдужою рукою і гарячим серцем.

Твори Є. Удіна далекі від ужиткового мистецтва, вони високохудожні й майже завжди відповідають високим канонам і критеріям академізму. Художник усвідомлює своє високе покликання, свою життєву дорогу і ніколи не опускається до примітивізації, спрощення, хоча така спокуса тяжіє над ним, як над кожним митцем. Він також уперто стоїть на позиціях неокласицизму, відкидаючи всякі “ізми” і постмодерні штучкарства. Це не для нього. Він класицист за стилем життя і духу. У кожному його творі прочитуєш граничну ширість, прагнення творити свій світ, дарувати людям радість та світлі почуття, а не штовхати їх у тьму позатрансцендентних видінь, алюзій і марень.

Роботи художника спонукають до глибоких роздумів, викликають небуденні незабутні асоціації. Перефразовуючи Прокопа Колісника, можна сказати, що Є. Удін, відображуючи красу видимого світу, всі форми буття, своєю творчістю пропонує нам вишукувати в собі те, що робить людину людиною, спонукає думати, вчить любити.

Може скластися враження, що художникові легко і просто не сходити з торованого шляху традиції, утримуватися на ньому, зберігаючи при цьому неповторний стиль. Але, повторю, це, зрозуміло, оманна легкість, оскільки за кожною щасливо віднайденою стилістичною знахідкою, кожним мистецьким відкриттям (хай незначним і не завжди помітним при першому погляді на його нові роботи) – напружена і невтомна праця, безнастанні пошуки, зрештою висока майстерність, набута роками праці та досвіду.

Настрій більшості його картин високодієзний, сповнений високої музики і краси світу. Варто пам’ятати, що досягнути красу тієї чи іншої картини можна тільки у відповідний час, точніше, в певну хвилину душевного настрою, коли серце відкрите і готове для особливого сприйняття. Як і поезія, музика та інші види мистецтва, картини потребують усамітнення, певної налаштованості душі, настрою. Коли у таку хвилину духовної повноти, внутрішньої відкритості маємо змогу помилуватися високомистецьким твором, тоді відбувається те маленьке диво, що залишає благодатний слід у серці чи не на все життя.

Його твори ніби заперечують сіру буденність земного існування з його суєтністю, стомлюючою банальністю, рутинною невдячною працею.

V

Одним із найулюбленіших творчих принципів художника став колаж. І не випадково. Саме він найбільше відповідає творчій натурі митця, його манері й внутрішній потребі – на невеликій за обсягом площі дати максимум інформації, змістити час і простір. У колажі пан Євген сягнув вершин свого творчого зросту, найповніше виповів себе, демонструючи високий артистизм та філігранну техніку.

Удінські колажі інтенсивні за кольором, пластичні й натхненні, тут світ постає таким, яким досі його не бачив ніхто. Здавалося б, це просто, адже кожна людина бачить світ по-своєму. Але між тим, що ми бачимо і як це можна передати на папері – прірва. Цю прірву спроможні подолати тільки винятково талановиті люди.

Євген Удін інколи не втікає у світ позачасових ідеалів, він був і залишається реалістом, але вміє змістити часові пласти, передати подих століть і взаємопроникнення епох.

“Художник любить використовувати колаж у своїх роботах, – відзначив Віталій Гайда, – декларуючи за його середняцтвом найрізноманітніші художні ідеї: взаємодоповнюваність та взаємопроникнення макро- і мікрокосмосу, переплетення далеких епох у свідомості людини, підвладність не охоплюваного зором простору сили синтезуючої думки”.²

У циклі “Верховина, світку мій!” (1969–1970) художник до краю персоніфікує художню оптику, і перед нами постав світ особливої краси й чару, де уявне зіставлене з реальним, народивши нову художню якість.

Елегантність декоративного ритму, витончена поетичність, музичний ритм ніжних кольорових ліній характерні для циклу “Чернівці” (1970). Із цим буковинським містом митця пов’язують особливі події, юнацька любов, тут кожний крок “народжує в душі спогади минулих літ”, тож відчувається, що його рукою водили захоплення і якась особлива душевна ніжність. У лініях і фарбах художника багато елегантності, притишеної задуми, над усім ніби звучить висока, але не гучна й ненав’язлива музика. Композиційну стриманість підкреслюють внутрішній спокій і задума тихих міських вуличок та площ.

Для урбаністичного циклу “Москва, как много в этом звуке...” (1988–1993) характерні енергійні штрихи, ритмічно-неперервний і лункий рух ліній, підкреслена простота рисунка. Тут з виняковою силою проявився природний потяг художника до різких ліній, зрозумілої і чіткої форми. Москва – строкате місто, але в полі зору митця здебільшого його парадна сторона – пам’ятки культури й архітектури, велич новобудов та вікова задума старовини.

Чільне місце в творчості художника зайняла космічна тема. Щасливий випадок звів його з багатьма радянськими космонавтами, чимало часу він провів у містечку космонавтів Зоряному, де з натури малював уславлених мандрівників углиб Всесвіту. То була ера підкорення космосу, час загального піднесення, і цей пафос, зрозуміло, відбився в роботах художника. Але продиктований він справді щирими почуттями та пориваннями, в ньому нема нічого штучного і фальшивого.

Хвилює співучий удінський ритм ліній і в циклі “Словакія. Банська Бистриця” (1985). Як і в інших роботах художника, тут панує не статика, а краса руху. І в цьому є певний сенс, адже тільки в динаміці, внутрішньому русі й дії проявляється справжня сутність життя. Душа міста завжди в калейдоскопічному коловороті, й відчути її, зрозуміти можна лише тоді, коли досягаєш його.

² Гайда Віталій. Мистець, залюблений у красиви // Тернопіль вечірній. – 1997. – 9 квітня.

Глибиною проникнення в образ хвилює цикл “Болгарія” (1987), виконаний у стилі кольорової автолітографії. Художник зачаровує нас щільним, інтенсивним нагромадженням споруд, вишуканою кольоровою гамою.

Найтонше пропрацювання деталей характерне також для серії робіт із циклу “Львів” (1988). На великих літографічних аркушах зображено старий-новітній Львів, де час ніби зупинився чи допоки застиг у німому здивуванні перед красою створених людськими розумом і руками архітектурних споруд.

Ідеал художника – краса, оповита тайною.

Як уже було відзначено, Євген Удін черпав натхнення зі сотень джерел, захоплювався творчістю багатьох геніїв світової культури. Юліуш Словацький – один із них. Серія робіт, присвячених польському поетові, – одна з визначальних у творчому доробку Майстра. Тут і портрети Ю. Словацького в різні роки його життя, і зображення тих місць, де йому доля судила жити, – Париж, Вроцлав, Женева, Рим і, звичайно, Кременець – місто його дитинства.

Портрети поета не позбавлені, як на мою думку, деякої маєстатичності, але є тут і глибокий психологізм, і багата духовність, що митець майстерно передає за допомогою мінімуму художніх засобів, економного і точного добору кольорів. Відчуваєш, що художник не тільки добре знає творчість поета, й залюблений у неї, шукає в ній джерел натхнення. Пригадую з цього приводу слова Тараса Шевченка: “Мало бачити, милуватися розумним, прекрасним, добрим чолом людини, треба намалювати його на папері й милуватися як витвором живого Бога”.

Євген Удін – бездоганний майстер композиції, де кожна деталь прописана з особливою любов’ю і ретельністю, де все – на своєму законному місці, все створює високу гармонію. Ця гармонія форм і кольору панує на задніх планах картин, де виринають міста перебування поета. Тут усе єдине й цільне, незважаючи на те, що скомпоноване з мозаїчних частин. Митець добивається справжньої поліфонії й гармонії, що дає підстави назвати його твори симфонічними.

В окрему серію виокремлені роботи, присвячені старовинному Кременцю. Це станкові графічні малюнки, на яких зображені різні краєвиди та куточки містечка, оповитого захоплюючими легендами і переказами. Коли проймаєшся настроєм цих робіт, то не зауважуєш, як час ніби зникає, ніби втрачає свою детермінативну силу. Тут дивним чином переплелися минуле й сучасне, краса первісної природи й оригінальних старовинних будиночків, сучасних житлових масивів із їх високовольтними лініями та інших урбаністичних споруд.

Усе, що народжується під олівцем чи пензлем Є. Удіна – життєствердне, радісне і світле. У нього, як в О. Ренуара, нема сумних картин. Це, переконаний, від надміру життєвої сили, великої залюбленості в життя, жагучої потреби жити, творити і любити. Сказане не означає, що він сприймає світ лише в радісних тонах, що не знає його темних сторін, але дарувати людям хоче тільки світле, високе, натхнення і радісне. Така його творча позиція, що впливає з внутрішньої сутності натури.

Вивірені графічні композиції Євгена Удіна западають у душу, викликають захоплення і подивування. Але для мене вони не тільки мистецькі твори високої проби, а й свідчення нового світовідчуття, самобутнього бачення світу. А ще вони дарують естетичну насолоду, відчуття вищої душевної радості від розмаїття лінійних ритмів, підкреслюють високу емоційність натури художника.

Важко сказати, як художник вирішив для себе одвічну дилему творчості – на чому більше акцентувати увагу глядачів: на психологічних колізіях чи на динамічному узагальненні композиційного середовища, бо й те й інше поєднане в його роботах із

відчуттям розумної міри. В Є. Удіна немає схильності до театральних ефектів, фантастичної символіки чи містичного навантаження. Це – чуже йому. Він реаліст у сприйнятті й відображенні світу. Але свій стиль і творчу манеру вдосконалює постійно, оновлює за рахунок емоційного навантаження, самобутніх мистецьких ідей, тонких, як б сказав, музикальних ліній.

VI

Євген Удін – безперечно, один із найкращих в Україні ілюстраторів художніх текстів – творів як класики, так і сучасної літератури.

Як мало хто, він уміє вжитися в світ письменника і візуально відтворити те, що живе в структурі книги лише в словесних образах. Із великим успіхом Євген Удін проілюстрував книги таких відомих майстрів слова, як Тарас Шевченка, Ольга Кобилянська, Леся Українка, Іван Франко, Михайло Івасюк, Василь Скуратівський, а із нинішніх тернопільських письменників та літераторів – Богдан Мельничук, Євген Безкоровайний, Валентина Семеняк-Штангей та інших.

Його ілюстрації завжди живі, динамічні й емоційні. Вони допомагають читачеві повніше і краще збагнути зміст твору, проіннятися тим настроєм, з яким автор писав книгу. Здавалося б, це просто, адже кожен талановитий письменник дуже зримо і рельєфно змальовує діючих персонажів, яскраво описує сцени. Але насправді талановитих ілюстраторів, спроможних не тільки відтворити, а й доповнити світ художніх образів, завжди одиниці.

Особливе захоплення художника – українські народні казки.

Здається, тут найпростіше збитися на повтор, піти протореним, битим шляхом. Але талановитому майстрові це не загрожує, бо в нього завжди безліч несподіваних знахідок, його фантазія просто невичерпна. Він уміє помітити і передати щось таке, чого не показав досі ніхто. Це стосується як виразу обличчя, міміки головних героїв, їх жестів та рухів, так і загальних типажів.

Одна з кращих у творчому доробку художника-ілюстратора – книга “Мої звірятка” Лесі Шанти. Ця книга вводить нас у світ дитинства, коли тільки-тільки починається знайомство дитини з навколишнім світом і його жителями. Книга заселена свійськими і дикими тваринками, розповідь у ній – від імені маленької дівчинки. Художник кожному з тварин наділив індивідуальними рисами, вони на ілюстраціях то здивовані, то веселі, то обурені, то розгнівані. І, що найголовніше – ці тваринки олюднені, їх сприймаєш справді як молодших братів людини, котрі мають таку саму чутливу, раниму та відкриту душу, як залюблена в природу людина.

Євген Удін уміє передати характер, і це сильна сторона його творчого обдарування. Міміка й очі тваринок завжди неповторні, в них – світ емоцій і переживань.

Твори Є. Удіна в їх всеохоплюваності й цілісній гармонійній поліхромії – це, без найменшого сумніву, своєрідний образ нашого часу, нашої епохи. Це мистецтво щире, глибоко пережите і проінняте вічними ідеалами добра, краси й гуманізму. Завдяки своїй межовій відкритості, щирості, красі й реалістичності воно стає автентичним документом і непідкупним та щирим свідком нашого мінливого і непростого часу.

Петро СОРОКА.
м. Тернопіль.

Про автора читайте у 1-у числі нашого часопису.

Тіг знаком Миколи Садовського

“Усі хвилювались, як прийме нас столична публіка. Перед початком вистави швейцар доповів Миколі Карповичу (Садовському – *О. Л., Б. М.*), що О. С. Суворін (редактор газети “Новое время” – *О. Л., Б. М.*) хоче бачити п[ана] директора. Увійшов Суворін – величезного зросту і на вигляд “стопроцентний бюрократ”. Привітавшись із Миколою Карповичем, почав іронічно розпитувати, у чім граємо “Ревізора” – чи у свитках, чи в “зипунах”. Микола Карпович, посміхаючись, запитав його: “А в чім на російській сцені грають “Отелло”, співають “Ріголетто”, “Сільську честь”? Обидва засміялися, і Суворін сказав: “Подивимось, подивимось!” Під грім оплесків пройшли перші три дії. Після третьої дії знов приходить за куліси Суворін, з ним два генерали з царськими коронами на еполетах. Суворін підходить до Миколи Карповича і, віддаючи рукою доземний уклін, урочисто каже: “Привіт тобі, Миколо Карповичу, від усього Петербурга! Спасибі! Ніяк не сподівався! Адже Александрінка – колиска “Ревізора”, але ти вніс щось свіже, нове. Я відчуваю запах гоголівських степів”. Після останньої дії викликали всіх без кінця, доки не опустили залізної завіси”.

Це – уривок зі “Згадок” Григорія Березовського, колишнього актора театру Миколи Садовського (див.: Державний музей театрального, музичного та кіномистецтва України, інвентарний номер 4066). У цьому фрагменті йдеться про гастролі трупи М. Садовського в Петербурзі. Колектив виступав у тодішній столиці Російської імперії з 28 лютого до 1 квітня 1911 року. Грала у театрі “Пасаж”. Репертуар: “Наталка Полтавка”, “По ревізії”, “Суєта”, “Хазяїн”, “Гандзя”, “Богдан Хмельницький”, “Зимовий вечір”, “Ой не ходи, Грищо...”, “Сорочинський ярмарок”, “Ревізор”, “Енеїда”, “Запорожець за Дунаєм”, “Панна Штукарка”, “Пан Штукаревич”, “Вечорниці”...

Для нас згадані спомини особливо цінні тим, що доля обох цих служителів Мельпомени – і М. Садовського, і Г. Березовського – пов’язана з Тернопільщиною. Адже український актор і режисер, театральний діяч, драматург Микола Карпович Садовський (справжнє прізвище – Тобілевич) у 1905–1906 роках був директором та режисером театру товариства “Руська бесіда” (м. Львів), із яким гастролював на Тернопільщині – у Заліщиках, Чорткові, Скалаті (нині Підволочиського), Товстому (нині Заліщицького районів), Тернополі та інших населених пунктах.

Як дослідив знаний тернопільський краєзнавець Петро Медведик, очолити цей театр М. Садовського запросили у 1904 році. До Львова Микола Карпович приїхав із галицьким актором і перекладачем, своїм консультантом із літературних питань Северином Паньківським у травні 1905-го. Незважаючи на те, що в трупі працювали такі відомі артисти, як Катерина та Іван Рубчаки, Амвросій Нижанківський, Василь Юрчак, Антоніна Осиповичева, Йосиф і Софія Стадники, театр перебував у тяжких умовах. Тож очоливши колектив, М. Садовський доклав багато зусиль, щоби поліпшити репертуар, підвищити рівень вистав.

Зі сценою галицького театру Микола Карпович ознайомився в Тернополі, про що написав у книзі “Мої театральні згадки”: “Приїхав я до Львова... Одібравши мандат від “Бесіди” і підписавши з нею умову на рік, я виїхав до Тернополя, де в той час трупа грала. Приїхав я ввечері, діло було в травні... Трупа, розуміється, знала, що приїде з Великої України якийсь актор Садовський... Я забажав побачити трупу інкогніто. Зупинившись у готелі, я доручив Паньківському купити квитки до театру, і ми разом прийшли в театр у той час, коли повинна була початися вже вистава. На афіші стояла п'єса Горького “На дні”. У театрі повно...

Завіса піднялась, але що я бачив!.. Еге-ге, подумав я, то тут роботи, бачу, буде багато! Звичайно, вже після першої дії за лаштунками дізналися, що я приїхав і зараз

сиджу в театрі... Я познайомився з усіма акторами і висловив злегенька мій погляд на сучасне становище їхнього театру і те, що повинно бути в майбутньому. Всі вони досить уважно слухали і висловили сердечне бажання працювати в напрямку, який я поведу”.

У 1906 році, перед від'їздом до Києва, творчий колектив під орудою М. Садовського поставив у Тернополі (зал “Міщанського братства”) п'єсу “Батькова казка” І. Карпенка-Карого. Микола Карпович тоді зупинявся у готелі “Подільський” (згодом – “Україна”, нині культурно-діловий центр міста). Театр товариства “Руська бесіда” також гастролував у Тернополі та в інших населених пунктах краю в травні 1919 року. У згаданому театрі дебютував славетний Лесь Курбас, грали Григорій Березовський та його дружина Марфа Авсюкевич-Березовська.

Недавно минуло 130-річчя від дня народження українського актора, режисера, публіциста Григорія Андрійовича Березовського. Він народився 4 (за новим стилем – 16) липня 1878 року в місті Катеринославі (нині Дніпропетровськ) у сім'ї священика. Прапрадід Григорія був за часів гетьмана Богдана Хмельницького кошовим і мав прізвище Береза. А прадід служив дяком при уніатському священикові й став Березовським. Григорій навчався у Катеринославській духовній семінарії, з 1893 року – в Московській технічній школі. У Москві, відзначено в дослідженні О. Середи (див. Українська журналістика в іменах. Вип. 14. – Л.: Львівська наукова бібліотека

*На світлинах:
М. Садовський; вгорі
справа – у ролі Миколи
("Наталка Полтавка"
І. Котляревського);
у ролі Б. Хмельницького
("Богдан Хмельницький"
М. Старицького).*

ім. В. Стефаника НАН України, 2007. – С. 22–24), Г. Березовський познайомився з акторами Малого театру, часто бував на виставах і захопився театром. Повернувшись після закінчення навчання у 1896 році в Україну, працював на залізниці, де й організував аматорський драмгурток.

Із 1899 до 1906 року (з перервами) грав у російських та українських трупах, деякий час разом із актором Чубатим керував одним із колективів. У 1906 році Григорій та його дружина Марфа Авсюкевич-Березовська вступили до театру М. Садовського. У цьому колективі, який базувався спочатку в Полтаві, а в 1907–1919 роках – у Києві працював не тільки актором, а й головним електротехніком, відтак став автором низки світлових сценічних ефектів. Доклав чимало творчої фантазії і зусиль для постановок “Енеїди”, “Різдвяної ночі”, “Зачарованого кола”, “Вія”, “Страшної помсти”, “Камінного господаря” та інших вистав.

Для становлення і розквіту Березовських як акторів багато значили спілкування з Марією Заньковецькою, яка тоді працювала в одному колективі з ними, спостереження за її грою. Зауважимо, що і на Тернопільщині зірка українського театру перебувала разом із цією сім’єю. Приїхавши на запрошення М. Садовського в Галичину, М. Заньковецька застала Український народний театр у місті Станіславі (нині Івано-Франківськ), де й виконала 30 листопада 1905 року роль Харитини у п’єсі І. Карпенка-Карого “Наймичка”. А 24 квітня 1906 року славетна актриса зіграла кокетливу молодицю Марину в п’єсі того ж корифея “Батьківська казка”, виступивши з М. Садовським на сцені “Міщанського братства” у Тернополі. То була прощальна у Галичині вистава М. Заньковецької – наступного дня вона виїхала до Києва. В пам’яті глядачів у Скалаті, Чорткові, Тернополі та інших містах краю залишилися, окрім згаданих ролей, її Софія у “Безталанній”, Наташа в “Суєті” та інші сценічні роботи...

У січні 1919 року Г. Березовський із частиною трупи під керівництвом М. Садовського виїхав із Києва до Вінниці, де зіграв кілька вистав, потім до Кам’янця-Подільського. Тут Микола Карпович захворів на тиф, що було тяжким ударом для всього колективу. Показували переважно українську класику. Коли М. Садовський, урахувуючи те, що в Києві – вже радянська влада, вирішив переїхати з театром до Галичини, й чимало акторів не погодилися з ним та повернулися до Києва, Григорій і Марфа Березовські залишилися зі своїм мистецьким “хресним батьком”. Микола Карпович намагався будь-що врятувати театр, який після дванадцяти років роботи на стаціонарі став знову мандрівною трупою.

Ось як описав цей період у книжці “Микола Садовський і його театр” актор, режисер і театрознавець Василь Василько (К.: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1962. – С. 168–170):

“У січні 1920 року в Кам’янець-Подільському Садовського залишила велика група провідних акторів. Театр розвалився.

Переживаючи цю катастрофу дуже боляче, Микола Карпович остаточно вирішив їхати до Галичини.

Зібравши невелику трупу акторів зі своїх давніх друзів: Григорія й Марфи Березовських, Миколи Миленка, Валентини Іванової, драматурга Спиридона Черкасенка та його дружини Євгенії Іванової, а також запросивши нових артистів – Олексія Левицького, Павла Чугая, Марію Лебедєву, Катерину Бандурович і художника Миколу Кричевського, Садовський у квітні 1920 року залишає Кам’янець-Подільський, переїздить державний кордон і потрапляє у Станіслав.

Тут трупа грала протягом квітня і травня, а у червні переїхала до Тернополя, де зустрілася з галицькими артистами на чолі з Бенцалем, Коссаком і Рубчаком. Почалася боротьба за шматок хліба: кому грати в місті. Покінчили на тому, що виступати у Тернополі буде трупа Миколи Садовського і за це сплатить трупі Бенцала

відступного. Грала “Мартина Борулю”, “Сто тисяч”, “Безталанну”, “Бурлаку”. На щастя, збори були хороші, і все якось уладилося.

У цей час запекла боротьба між українцями та окупантами-поляками у Галичині дедалі загострювалась. Треба було рушати далі, і трупа виїхала до Львова, проте внаслідок різних обставин потрапила спочатку до Тарнова...”

У серпні 1920 р. Березовські перейшли працювати до Народного театру товариства “Руська бесіда” у Львові, й саме їхній професіоналізм великою мірою визначав стилістику подальших вистав театру. Григорій Березовський був не тільки актором, а й режисером, переважно побутових п’єс, зокрема, поставив “Молоду кров” В. Винниченка. У 1921 році працював у театрі славнозвісного Йосипа Стадника, у 1921–1922 роках – в Українському драматичному театрі імені І. Франка у місті Перемишлі (нині Пшемисль, Польща). А в листопаді 1922 року Г. Березовського заангажували до Театру товариства “Просвіта” в Ужгороді, де працював знову під керівництвом М. Садовського і перебував до червня 1923 року. Місцева “Просвіта” саме тоді отримала від президента Чехословацької Республіки, до якої тоді належав цей край, одноразову субсидію 250 тисяч крон, і на ці гроші вирішили перетворити аматорський “Руський театр” на професійний, запросивши його керівником М. Садовського. Миколі Карповичу і всім акторам, яких він рекомендував, видали візи на в’їзд до Чехословаччини. На Закарпатті, як згодом згадувала у листі до В. Василька М. Авсюкевич-Березовська, працювали так: 15 днів грали в Ужгороді, а 15 – їздили по провінційних містечках – Берегове, Мукачів, Хуст, Рахів, Солотвино, Ясиня, Чоп та інших. Ось уривок із її спогадів: “У Рахові глядачі влаштували Миколі Карповичу врочисте вітання. На виставу приїхали делегації з карпатських сіл. Вони подарували Садовському комплект гуцульського вбрання, топірець та сірий коць (ковдру) власного виробу. Величезний букет із полонинських квітів підніс йому маленький хлопчик: “Дядю, це вам з нашої полонини, – сказав він, а той коць – щоби вам тепло було!” Зворушений Микола Карпович узяв хлопчика на руки і запитав:

– А як звать тебе, моя дитино?

– А Юрком.

Микола Карпович ледве не впав, адже його померлого сина теж звали Юрком.

Гуцул-батько підказав хлопцеві: “Поцілуй, поцілуй міцно – то наш дідусь”. Маяткою обняло Садовського і міцно поцілувало. Микола Карпович гірко ридав. Ця пригода всіх дуже зворушила”. (Подано за цит. кн. В. Василька. – С. 171).

Хоч українські патріоти всіляко намагалися підтримати свій театр, та все ж їх було надто мало. Навіть незважаючи на безплатні вистави, зацікавлення театром в Ужгороді не зростало, тож він залишився, по суті, приреченим на розпад, що незабаром і сталося. Умови праці були, зрозуміло, не з кращих. За словами М. Садовського, доводилось “...їздити по дірках захолюстя, де нема ані порядної сцени, ані уборних; де актори одягаються часом – і жінки, і чоловіки – в одній уборній, а то й за кулісами, бо ніде примоститись. Така праця тільки нервує і нічого більше. Аудиторія складається з обмадьярених русинів (українців – *О. Л., Б. М.*), які ледь-ледь розбираються в українській мові”. (Там само. – С. 170).

У жовтні того ж 1923 року Березовські повернулися до Львова – в театр товариства “Руська бесіда” під орудою Й. Стадника, де Григорій поєднував працю актора з режисеруванням не тільки побутових, як раніше, а й історичних п’єс. Упродовж 1923–1924 років він та дружина належали до трупи М. Орленка в Дрогобичі, у 1925–1927 роках – до трупи Ф. Бойко.

А згодом Г. Березовський – режисер аматорського гуртка у Кременці. У місті над Іквою, як дослідила Оксана Легкун (у заміжжі) – донька відомого краєзнавця Гаврила Чернихівського, духовний побратим М. Садовського з 20 листопада до

20 грудня 1927 року провів театральні курси підготовки режисерів, на яких прочитав 30 лекцій із теорії драматичного мистецтва (Циркуляр, протокол конференції, листування з Рівненським і Волинським кураторіумом шкільної округи, Кременецьким повітовим старостом про організацію сільськогосподарських курсів, про відзначення дня пам'яті Т. Шевченка та інших питань // ДАТО. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 134. – 183 арк.). Окрім того, Г. Березовський видав кілька збірок популярних п'єс і книжок із теорії і практики театральної діяльності. Під його керівництвом драмгурток “Просвіти” набув значної популярності. Відомо, що з 1928 до 1937 року аматори

поставили твори: “Назар Стодоля” Т. Шевченка, “Ой не ходи, Грицю...” М. Старицького, “Лісова пісня” Лесі Українки та інші. Значною популярністю користувалися вистави “Запорожець за Дунаєм” С. Гулака-Артемовського, “Наталка Полтавка” І. Котляревського, в яких головні ролі виконували Ганна Оборевич й Олександр Пащоркевич (див. Черняхівський Г. Кременеччина від давнини до сучасності. – Кременець, 1999. – 320 с.). Активними учасниками театального гуртка були Г. Панькевич, У. Злочевська, К. Венедиктова, О. Чернова, В. Денисович, О. Ковалевська, Н. Сагайдачний, А. Животко (Протоколи засідань, звіти та інші документи про роботу те-

*На світлинах:
М. Авсюкевич-Березовська
в ролі Ганни (“Безталанна”
І. Карпенка-Карого);
Г. Березовський;
у ролі Городничого
 (“Ревізор” М. Гоголя).*

атральню-музичної секції товариства “Просвіта” // ДАТО. – Ф. 348. – Оп. 1. – Спр. 458. – 194 арк. – Арк. 26). Також із допомогою Г. Березовського учні Кременецької гімназії поставили п'єси “Суєта” і “Житейське море” І. Карпенка-Карого, “Лісова пісня” Лесі Українки, “Огні Іванової ночі” Г. Зудермана (Вітенко О. Спогади // Особистий архів Г. Черняхівського. – Папка “Вітенко О. І.”. – 42 с.). Праці з аматорами значною мірою сприяло те, що ще раніше Г. Березовський читав для режисерів драмгуртків курси лекцій, організовані коштом товариства “Просвіта”, з основ організаційної справи, режисури, акторської майстерності, гримування, декорування і виготовлення костюмів. Відомо також, що він співпрацював із часописом “Театральне мистецтво” (1922–1924), в якому під рубрикою “Аматорський порадник” та “Режисерські вказівки для аматорів” вміщував теоретичні роз'яснення і конкретні поради аматорським гурткам щодо постановки спектаклів, вибору декорацій, костюмів, техніки гримування, а також освітлення сцени.

Крім того, опублікував у згадуваному виданні статті цієї тематики, як-от: “Українські костюми до історичних та побутових п’єс”, “Театральна характеристика” (1924. – Вип. 1). У часописі “Аматорський Театр” (1927. – Ч. 1–2. – С. 10) Г. Березовський видрукував нотатки “Театральні курси в краю”. Але загалом його писемна творча спадщина ще не досліджена. За словами Г. Чернихівського, базованими на спогадах старожилів, Г. Березовський протягом певного часу служив священиком у селі Підлісцях на Кременеччині, однак документального підтвердження цього нам не вдалося знайти.

Щодо часу смерті Григорія Березовського, то вже згаданий П. Медведик у своїх гаслах (коротких статтях) і в “Енциклопедії Сучасної України” (К., 2002) і в “Тернопільському Енциклопедичному Словнику” (Т., 2004) подав 1952 рік, без зазначення числа та місяця, оскільки таких даних не мав. Сумнівним є твердження автора, що це трапилося в Підлісцях Кременецького району. За розповідями старожилів села, які записала старший науковий працівник Кременецького краєзнавчого музею Ольга Данилюк, після 1950 року Григорій Березовський та його дружина Марфа виїхали з Підлісців. Куди – невідомо, цілком імовірно, зважаючи на задокументовані дату та місце смерті останньої, що до Києва.

Разом із Г. Березовським у Кременці в 1927–1929 роках вела драмгурток і Марфа Ничипорівна Авсюкевич-Березовська (Марченко).

Вона була на два роки молодшою від чоловіка, народилася 1 (13) липня 1880-го теж у Катеринославі, де закінчила гімназію. Належала, як відзначив В. Василько, до найвідданіших учениць і співробітниць М. Садовського. “Мала велике драматичне сопрано, була корифеєм жіночої групи хору. Дуже добре танцювала. Грала й другі ролі, пізніше перейшла на характерні”. (Цит. кн. – С. 188). Серед ролей, котрі М. Авсюкевич-Березовська зіграла за більш як двадцять років праці на сцені, – Вустя (“Ой не ходи, Грицю...”, Горділя (“Циганка Аза”, обидві п’єси – М. Старицького), Настя (“Дві сім’ї” М. Кропивницького), Степанида (“Лісова квітка” Л. Яновської), Ганна (“Безталанна” І. Карпенка-Карого), Альвінг (“Примари” Г. Ібсена). Померла 29 червня 1965 року в Києві.

У цитованому дослідженні В. Василька (до речі, його життєвий шлях також пов’язаний із Тернопільщиною: у серпні–листопаді 1917-го майбутній народний артист в Першому Українському козацькому полку ім. Б. Хмельницького воював на німецько-російському фронті у районі Великих Бірок (нині Тернопільського), Скалата і Старого Скалата (обидва нині – Підволочиського районів) є хвилюючі рядки про те, що Григорій Березовський та Микола Садовський були великими друзями. Що ж до творчого амплуа першого, то у книзі відзначено: “У театр прийшов із катеринославських залізничників-аматорів. За своєю творчою індивідуальністю – характерний актор. Його манері гри були властиві легка подача слова, щирий гумор, теплота. Кращі ролі Березовського: Хлопов (“Ревізор” М. Гоголя), Нухин (“Міреле Ефрос” Я. Гордіна), Кравчина (“Сава Чалий”), Борох (“Гандзя”, обидві – І. Карпенка-Карого), Шельменко (“Шельменко-денщик” Г. Квітки-Основ’яненка). Добре знав єврейський побут і мову, особливо прекрасно грав характерні ролі євреїв”. (Там само. – С. 190). Як актор Г. Березовський найбільше проявив себе у комедійному жанрі, тогочасні критики називали його “знаменитим коміком”.

Запропонувавши цю розвідку, сподіваємося, що читачі доповнять її матеріалами про кременецький період життя й творчості Григорія і Марфи Березовських.

Олександр ЛІБЕРНИЙ,
Богдан МЕЛЬНИЧУК.
м. Тернопіль.

Бранець музи Клію, або Освідчення в любові

Сушкевич В. Листи до друга. – Львів: ЛА “Піраміда” на замовлення видавничого дому “Вільне життя”, 2008. – 464 с.

“Листи до друга” Володимира Сушкевича, популярного тернопільського журналіста, репортера, лауреата премії “Золоте перо” – третя книга зі серії “Видавничого дому “Вільне життя”. Першим читачів газети порадував “Тернопільський альманах” (упорядники П. Федоришин, Т. Валєєва, М. Ониськів). Антологію склали кращі твори в царині поезії, прози, оглядових, публіцистичних та літературно-критичних і мистецтвознавчих статей, повідомлень та досліджень, що були опубліковані в “Тернопільському альманасі” газети “Вільне життя” впродовж 2007 року.

Наприкінці липня репрезентовано другу книгу цієї серії – “Жіночі історії” (упор. Л. Костишин, Н. Чорна) – кращі статті й фотографії, опубліковані на сторінці для жінок і про жінок “Калина”.

Такий проект – перший у Тернополі, й він, безперечно, заслуговує всілякого схвалення та підтримки. Адже вік газети – недовгий, а книги проживуть значно довше. Тому й вирішив Петро Федоришин – багаторічний редактор газети “Вільне життя”, заслужений журналіст України, кандидат філологічних наук, доцент Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка – зробити приємний подарунок читачам.

Володимира Сушкевича не віднесеш до журналістів гострого соціального бачення чи концептуально-філософського мислення, він за природою радше споглядально-рефлексивний, подумки звернений углиб, у свій внутрішній світ. Найприродніший стан його ліри – печаль. Це – домінанта журналіста, що визначає лірико-елегійний тип його почувань і мислення. Джерелом цієї печалі є спогади. Руїни воєнні та повоєнні, голод, холод, безнадія, розпач, смерть – усе це – в його серці й пам’яті. Але ці спогади не треба трактувати спрощено, тільки на рівні особистого досвіду. Спомини охоплюють моменти знання історії міста, знання, що є генетичними, знання, де особистий досвід Володимира Сушкевича невіддільний від загального досвіду зовнішнього середовища. Власне, індивідуальна пам’ять журналіста увібрала в себе пам’ять історичну.

Тематичний принцип побудови книги простий і зрозумілий. Чотири розділи, що відповідають популярним рубрикам газети “Вільне життя”: “Листи до друга”, “Репортерські стежки”, “Закінчіть, будь ласка, речення”, “Зірки далекі і близькі”. Особливість видання в тому, що воно – для всіх. Хто не знає Тернополя – ознайомиться з ним, а людина, котра знає місто, прочитає в цих статтях набагато більше,

ніж там сказано. Коло різноманітних тем, образів, настроїв, портретів та пейзажних замальовок – наче відгомін, своєрідні варіації, породжені обсягом вражень і спостережень. У спогадах журналіста світ конкретний, чітко означений географічно, заселений конкретними, не раз баченими людьми.

Місто є не просто темою цієї книги, а сферою, середовищем, що виробили світогляд, етику й естетику Володимира Сушкевича. Журналіст поривається образно простежити історичний шлях Тернополя: “Справді, вся історія переплелася в долях тернополян”. Він має чуйне серце і вразливу душу, й тому його темперамент відзначається м’яким ліризмом, але ліризмом публіцистичним, у деяких темах – безжальним, гірким: “Не було в минулому тільки білих і тільки чорних плям.../ Хочу, аби молоді знали, як важко жилося”. Гіркота сповіді потребує душевної мудрості, навіть жертвовності. І хоча межа досконалості завжди умовна, Володимира Сушкевича сміливо можна назвати Майстром. Напрочуд вдало знайдена форма діалогу з уявним другом дитинства та юності: два голоси – це мовби супровід до різних тематичних розгалужень і настроєвих мотивів: “Скажи, друже, куди поділись ті роки? Відшуміли весни, відзеленіли літа, віджовкли осені, відбілили зими. Ніщо так не дивує, не тривожить, як швидкоплинність часу”. Печаль журналіста не відречена, вона світла, і цієї просвітленості надає їй те, що швидкоплинність часу, коначність кожної окремої людини заперечується нетлінною й невмирущою пам’яттю: “Пам’ять – річ прекрасна. Вона живить нашу любов до міста, що замріяно дивиться у водне плесо ставу. Пам’ять не дає забути нам тих, хто народився в Тернополі, хто тут жив, кохав, страждав. Хто з далеких доріг повертався і мимоволі шептав: “Я знову в Тернополі. Добридень, рідне місто”. Тернопіль може прожити без нас. Ми ж не можемо жити без нього...”.

У статтях Володимира Сушкевича нема революційних гасел, закликів до непокори, і його громадянська постава, повторюю, є радше споглядальною, ніж діяльною, але як журналіст чесний, він вважає своїм обов’язком розповісти: “Скажи, яка чорна душа першою подумала знищити нашу Монастирську церкву? Церкву, яка пережила жакливі бомбардування Тернополя, вистояла. І прийняла людей, що повернулися до міста.../ Розумію: треба ламати старе, будувати нове, але дивуюся: замість будинку, де була десята аптека, лежать руїни – уже кілька років. Нікому до цього руки не доходять”. Важливо, що журналіст у минулих часах не гідпопуляризатор, а в сучасних реаліях – не резонер і ментор. Він бачить віщий вогонь факелу музи історії Клію, потужне світло від якого осяває й сьогоднішній день, дає змогу побачити причинно-наслідковий зв’язок минулого з майбутнім. Тому пані Клію – не випадкова гостя на сторінках книги Майстра, без їхньої взаємної прихильності ця книга багато чого втратила б.

Завдяки цьому ошатному томикові читачі заново (навіть ті, хто знав добре) відкриють для себе Володимира Сушкевича. Знайомим незнайомцем постає він перед нами. Знайомим, бо був і залишається вірним собі та своїм художнім і громадянським принципам. Незнайомцем, бо книгу “Листи до друга” “зачитуватимуть до дірок” покоління нинішніх, майбутніх тернополян. Нема ані найменшого сумніву, що літературно-публіцистична творчість Володимира Сушкевича – вагомий внесок в історію нашого рідного міста: “Скільки літ прошуміло! А вулиця живе. І місто наше стає дедалі красивішим. Роки летять і летять, мов осіннє листя, мов зимова віхола. А місто залишається. Місто з гордою і прекрасною назвою – Тернопіль”.

Р. С. Залишається додати, що за цю книгу Володимир Сушкевич відзначений до дня Тернополя-2008 нагородою міста.

Тернопільський Дейл Карнегі — Михайло Іващук

Михайло Іващук. Сюжети про людські стосунки:
Літературно-публіцистичне видання. — Тернопіль:
“Збруч”, 2008. — 208 с.

Михайло Іващук — журналіст із тридцятирічним стажем роботи кореспондентом, власкором, оглядачем у тернопільській пресі; нині працює у редакції тернопільської обласної газети “Свобода” завідувачем відділу роботи рад і держадміністрацій. У творчому доробку — збірка поезій “День лише вдосвіта досконалий” (2003), що мала добрий резонанс у літературних колах.

За задумом автора, його друга книга призначена допомогти людям набутися впевненості у своїх силах, отримати здатність налагодити стосунки доброго співіснування й співробітництва в сучасних умовах. Вона має підзаголовок — “Із книги життєвих спостережень”. Це вельми точно, адже йдеться про факти особистого життєвого досвіду письменника, що, власне, автор не заперечує, а навпаки, підкреслює. “Відвертість не буде ранили когось іншого, якщо це буде відвертість насамперед про самого себе” — декларує М. Іващук на початку оповіді. Отже, книгу склали життєві спостереження, їх творчий аналіз та осмислення, автор використав як приклад свій практичний досвід, і саме це надало збірникові специфічно-оригінального колориту. Літературний стиль позначений відбитком фаху автора. Михайло Іващук досконало знає психологію тих людей, про кого пише, викликаючи у читачів відповідні емоції як результат певних дій героїв коротких нарисів. У викладі матеріалу нема особливої сенсаційності. Воістину, здавалося б, що може бути сенсаційного у тому, що людина, яка посміхається, приємніша за похмуру, або що похвала подобається людям більше, ніж хула? Ці істини були відомі людям, треба думати, ще у кам’яному віці! Епізоди, про які йдеться, прості й усім зрозумілі. Заборонених тем, на щастя, нема, публіцист розмірковує над усіма проблемами, що так чи інакше виникають у процесі людського співжиття. Зміст книги багатий на різні сподівані й несподівані сюжети: про стосунки батьків та дітей, шлюбні й дошлюбні проблеми, про друзів, котрі стають ворогами, і навпаки, моральні, етичні, естетичні засади, зобов’язання й застереження, нестача яких буквально заповонила сучасне суспільство, перетворивши життя більшості на існування заради виживання, про роль і вагу релігійних засад у вихованні насамперед самих себе.

Але цінність книги, про яку мова, цим не вичерпується — якби автор зосередився тільки на опису та моралізаторстві, він програв би в художньому сенсі. На мою думку, Михайло Іващук щасливо уник цієї спокуси. Йому притаманне (природне чи набуте?) чуття відстороненого погляду, і тому висновки, що несподівано завершують майже кожну замальовку, надзвичайно цікаві саме непередбачуваністю. Наприклад, у звичайній історії про моральну сутність прохання останнє речення звучить парадоксом: “Просити варто...мовчки”, або міркування про засади праведності й неправедності: “...якщо інколи настає конфлікт, не судімо лише одного: навіть між двох людей одного праведника не буває”. Іноді журналіст забуває, що він за канонами фаху — оглядач та коментатор подій, і тоді стандартні ситуації підмальовує легким сумом — у душі прокидається поет: “Донедавна вважав: тонкощі запахів, що їх

знав колись, — назавжди стерлися у пам'яті... Але із тим, що все більше і більше напливають спогади про знайомі місця, то водночас і через якесь нерозгадане сприйняття навіть серед зими повертаються до мене і запахи скошеного сіна, свіжозірваних грибів, прілої хвої, спаленого вугілля на залізничній станції, печеної картоплі й перших легеньких приморозків на осінньому полі...". І далі звучать такі по-людському зрозумілі сумніви: "Можливо, я надто приземлюю зміст людських радощів, а вони насправді в іншому: не в запахові сушених грибів, не у зустрічах, повторень яких так багато, а в достатній зарплатні, пенсії, у високих посадах, дорогих поїздках, автомашинах, котрі, як метеорити, пролітають тією ж самою об'їзною асфальтковою? Я не знаю цього світу, і він мене зовсім не обходить..."

Цікаві й різноманітні роздуми про моральні засади нашого життя-буття: "Від "святої простоти" до лукавства — півжиття, але від лукавства у зворотний бік — дороги немає. Отже, можемо стати гіршими, а кращими?.. Навряд чи хтось може впевнено сказати про себе: я — святий! І тут нехай кине у мене каменем той, хто вважає: він ніколи не злукавив..." Про обережність, ціну та міру гарячковості й поміркованості у ситуації конфлікту: "Ми маємо право судити... Але щоб потім наші вирокі не переслідували нас самих. Бо життя — довге".

Ніщо не проходить повз пильне око журналіста: печальне поширення хамства, цинізму, брак поваги до гідності, зневага до прав та інтересів інших людей. Автор не оминає нібито дрібниць, що насправді не є дрібницями, бо свідчать про глибокі "проколи" у вихованні, самовихованні, культурі поведінки і, як наслідок, призводять до поступового самознищення нації, про смітники біля домівок, уміння почати й продовжити розмову, стосунки між сусідами, значення привітного погляду на незнайому людину, навіть тимчасового попутника у транспорті...

Книгу читати легко, у викладі матеріалу нема "високого штилю", і тому вона доступна для читачів різних освітніх та вікових категорій. Головне, що для кожної проблемної ситуації, для кожного "замка" запропоновано "ключик". Автор упевнений, що читачі знайдуть відповіді на конкретні питання, актуальні для всіх людей завжди і всюди: журналіст перетворюється на психотерапевта: він радить — у таких-то випадках чинить так або так, і у вас усе буде добре!

Книга концентрує в собі максимум практичної психології.

Хоча, заради справедливості, не можу не сказати про дещо романтичний погляд М. Іващука на проблему подолання життєвих проблем (даруйте мені необхідну тавтологію — Т. Д.). Я думаю, що і пан журналіст знає, що якби все вирішували досвід і поради, людство давно не мало б жодних проблем. На жаль, поки ж усе — з точністю "до навпаки"! Орієнтація автора на стереотипи поведінки, характерні для ідеального суспільства, природно, трохи підводить його. Конфлікт між тим, як треба і як трапляється насправді, — вічна тема у драматично-трагічній історії людства.

Років із двадцять тому вельми популярною в нас була книга американського психолога Дейла Карнегі "Як здобувати друзів і впливати на людей", що, як видно з її назви, порушувала ті самі питання, що й книга "Сюжети про людські стосунки" Михайла Іващука. Бажаю нашому тернопільському авторові зажити популярності та визнання не менших, аніж в американського колеги.

Я в це вірю!

Тетяна ДІГАЙ.
м. Тернопіль.

Дані про автора — у 2-у числі нашого часопису.

Безсмертний подвиг Івана Котляревського

(До 210-річчя виходу “Енеїди”)

За характером Іван Петрович Котляревський був доброю людиною, правдолюбом, ненавидів зло, не раз ставав на захист скривджених селян та міщан. Сучасників приємно вражала зовнішність Котляревського. Стрункий, широкоплечий, дужий чоловік із блискучим чорним волоссям, темними проникливими, розумними очима, біле довгасте обличчя випромінювало шляхетність, доброту, ласку і ввічливість. Це був лицар із лицем філософа, який приваблював людей розумом, веселою вдачею, навіть у скрутні хвилини знаходив жартівливе слово, підбадьорюючи своїх товаришів.

У 1894 році молодий поет почав працювати над бурлескно-травестійною поемою. Знайомі І. Котляревського переписували її, вивчали напам’ять. Один із списків твору потрапив до багатого конотопського поміщика Максима Падури, який, цінуючи високий мистецький рівень “Енеїди”, вирішив на свій кошт її видати. Його приятель Йосип Каменський був редактором і уклав російсько-український словник до твору. Так 1798 року побачили світ перші три частини “Енеїди” І. Котляревського. З її виходом почалася нова доба української літератури.

Поема “Енеїда” Івана Котляревського була реформаторським твором. Вона повернула розвиток української літератури в нове річище і проблематику, і образністю, і використанням народної мови як літературної. За словами акад. Олександра Білецького, “Енеїда” І. Котляревського з’явилася в епоху, коли історичні обставини поставили під знак питання даліше майбутнє української мови, а також усієї української культури. Бути чи не бути українському народові, який утратив останні рештки автономії, перетворивсь у малій своїй частині на “малоросійське дворянство”, а в більшій — у кріпаків і дедалі сильніше відчував соціальний і національний гніт царського уряду? Бути! — відповіла на це запитання поема І. Котляревського.

“Енеїда” для української літератури важить так, як “Декамерон” Джованні Боккаччо — для італійської, “Гаргантюа і Пантагрюель” Франсуа Рабле — для французької, “Тіль Уленшпігель” Шарля де Костера — для бельгійської, “Дон Кіхот” Сервантеса — для іспанської. Йдеться не просто про світову славетність кожного твору, а про ті обставини й передумови, що викликали написання кожного з цих шедеврів світового мистецтва і ту роль, яку вони відіграли в історії літератур свого народу.

“Енеїда” І. Котляревського базована на здобутках європейських культур. Вона була бурлескно-травестійною переробкою однойменної героїчної поеми римського поета Марка Публія Вергілія, в якій зображено діяння троянського героя Енея. Офіційна римська історіографія виводила від нього походження імператорського роду Юліїв і римського народу. Особливо пропагували цей погляд при імператорові Октавіані, прованому Августом, який вів загарбницькі війни у Середземномор’ї.

Для утвердження ідеї божественного походження імператорської влади Августа Вергілій написав епопею “Енеїда”, поклавши в її основу “Одіссею” та “Іліаду” Гомера.

У моделюванні українського світу крізь призму античності І. Котляревський орієнтувався на художні знахідки українського письменства, яке в XVII–XVIII століттях досягло великих успіхів на ґрунті бурлеску, травестії, прокладаючи шляхи для формування нової літератури. Поети змальовували реальне життя, побут, звичаї, зображуючи у численних гумористичних віршах, різдвяних і великодніх травестіях, вертепних дійствах та інтермедіях, сатирах і пародіях повсякденні реалії життя різних прошарків населення. Ці твори, написані живою мовою народу, забарвлені ідеями вільнодумства, демократизму. Важливу роль в утвердженні нових способів зображення життя і людини мали традиції *народної сміхової культури*, в якій світ поставав ніби навиворіт, піднесене ставало низьким, а низьке ошляхетнювалося. І все це супроводжували сміх, гумор, кпини тощо. Донині обряд переодягання популярний на весіллях, хрестинах, вечорницях, народних іграх, ярмаркових гуляннях.

Багато поетів у світовій літературі бралися за перелицювання Вергілієвого сюжету, але саме під пером І. Котляревського цей твір став самобутнім, бо український поет не просто одягнув античних героїв у національне вбрання, а й відбив дух українського народу, людської гідності та національної гордості, без яких неможливе відродження культури і краю. Отже, І. Котляревський запозичив фабулу у Вергілія, а зміст його поеми є, по суті, українським, глибоко національним, бо митець переніс дію на рідний ґрунт. Невипадково Микола Сумцов назвав поему Івана Котляревського *енциклопедією української старожитності*. В образах античних героїв (Еней, Анхіз, Дідона, Юнона та інших) письменник змалював українські типи й характери. Портрети дійових осіб – це обличчя українців, як і їхні одяг, звичаї, обряди, їжа, напої, ігри, танці. Троянці у поемі співають козацьких пісень: “*Про Сагайдачного співали, / Либонь, співали і про Січ*”. Водночас “Енеїда” І. Котляревського увібрала старовинний античний світ із його міфологією, але поданий у сучасній формі. Запозичення традиційного міфу про Енея відбулося безболісно, бо на українському ґрунті цей міф знайшов адекватне вираження, що відбулося через казково-фольклорну поетику (пригадаймо хоча б хатку на курячій ніжці Сівілли), через традиційні взаємозв’язки античної літератури і давнього українського письменства.

Композиційно-сюжетне перетворення “Енеїди” Вергілія на українському словесному полі тривало своєрідно. Іван Котляревський часто випускав епізоди, а то й розділи. Зокрема, нема ліро-епічної розповіді Енея про троянську війну і мандри від Трої до Карфагена (зміст другої і третьої пісень поеми Вергілія). Так само опущена розповідь Дідони про себе й про те, що подвиги Енея були їй вже відомі. Проте український автор вірний Вергілію у трактуванні образу Дідони, категорії трагічного, що, однак, набуває ознак трагікомічного. Згодом Еней, зустрівши Дідону в пеклі, “відчитує” її за самоспалення. І трагічне, і комічне взаємопереплітаються. Автор так поєднує серйозне і жарт, поважне і фарс, що виникає гармонія, притаманна тільки талановитим творам.

Вергілієве міфічне світобачення виразно проступає в зображенні шляху Енея до мети – заснування держави. Як і в міфі, герой у художньому світі “Енеїди” І. Котляревського зустрічається з різними людьми, які в поєдинках поступаються йому, навіть гинуть. І все це відбувається з волі не особи, а Долі, зняряддям якої є Еней. У ролі Долі виступає вища сила – боги, “історична закономірність”, котра і підпорядковує собі людину, незважаючи на її інтереси й уподобання. Людина безсила проти Долі, їй призначено завершувати те, що велять боги. У Вергілія сцена прощання Енея з Діданою – одна з найтрагічніших. Мов град, посипалися на Енея докори Дідони. Він палко кохає царицю, але стримує почуття. Герой говорить, що не з власної волі покидає її, що

змушений підкоритися велінню Долі й обов'язку. Вергілій показував трагедію людини, залежної від повелінь історії. І. Котляревський цю сцену змалював гумористично, відтворив прокльони в душі соковитих “промов” сільських тріскул, пародіюючи героїв Вергілія. Еней – це моторний парубок, який пристав у прийоми до молодиці, але й слухняний син своїх батьків, людина, котра з великою повагою та боязню ставиться до повелінь богів і не може їх ослуhatися.

За всієї відмінності трактування героїв у поемах Вергілія та І. Котляревського їх зближують деякі принципи образотворення. У Вергілія Еней *“опромінений сьйвом, до бога подібний: бо ж мати кучерам сина краси надавала, і юності відблиск в лицях йому зарожсєв і вагою сповнились очі”*. Таким його бачить Дідона. Це людина-напівбог, мужній полководець троянців. Іван Котляревський у портреті Енея вказав на *“русі кудри”* і дав так само узагальнену характеристику: *“Прямий, як сосна величавий, / Бувалий, здатний, тертий, жсвавий, / Такий, як був Нечеса-князь”* (Нечеса – князь Потьомкін, записався до Січі під іменем “Грицько Нечеса”). Перед нами хоробрий полководець, гетьман. Іван Котляревський іде за Вергілієм і тоді, коли показує напівбожественне походження свого героя, але подає це комічно-знижувально. Словом, бурлескний стиль, переодягання античних персонажів в український національний одяг, наділення їх національними характерами, іскрометний український гумор, що інколи переростає в сатиру, охоплюють художній світ твору, визначають його мистецьку і жанрову природу.

За жанром “Енеїда” І. Котляревського – епічна бурлескно-травестійна поема, оскільки в ній органічно поєднано змалювання подій і героїв у бурлескному, жартівливо-знижувальному плані з прийомами травестування, тобто переодягання античних героїв Вергілієвої “Енеїди” в українське вбрання, перенесення їх у кінець XVIII – початок XIX століть. При цьому митець змалював життя козаків-запорозьців, українського панства, чиновників і простого народу, маючи на меті репрезентувати досі маловідомий у світі народ, його історію, ментальність, звичаї, побут, змагання за кращу долю. Тому український автор наповнив бурлескне змалювання світу українськими реаліями, колоритними національними героями, навіть алюзіями з історії України, зокрема з періодом Руїни, знищення Запорозької Січі, що асоціюється з трагедією Трої.

Під пером І. Котляревського “Енеїда” перетворилася на оригінальний твір українського письменства. Цього досягнуто майстерним використанням травестії для змалювання світу і героїв-богів Вергілія, які, згідно з уявленнями давніх греків, носять золототкані мантиї, взуті в дорогі сандалії. Український поет переодягнув їх у національний одяг: шаровари, жупани, шапки українських козаків, чиновницькі мундири, попівські ряси, офіцерське та солдатське обмундирування, старосвітські панські костюми. Зокрема, богиня кохання Венера, збираючись до Зевса, *“взяла очіпок грєзєтовий / І кунтуш з усами люстровий”*, тобто одяг на ній такий, який носила українська пані тої доби: *грєзєтовий* – шовковий або шерстяний із дрібним малюванням, *люстровий* – вовняний, *кунтуш* – каптан, верхній розкішний чоловічий та жіночий одяг, в який убиралася козацька старшина і шляхта. На Ганні, меншій сестрі пані Дідони, святкове вбрання, що його носили дівчата Полтавщини: *“В червоній юпочці (вид свитки) басвій, / В запасці гарній, фланелевій (фланель – м'яка шерстяна або бавовняна ворсиста тканина), / В стьожках, намисті і ковтках (сережках)”*. Митець наділив своїх персонажів типовими рисами українців, відтворив художню панораму українського життя кінця XVIII – початку XIX століть.

Важливим художнім виразником жанру є сюжетно-композиційна організація “Енеїди” І. Котляревського. Наявні *дві сюжетні лінії*. Перша сюжетна лінія розвивається

навколо троянців та Енея. Друга дещо умовна і пов'язана із життям богів, які перебувають на небесному Олімпі, оглядаючи світ, втручаються у долі та життя людей на землі. Стара Цібелла була матір'ю богів. Зевс – верховний бог, його брати – Еос і Нептун, богині – Юнона та Венера, які ворогують між собою. Для Юнони Венера – пасербиця, позашлюбна дочка її чоловіка Зевса. Юнона як жінка ненавидить падчерку ще й тому, що вона вродливіша за неї, адже з трьох богинь-красунь (Гера, Афіна, Венера) найвродливішою була визнана Венера: “*Паріс, Пріамове дитятко, путівочку (яблуко) Венері дав*”, на якому було написано “*найкращій*”. На цьому ґрунті виникали сюжетні перипетії, ініціатором яких стала Юнона, переслідуючи Венериного сина Енея. Проте його на шляху до Італії підтримала Венера, яка впливала

на вчинки богів, сприяючи подоланню численних перешкод, що їх вигадувала люта Юнона для троянців.

Серед компонентів композиції виділяються ліричні відступи, описи, зокрема портрети героїв, пейзажні, мариністичні й батальні картини. На початку першого розділу привертає увагу лаконічний мариністичний пейзаж – буря на морі. Кількома штрихами бурхливе море змальовано в другій частині поеми: “*Як ось і море стало грати, / Великі хвилі піднялись, / І вітри зачали бурхати, / Аж човни на морі тряслись. / Водою чортзна-як крутило. / Вертілись човни, мов дурні*”.

*На світлинах:
Іван Котляревський.
Портрет роботи
художника Григорія
Коваленка; титульна
сторінка першого
видання “Енеїди” Івана
Котляревського (внизу
зліва); “Тепер Еней
убрався в пекло” (внизу
справа). Художники
Іван Іжакевич і Василь
Коновалюк.*

Образ бурі зображується в народній думі “Буря на Чорному морі”, з якою перекликається картина бурі в четвертій частині “Енеїди”: “*Пливуть – аж вітри забурчали / І закрутили не щутя, / Завили різно, засвистали, / Нема Енеєві пуття! / І зачало човни бурхати, / То сторч, то набік колихати, / Що враг устоїть на ногах... / Як ось став вітер уцухати, / І хвилі трохи уляглись; / Став місяць з хмари виглядати, / І звізиси на небі блись-блись!*” Нагадаємо: в українській бароковій поезії так само трапляється образ моря і бурі, що символізують долю людини в бурхливому морі життя. Водночас у вірші Стефана Яворського, присвяченого Ясинському, буря символізує Руїну України.

Особливо виразними є батальні описи, картини війни троянців із рутульцями. Поет милується героїзмом троянців-козаків, славною історією Запорізької Січі. Проте у творі відбилися антивоєнні погляди митця, осудження мілітариської політики російського царизму, який вів загарбницькі війни зі сусідніми народами. Дії Турна натякають на російського царя, для якого війна була засобом наживи: *“Не дуже хочете ви битись, / А тільки хочете нажитись”*. Як гуманіст, І. Котляревський змалював кривавий образ війни, що приносить людям страждання і велике горе: *“Війна в кровавих ризах тут; / За нею рани, смерть, увіччя. / Безбожність і безчоловіччя / Хвіст мантиї її несуть”*. Водночас автор вважав святим обов’язком кожного захист вітчизни від напасників.

Поема Вергілія була героїчною. Натомість “Енеїда” І. Котляревського має жанрові ознаки *геройко-комічної поеми*, що, пародіюючи епічну поему Вергілія, побудована на протиставленні між патетичним, урочистим і буденним, розповідним, “низьким” стилем, приземлюючи величних героїв. В українського поета героїчний подвиг здійснюють прості козаки Низ та Евріал. Таке поєднання “високого” і “низького” планів змалювання світу і персонажів утворило комічний ефект. “Благородні” постаті перетворилися на комічні, автор зобразив вади їх характерів (заздрість, зрадливність, сварливість, аморальні вчинки, хабарництво, пияцтво тощо). З цієї метою поет використав побутову колоритну лексику, фразеологічні звороти й вислови, порівняння (Еней прибіг увесь упрілий, *“мов з торгу в школу курохват”*), що приземлює високих героїв, які потрапляють у комедійні ситуації. Це й визначило принципи характеротворення персонажів. Автор, змальовуючи троянців-козаків, навмисно зіштовхнув високе, героїчне, піднесене з комічним, низьким. Таке амбівалентне¹ бачення героїв і світу відповідає жанровій природі бурлескно-травестійної, геройко-комічної поеми.

Сміх в “Енеїді” І. Котляревського є важливим смисловим і жанротворчим фактором, що дає ключ до розуміння багатьох проблем твору. Історія дослідження сміху в цьому творі налічує понад сто років. Потрібно мати на увазі, що поема І. Котляревського виражала народний погляд на явища життя, була своєрідною оцінкою порядків в Україні, соціальних і побутових умов життя. Тому гумор, сміх утверджували моральну перевагу українця, який в умовах панування Російської імперії на його батьківщині був позбавлений національної і політичної свобод, людських прав. Сміх українця сприяв самозбереженню його як особи, як людини в поневоленій країні, був виявом національної гідності – сміхової культури народу.

Сергій Єфремов у 1909 році висловив думку, що в “Енеїді”, як і в “Ревізорі” Миколи Гоголя, є *“одна чесна, благородна особа”*. Ця особа – *сміх*. У творі І. Котляревського сміх панує над усім, “оповиває собою всі деталі, виводить на глум та публіку загальнолюдські гріхи, виявлені в таких добре відомих нам рідних українських фігурах, або хоч і чужих національно, та добре знайомих на Україні з обставин політичного життя”. Отже, в художньому світі поеми *сміх – головний герой* і охоплює найрізноманітніші аспекти життя. Він наділений різноманітними якостями: іронією, дотепом, світлим гумором, сарказмом. За його завісою приховані глибока туга, елегійний смуток за козацьким минулим.

¹ Амбівалентність (від *лат. ambo* – обидва і *valentia* – сила, міць) – суперечливе, роздвоєне емоційне переживання певного явища, одночасні симпатія й антипатія, утвердження і заперечення.

Художній світ, герої, зокрема й троянці-козаки, змальовані то піднесено, героїчно, то приземлено, крізь призму сміху. Вони зображені як герої і як розбишаки. Автор не ідеалізував персонажів, показуючи їх непривабливими в побутових епізодах, але за допомогою життєствердного сміху утверджував позитивне враження від них.

Спираючись на сміхову народну культуру, І. Котляревський творив “світ навиорот”, у якому високе, офіційно освячене змальоване бурлескно-побутово, зневажене. Древні греки уявляли собі олімпійських богів, які могли їсти тільки амброзію (“їжу богів”), пити нектар (“напій богів”). А тим часом у поемі українського митця верховний бог Зевс “*кружляв сивуху / І оселедцем заїдав*”. У витвореному художньому світі поеми герої, позбавлені станових пересудів, живуть за законами “*карнавальної свободи*”. Текст насичений народними дотепами, веселістю, кпинами. Іронія як одна з властивостей народного бачення життя пронизує поему. Ось Дідона зустрічає троянців-козаків: “*Відкіль такі се гольтіпаки? / Чи рибу з Дону везете? / Чи, може, виходці-бурлаки? / Куди, прочани, ви йдете? / Який вас враг сюди направив? / І хто до города причвалив? / Яка ж ватага розбишак?*”. В іронії смішний аспект очевидний. Іван Котляревський у цій сцені використав словесну форму іронії. Глузування і порівняння, прихована похвала і заперечення висловлені чітко. Водночас передані радість від зустрічі з Енеем, поблажливість, взаєморозуміння і самоіронія над своєю долею. Поет використав *іронічну розповідь*. Іронічна інтонація спрямовується на заперечення недбалства, марнославства, лінощів, що викликають осміяння в оповідача.

Джерелом комізму стали стиль, комічні ситуації і характери. Потішний вислів, глузування, гостре слово властиві І. Котляревському як неповторній індивідуальності українця. За таку філософію розуму, за народний погляд на світ і себе, що яскраво виявився у дотепях, жартах, іронії, і цінували цей твір усі покоління читачів.

Поема І. Котляревського, без сумніву, вийшла за рамки бурлеску і заклала засади для утвердження просвітницького реалізму в українському письменстві. Поетові були близькими прогресивні ідеї французьких енциклопедистів і просвітників. Використовуючи фабулу Вергілієвої “Енеїди”, І. Котляревський підкреслював, що дотримується *засад художньої правдивості*, зображуючи дійсність, прагне відтворити народне уявлення про неї. Просвітництво поета є дуже характерним, бо передбачає навчання в народі, захист його інтересів.

Відповідно до засад просвітницького реалізму І. Котляревський намагався бути правдивим, і описуючи битву між рутульцями і троянцями, і зображуючи пекло, і показуючи звичаї, мораль життя низів та верхів. Поєднав поета з іншими просвітниками і критика антигуманних феодальних порядків. Це можна простежити у багатьох епізодах із життя богів, вельмож, звичаїв при дворі царя Латина. Критика – не тільки в моральному осуді тогочасної дійсності, а й у запереченні феодальної закостенілості, його соціальної нерівності, що породжує антигуманну мораль у людських стосунках: “*Ти знаєш – дурень не бере: / У нас хоть трохи хто тямущий, / Уміє жить по правді суцїй, / То той, хоть з батька, то здере*”. Сівілла у цій сентенції про хабарництво є носієм типу свідомості, що сформувалася за часів самодержавства. Героїня втілює погляд, в якому соціальні стосунки визначені не як природні, а як перекинуті, сфальсифіковані поняття. Для попаді Сівілли корисливість – це закон, що узвичаєний у житті та побуті й визначає поведінку сильних світу цього. Тут поет майстерно використав прийом – саморозвінчання героя.

Пекло митець описав у річищі просвітницького реалізму. Тут звучить критика антигуманного світу, вибудованого за феодальними законами. Автор подав цілі

реєстри грішників, які спокутують порушення моральних норм на землі. Ці моральні норми розглянуті як сукупність поведінки особи – представника роду людського, а не носія “класових” ознак. Тому представники того самого стану є і в пеклі, і в раю. Покарання у пеклі відбувають порушники моральних норм – судді, чиновники, духовники, шевці, кравці, ковалі, ремісники та інші. Колоритні сценки підземного царства та пекельних мук і страждань грішників творять цілісну картину, що засвідчує занепад моральності в усіх прошарках суспільства – від низів до верхів, від панів до слуг. Деякі епізоди мають антикріпосницьке спрямування: *“Панів за те там мордовали / І жарили зо всіх боків, / Що людям льготи не давали / І ставили їх за скотів”*.

Із позиції гуманіста поет змалював картину раю, в якій народне світобачення переплетене з просвітницькими поглядами на добро і зло. До раю потрапили *“праведні душі”* тих людей, які жили на світі чесно і правдиво, творили добро, не чинили нікому зла, хоч у житті не раз потерпали від наруги. Це бідні, сироти, вдови, жебраки, ті, *“що проценту не лупили, що людям помагати любили, хто чим багат, то тим і рад”*, себто вихідці з народу. В дусі просвітницького реалізму висміюючи людські вади, митець закликав до духовно-морального оздоровлення суспільства й людини.

Також із цих позицій змальовані образи богів, у яких читачі впізнавали *велико-світське чиновне панство, вельмож-феодалів* кінця XVIII – початку XIX століття, застосовано широкий діапазон сміху як засобу змалювання, показано їх заздрісними, жахливими, лицемірними, інтриганськими, які прагнуть *“плотських утіх”*. На відміну від Вергілія, І. Котляревський небожителів як вершителей людської долі знеславив, у поемі вони *“на сутяжників похожі і раді мордовати людей”*. В їх образах упізнавані продажні чиновники, крутії, хабарники. За допомогою козацького гумору поет створює проекцію на сучасну авторові дійсність в Україні та в Російській імперії. Зевс і небесний “синкліт” (у Стародавній Греції повний склад урядовців, вжито в іронічному значенні) перетворюються на земних володарів із “міністерствами”, “департаментами”, в яких панують пихатість, здирство, паразитизм. За хабар Юнона просить бога вітрів Еола, брата Зевса, зробити на морі бурю і потопити троянців та ненависного їй Енея. Еней знає поведінку богів – брати хабарі, тому обіцяє богові морів Нептуну, братові Зевса: *“півкоти грошей в руку суну, аби на морі шторм утих”*. Володар морів, одержавши хабаря, порозганяв вітри і *“взяв мітелку і вимів море, як світелку”*.

Важливим художнім засобом творення характерів богів є мовлення персонажів, яке розкриває їх убогий внутрішній світ, відбиває їх звички, манери поведінки, ставлення до життя і людини. Мова богів-героїв сповнена лайки, грубих слів і виразів. Всемогутній Зевс поводить себе як вельможа, розбещений владою, жорстокий диктатор-самодур, породжений самодержавною імперією. Страх перед ним відчувають і боги, і смертні. Модель поведінки верховних небожителів відображає логіку вчинків імперської бюрократії та її представників в Україні, з їх самодурством, пихою, антигуманним ставленням до народу.

Олімп змальований, по суті, як бюрократична установа, де процвітають інтриги, злодійкуватість, зловживання владою. При цьому “благородні” боги заради егоїстичних і корисливих інтересів вдаються до ганебних вчинків. Юнона підступно через Ірісю намовляє троянських жінок підпалити Енееві човни, сіє лихо, розпалює між людьми криваву війну. Верховних небожителів не цікавить життя смертних людей, чия доля їм байдужа. Прихильність богів до земних людей і заступництво є мінливими й ілюзорними, адже в будь-яку хвилину боги можуть зрадити. Їхня безпринципність призвела до смерті рутульського князя Турна, при цьому, іронізує оповідач, на Олімпі *“могорич тили”*.

Колоритними фарбами зображені земні герої, українські поміщики-феодалі – царі Латин, Ацест, Турн, Дідона. Їхні характери змальовані через деталізований побут і світ почуттів та думок персонажів, таких самих нікчемних, як і життя вельмож, що минає в нескінченних бенкетах, розвагах, сварках, інтригах. Ця конкретизація типових умов патріархального побуту козацької старшини, а нині дворянства випливала з настанов просвітницького реалізму – засади художньої правдивості.

Іван Котляревський художньо майстерно змодельовував побут пані Дідони. Автор, зокрема, викликає гумор, нагромаджуючи епітети, порівняння, перелік страв, що вживали прибулі до Дідони троянці та Еней: *“Тут їли рознії потрави, / І все з полив’яних мисок... / І кубками пили слив’янку, / Мед, пиво, брагу, сирівець, / Горілку просту і калганку”*. Український побут, звичаї, обряди відтворено в епізоді перебування Енея у сицилійського царя Ацеста: спочатку цар *“Енею, як би брату, велику ласку показав / І, зараз запросивши в хату, горілкою почастував”*. А опис бенкету – поминок по Анхізові, батькові Енея, – неперевершений у гумористичному зображенні українського світу. Таким самим барвистим і щедрим був обід в іншого вельможі – царя Латина. Тут усе забарвлено українським колоритом: напої, страви, одяг, поведінка кріпосників, навіть дари, що передав цар Латин через послів Енеєві: *“Лубенського шмат короваю, / Корито опішнянських слив, / Горіхів кийських смажених, / Полтавських пундиків пряжених / І гусячих п’ять кіп яєць”*. Цим автор підкреслив велике життєлюбство українців, зобразивши їх у стилі героїв Франсуа Рабле (*“Гаргантюа і Пантагрюель”*).

Іван Котляревський змалював земних владик поміщиками, які підлеглих *“були охочі бити”*. Свій час вони заповнювали неробством, бездіяльністю, бенкетами, дріб’язковими сварками і плітками. Поет прагнув у кожній постаті земних вельмож підкреслити якусь індивідуальну рису, що по-своєму освітлює характер героя. Так, оповідач в образі царя Латина підкреслив його скупість. В образі царя Турна зображено бундючного поміщика, вихідця зі середовища військового дворянства, що засвідчують і поведінка та звички – *“по-воєнному звичаю”* п’є чай із горілкою, *“хлище”* пунш. Колишній солдафон – безкультурний, гонористий забіяка, прагне жорстоко помститись Енеєві та Латинові. Проте його хоробрість показна: він довго не наважується на поєдинок із Енеєм, ховається за військом. Сподіваючись на підтримку Юнони, напав на Енея, але, побачивши, що олімпійські боги залишили його напризволяще, Турн злякався. Смертельно поранений, він кляне богів і принизливо вимолує в Енея прощення, просить зжалитися над ним. Сучасники поета в цьому образі впізнавали гувлісу-офіцера, прототипа Ноздрьова в *“Мертвих душах”* Миколи Гоголя.

Новим у І. Котляревського порівняно зі старою літературою є те, що він відтворив національний характер українця. Відомо, що козаччина наклала на характер українця чіткий відбиток волелюбності й патріотизму, мужності й відваги. Водночас століття феодального поневолення породили цілком інші риси поведінки як привілейованих, так і посполитих. Сформувався тип пана-визискувача, паразита і тип слухняного кріпака, який кориться перед наругою. Зрозуміло, що обидві ці форми національного характеру зумовлені суспільно-політичними факторами.

Образами троянцями-козаків І. Котляревський відповів на питання, що порушив Денис Фонвізін: *“У чому суть національного характеру?” Катерина II* відповіла: *“В гострому і швидкому розумінні всього, у зразковій слухняності”*. Проте національний характер українця, що змалював автор *“Енеїди”*, суперечить офіційному, самодержавному трактуванню. Образи Енея та козаків-троянців пропагують не покору,

пасивність, холопство, плазування перед владоможцями, а інші людські риси: волелюбність, бунтарство, готовність умерти за свої переконання, ненависть до рабства.

Відповідно до жанру бурлескно-травестійної поеми митець послідовно використав засіб сміху, зображуючи Енея і троянців. Важливим характеротворчим прийомом у змалюванні образу Енея є портрет, до якого автор звернувся в тексті чимало разів. То він нагадує свій античний прототип, постає *“прямий, як сосна, величавий”*, то з’являється як жвавий, веселий *“і гострий, як на бритві сталь”*. Застосувавши поетику бурлеску, поет показав Енея після відзначення поминок його батька Анхіза у сміховому вимірі: *“Опухли очі, як в сови, / І весь обдуся, як барило, / Було на світі все не мило”*. Моторний парубок наділений гумористичним сприйняттям світу і людей, володіє багатим арсеналом колоритної лексики, яку при нагоді використовує, не боячись навіть самого *“громовержця Зевса”*, котрого *“шпетить на всю губу”*: *“Гей ти, проклятий стариганю! / На землю з неба не зиркнеш, / Не чуєш, як тебе я ганю, / Зевес! – ні усом не моргнеш. / На очах біляма поробились, / Що не поможеш ти мені”*. Таку ж характеротворчу функцію відіграє іронічна самохарактеристика персонажа: *“Я – кошовий, троянець – / Скитаюсь по миру, мов ланець”*.

Життєлюбство ватажка козаків під час відпочинку, смакування їжею і напоями передані за допомогою гіперболи: *“Еней тоді купався в бразі”*. Проте таке гульбистство тимчасове, викликане побутовими реаліями подорожі до Риму. Оповідач представляє героя в іншій іпостасі: він *“знає воєнне ремесло”*, прославився розумом і хоробрістю, поступово для читачів виростає у лицаря, який *“в війні і зріс, і постарів”*. Енея змалювано не тільки козаком-жартівником, а й хоробрим отаманом і дипломатом, дбайливим кошовим, котрий дбає про своїх воїнів, міркуючи, як виграти війну: *“Еней один не роздягався, / Еней один за всіх не спав; / Він думав, мислив, умудрявся”*. Наприкінці твору хоробрість козацького ватажка в бою підкреслено гіперболою: *“Махне мечем – врагов десятки / Лежать, повиставлявши п’ятки”*.

Відповідно до засад просвітницького реалізму автор акцентує на природній доброті Енея (*“к добру з натури склонний”*), характеризує його як великодушного і *“правдивого чоловіка”*, для якого понад усе – козацька честь, любов до вітчизни. Загалом Енея можна розглядати як збірний образ козаків, котрий відтворює національні риси українського характеру.

Такі ж колоритні образи Низа й Евріала, яких об’єднує святе почуття побратимства і патріотизму. Вони відважуються на небезпечний вчинок – пробратись у ворожий табір, коли всі п’яні воїни ворога сплять, і знищити його. Козаків не бентежить смертельна небезпека, що очікує їх. Евріал дуже любить свою самотню матір, навіть просить Іола не залишати її в горі та біді. Проте обов’язок перед вітчизною він ставить вище за власні інтереси: *“Де общее добро в упадку, / Забудь отця, забудь і матку, / Лети повинность исправлять”*. Розповідач його характеризує козаком-лицарем, який керується девізом: *“Умри на полі, як герой!”*.

Іван Котляревський прославив цих відважних воїнів, із симпатією змалювавши і портрет Евріала: *“Сей Евріал був молоденький, / Так з годів дев’ятнадцять мав, / Де усу будь, пушок м’якенький / Біленьку шкірку пробивав”*. Оповідаючи про героїчний вчинок козаків, наратор захоплюється їх дерзновенністю, силою мужності, безстрашністю, побратимством і патріотизмом: *“Любов к отчизні де героїть, / Там сила вража не устоїть, / Там груди сильніша од гармат”*.

Відтворюючи образи Енея і троянців-козаків, І. Котляревський прагнув підкреслити неповторність українців як нації, що виявляється в багатьох параметрах: у воле-

любності, широті душі, темпераментності, способі думання, силі почуттів, манері висловлювання, іронії та лукавстві, природній схильності до гумору, кпинах над собою, й у веселошах, розвагах тощо. Поет показав велику життєлюбність українців, їхні мужність, хоробрість і ніжну душу.

Суспільно-мистецьке значення “Енеїди” І. Котляревського в історії нашої культури полягає в тому, що вона була першим твором нової української літератури, написаним живою народною мовою, і стала основою для утвердження нової української літературної мови. Поет, по-новаторськи переосмисливши античний текст, створив поему високої мистецької ваги, що розпочала відлік нового українського письменства, спонукала змальовувати життя народу. Послідовники І. Котляревського спочатку наслідували його, а незабаром вийшли за межі бурлескно-травестійного стилю, застосовуючи нові стильові й зображальні можливості слова, по-новому відтворюючи життя, мрії, почуття і переживання простої людини – головного об’єкта їх творів.

Поему пронизують гуманістичний пафос, віра митця в світле майбутнє народу, його державотворчу місію, гордість за свою Вітчизну. Цим прихованим пафосом твір протистояв імперській політиці Росії, яка 1775 року зруйнувала Запорозьку Січ – останній оплот державницьких форм життя українців. Велике значення “Енеїди” в тому, що через систему образів, загалом художній світ відбувалося національне і культурне самопізнання й самоусвідомлення українського народу. Це зрозуміли вже сучасники Івана Котляревського, зокрема Степан Стеблін-Камінський, Євген Гребінка, Микола Гоголь, Микола Костомаров, Тарас Шевченко та інші, які високо оцінили поему як неповторне мистецьке явище.

Народність твору в тому, що тут зображено не тільки зовнішні атрибути життя українців, а й їх багатий духовний світ, прагнення розбудувати нову Трою – Українську державу.

Шведський учений Альфред Єнсен підкреслив, що світове письменство знає чимало травестійних “енеїд”, але тільки українська “Енеїда” Івана Котляревського “має самостійну й оригінальну вартість”, тому стала безсмертною і популярна й у наші часи. Секрет її довговічності – в іскрометному гуморі, у майстерному використанні лексичних багатств української мови, фразеологізмів, синонімії, метафор.

Олесь Гончар наголосив, що звернення письменника “до живої народної мови – за тих конкретно-історичних обставин – було актом громадянської мужності, явищем винятково прогресивним”. На його погляд, за зовні жартівливим тоном поеми тогочасний читач бачив її серйозне призначення, а художню розповідь митця О. Гончар назвав весняним розквітом народної мови: “Поет уперше узаконив живу, соковиту народну мову, повнокровний народний образ”.

Саме завдяки Іванові Котляревському українська мова заявила про себе як рівноправна серед слов’янських народів, якою можна творити воістину високомистецькі твори.

Микола ТКАЧУК,
доктор філологічних наук,
завідувач кафедри історії української літератури
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
член НСПУ.

Дані про автора – у 1-у числі нашого часопису.

Микола ЛАЗАРОВИЧ

Микола Лазарович (народився 17 березня 1963 року в селі Баня-Березів Косівського району Івано-Франківської області) – вчений у галузі історії, педагог, громадський діяч. Кандидат історичних наук (1996 р.). Закінчив історичний факультет Кам'янець-Подільського педінституту Хмельницької області (1989 р.). Працював завідувачем бібліотеки в медучилищі у смт Чемерівці Хмельницької області. Діяльний у процесах українського національного відродження 2-ї половини 1980-х – початку 1990-х років. Від 1989 року – викладач Кременецького педучилища (нині обласний гуманітарно-педагогічний інститут). Від 1993 року – в Тернопільському інституті народного господарства (нині ТНЕУ), де від 2006 року – завідувач кафедри українознавства. Досліджує історію українського національно-визвольного руху 1914–1921 років. Автор і співавтор понад 100 наукових праць, зокрема книг “Українські Січові Стрільці: національно-політична та культурно-просвітницька діяльність” (2000 р.), “Леґіон Українських Січових Стрільців: формування, ідея, боротьба” (2005).

СТРІЛЕЦЬКЕ ШКІЛЬНИЦТВО

Першими, хто у XX ст. після багаторічної перерви відновили збройну боротьбу за українську державність, були Українські Січові Стрільці (УСС), які самопожертвою та своїми справами зайняли належне місце серед борців за волю України. Маючи основною метою виборення державної незалежності, вони старалися насамперед організувати своє внутрішнє життя так, щоби, незважаючи на всі воєнні перешкоди, виконувати національні завдання. Головними з них були: формування визвольної ідеології та підготовка до вирішальних подій, наполеглива праця над поглибленням національної свідомості українського народу, залишення матеріальних та духовних пам'яток і традицій про свою боротьбу, які б у випадку невдачі тодішніх змагань стали орієнтирами в побудові Української держави для майбутніх поколінь. Основною передумовою вирішення цих завдань було виховання освіченого, національно свідомого стрільця, який зумів би їх досягнути. Тому в Леґіоні УСС практично протягом усього часу його існування значну увагу приділяли цілеспрямованій освіті.

Вже у червні 1915 р. в Коші було створено курси для неписьменних, які вели вчителі: десятник Лука Лісевич, вістун Гриць Кадлубицький і Яків Кобилянський та студент-філософ стрілець Андрій Дідик¹. На початку 1916 р. тут здобували грамоту близько 60 УСС, більшість із яких зголосилася добровільно, а кількох приділили наказом Кошової управи², бо ж було зрозумілим, що для виконання тих завдань, які намітило собі стрілецтво, потрібні грамотні люди. У зв'язку з цим стрілецьке командування дбало також, щоби стрільці, які до війни вчилися в гімназіях чи університетах, мали змогу продовжувати навчання, складаючи час від часу іспити. У цьому їм допомагали Збірні станиці УСС, головним чином у Відні та Львові, які опікувалися ними під час іспитів. Так, тільки у Віденській збірній станиці з 8 грудня 1914 р. до 11 лютого 1915 р. побували 85 учасників, які приїздили зі згаданою метою.³ У Львові до вересня 1916 р. іспити склали 87 гімназистів і 25 студентів університету з числа УСС.⁴ Окрім того, у Відні були зорганізовані спеціальні 4-тижневі курси для допомоги стрільцям у

здаванні іспитів⁵. Згодом подібні курси для гімназистів – так звана стрілецька гімназія – постали і в Коші УСС. Аналогічне планували створити і для студентів університетів – так званий “етапний університет”⁶, але цього досягнути не пощастило.

Стрілецька гімназія, яку згодом стали називати “етапною гімназією УСС”, почала працювати 3 червня 1915 р. – з ініціативи вістуна Степана Прідуна, студента-філософа Віденського університету. Її доцільність він мотивував тим, що стрільці повинні прислужитися своїй Батьківщині не тільки крісом, а й наукою, особливо в той час, коли Україна цього дуже потребує⁷. Навчали у стрілецькій гімназії як новобранців, так і “стару войну”⁸; їх число коливалося, залежно від фронтових обставин, від 20–30 до майже 230 осіб⁸. Спочатку цим займався тільки Прідун, а згодом йому допомагали студенти-філософи Чернівецького університету – десятник Іван Гуцуляк, стрільці Андрій Дідик і Теодор Вишиваний; викладачі гімназій – підхорунжий Микола Угрин-Безгрішний, четар Сава Никифоряк, стрільці Юліан Мінко, Юліан Гіряк, Лев Смудка, Антін Лотоцький та інші.

Незважаючи на плінність учнів, які відходили на фронт, часту зміну постоя Коша, відповідно й гімназії, відсутність приміщень та підручників, які стрілецькі викладачі нерідко змушені були купувати за власні кошти, і таке інше, навчання відбувалося здебільшого регулярно. Серед предметів були: українська, грецька, латинська та німецька мови, історія України, математика, фізика, природознавство, а також психологія, логіка, історія філософії, стародавня історія та інші⁹. Щосереди відбувалися читання “Історії України” Миколи Аркаса, на які приходили фактично всі стрільці, вільні від служби¹⁰. Нерідко лекції, які проводили порівняно часто то на свіжому повітрі, то в помешканнях учителів, закінчувалися дружніми розмовами учнів та їх наставників¹¹.

Необхідно також підкреслити, що всі стрільці-гімназисти, незважаючи на специфічні умови, вчилися охоче й енергійно, особливо після того, як їм, починаючи з кінця 1915 р., було дозволено здавати іспити за прослухані курси. В певні терміни усусуси виїздили до українських гімназій і там, на основі здобутих у стрілецькій гімназії знань, здавали іспити. Тільки до травня 1916 р. такі іспити здали понад 100 УСС¹². Загалом же близько 140 стрільцям удалося подібним чином закінчити гімназії¹³ (на середину 1916 р. 27,66% УСС мали вищу й середню і принаймні стільки ж – неповну середню освіту¹⁴). Це мало неабияке значення для всієї національної справи, особливо якщо врахувати тодішній освітній рівень галицько-українського суспільства.

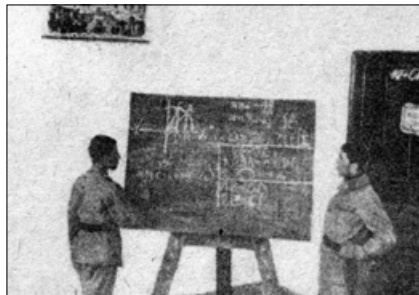
Як згадував усусус Михайло Савчин, стрілецтво пам’ятало про необхідність самоосвіти навіть у екстремальних умовах. Зокрема, стрільці, які навесні 1917 р. перебували у російському полоні в містечку Дубовки, що за 50 верст від Царицина, підтримали ініціативу четаря В. Кучабського організувати систематичні курси з різних ділянок науки. Адже, як було зазначено: “Нас бо жде праця в Україні, тому не вільно нам марнувати часу”¹⁵. Викладачами стали: Андрій Мельник (політична економія), Іван Чмола (географія України), Роман Сушко (кооперативний рух), Василь Кучабський (історія України).

Добре розуміючи, що запорукою успішної реалізації національно-державницької ідеї можуть бути тільки сили власного народу, Українські Січові Стрільці, поряд із самоосвітою і самовдосконаленням, приділяли величезну увагу національно-освідомлюючій та просвітницькій праці серед широких кіл української громадськості – як у Галичині, так і в Закарпатті, на Волині й навіть у Наддніпрянщині – щоби допомогти населенню швидше усвідомити свої сили та шляхи, якими можна було б домогтися належних умов життя й гідного місця в історії.

Уперше стрільці почали свою громадську діяльність у Закарпатті, серед місцевого населення. Важкий мадярський режим, що панував тут, не тільки виснажував українство матеріально, а й убивав у ньому національну свідомість. Тому УСС за найменшої нагоди докладали всіляких зусиль, зокрема, ознайомлюючи закарпатських українців із метою своїх змагань, популяризуючи українське слово та пісню, беручи участь у спільних Богослужіннях, боронячи населення від різних надужит із боку інших військових команд тощо, щоби хоч трохи поліпшити ситуацію. Незважаючи на безсистемність і навіть хаотичність цих перших заходів, стрілецька праця дала належні плоди. Насамперед у селах, де перебував Легіон, почали відживати українська мова і народна пісня, а між місцевими людьми та стрільцями за короткий час склалися дуже приязні стосунки, що, безперечно, сприяло тіснішому зближенню двох віток одного народу.

Якщо в Закарпатті усеуси працювали здебільшого стихійно, то в їх діях у галицьких селах дедалі чіткіше почали проявлятися елементи організованості та плановості. Найкраще працював тут стрілецький Кіш, в якому тоді перебували кваліфіковані громадські діячі, студенти старших курсів університету, вчителі, правники та інші. Вперше ідею планової праці стрільців серед українського населення зуміли реалізувати в селі Свистільники Рогатинського повіту, де з грудня 1915 до червня 1916 р. перебував Кіш. Почалося з того, що попри два гуртки для неграмотних стрільців було створено і два таких самих гуртки для неграмотних селян, які вели народні вчителі – десятник Михайло Мокрий та стрілець Денис Чубатий. Невдовзі, в лютому 1916 р., на засіданні вже згадуваного “Кружка загального добра”, було ухвалено й ряд інших заходів для підтримки місцевого населення. Зокрема, передбачали правову допомогу потерпілим від воєнного лихоліття, поміч селянам у польових роботах, поживлення діяльності місцевих “Просвіт”, створення різноманітних аматорських гуртків і товариств “Сільського господаря” у селах Свистільники та Липиця Долішня, а також впровадження української мови урядування в органах місцевої влади обох сіл¹⁶. Для ефективності запланованих заходів і контролю за їх здійсненням були створені окремі комісії та впроваджені посади референтів, кожен із яких мав свою ділянку роботи і регулярно звітував про її стан¹⁷. Подібна діяльність тривала й в інших місцевостях¹⁸, де перебували УСС в часи війни.

Дбаючи про якнайшвидше відновлення активного громадського життя серед українства Галичини та добре розуміючи, до чого може призвести його занепад, стрільці радо допомагали як українським інституціям та організаціям, так і окремим діячам, які зверталися до них із того чи іншого приводу. При цьому стрілецьке командування, бажаючи зарадити своїм країнам, нерідко змушене було порушувати різні накази та приписи австрійських властей¹⁹, що могло мати для нього дуже важкі наслідки. Але, незважаючи на небезпеку, в стрілецькому середовищі вишукували все нові й нові можливості для задоволення громадських і культурних потреб галицько-українського суспільства. Так, завдяки стрілецькій підтримці відновили діяльність Рогатинської гімназії, куди відправили кілька вчителів із УСС, запроваджував театр “Руської (української) бесіди” та хор “Боян” у Львові, видавали календарі “Просвіти”²⁰. Виконували й інші прохання: допомогти в налагодженні нормальної роботи, зокрема редакцій часописів “Громадський Голос” та “Українське Слово”, ряду господарських товариств, НТШ, школи імені Маркіяна Шашкевича у м. Золочів на Львівщині (деяким

*На світлинах:
під час роботи курсів для неписьменних
у Коші УСС (вгорі зліва); у стрілецькій
гімназії в Коші УСС. Праворуч –
вістун Степан Прідун (вгорі справа);
наука на свіжому повітрі (внизу справа).*

школам УСС надавали й матеріальну підтримку), “Академічної молоді”, окремих культурно-громадських діячів краю, як Володимир Гнатюк, Євген Олесницький, Сидір Голубович тощо²¹. Чимало усусусів відрядили для безпосередньої громадської праці в різних місцевостях краю, а також займалися науковою та культурницькою працею (наприклад, підхорунжий Микола Голубець у 1916–1917 рр. написав “Нариси з історії українського мистецтва” і “Нарис естетики”)²². За їх безпосередньою участю у Львові в роки війни видавали журнали “Шляхи” та “Світ”, газету “Будуччина”. Поряд із цим УСС активно залучали місцеве українство до численних національних маніфестацій, які вони проводили, а також неодноразово брали участь у заходах, що відбувалися в краї. Така діяльність значно сприяла відновленню роботи багатьох українських інституцій та подальшій активізації громадського життя, не кажучи вже про її вплив на широкі кола українства та поглиблення його національної свідомості.

Що ж до безпосередньої освітньої праці усусусів серед народу, то, як свідчать факти, найкраще вона була зорганізована на Волині. Зокрема, коли в результаті літніх боїв 1915 р. союзні війська, серед яких був і Легіон УСС, здобули Холмщину, Підляшшя, частину Полісся і Західну Волинь, стрілецьтво вирішило налагодити контакти з українським населенням цих територій, щоби пропагувати серед нього національно-державницькі ідеї та допомогти йому в часі воєнних труднощів.

Уже з липня цього ж року четар УСС Микола Сасевич почав клопотатися про вироблення дозволу стрільцям на просвітницьку працю серед українців згаданих земель²³. Проте, незважаючи на активні заходи Загальної Української Ради, Союзу визволення України та Української бойової управи, досягнути зуміли небагато, бо австрійська влада, щоби викликати прихильність поляків до австро-польської державної унії, віддала більшість здобутих українських земель під польську управу²⁴, проігнорувавши домагання українців. Чи не єдиним досягненням останніх був дозвіл австрійського військового командування від 26 січня 1916 р. створити на Волині три Комісаріати УСС, які мали набирати волинських добровольців до стрілецького легіону. До того ж, кожен комісаріат мав складатися лише з однієї особи – комісара²⁵, що практично унеможливлювало будь-яку нормальну працю. Але, незважаючи на такі дискримінаційні умови, Українські Січові Стрільці змушені були погодитися на них, бо тільки так могли отримати доступ на волинські землі. Тим більше, що, активно обговорюючи свою майбутню місію, усусуси вже з початку були переконані у необхідності використати її насамперед для культурно-просвітньої праці серед українства, а вербункова акція мала стати лише засобом досягнення цієї мети²⁶.

На початку лютого 1916 р. на Волині створили три так звані “вербункові комісаріати УСС”. У Володимирі-Волинському комісаром був четар Микола Сасевич, у Ковелі – сотник Дмитро Вітовський, у Луцьку – четар Михайло Гаврилко. Разом із комісарами як ад’ютанти прибули стрільці Іван Романків, Михайло Романюк, Володимир Кузьмич. Так, під прикриттям “вербункової акції”, почалася національна праця стрілецьтва на волинських землях, що тривала з великою самопосвятою у надзвичайно важких прифронтових умовах, серед стероризованого війною населення, за значних перешкод військової влади²⁷.

У той час Волинь становила, за словами Михайла Грушевського, руїну, якої Україна не знала від страшного “згону” 1670-х років²⁸. Російські війська мали наказ при відступі палити всі села та міста, нищити запаси будь-якої поживи, забирати зі собою все населення. У багатьох місцевостях цей злочинний план реалізували. Майже половину населення було виселено, багато сіл понищено і розорено²⁹. Як відзначив Дмитро Вітовський, залишилися тільки діди, баби та дівчата, молодих хлопців не було зовсім³⁰. У процентному відношенні найбільше виселенців дав Ковельський повіт, із котрого з 250 тисяч осіб евакуювали близько 180 тисяч. Із Володимир-Волинського повіту з 400 тисяч осіб виселили близько 250 тисяч, а з Луцького повіту з 320 тисяч – близько 130 000 осіб³¹. Та ж частина волинського населення, котра залишилася на місці, становила матеріально й духовно пригноблену масу, яка, до того ж, була дуже залякана різноманітними реквізіціями з боку нового окупаційного режиму³². Тому не дивно, що від початку місцеві жителі до кожного, хто належав до окупаційного війська й влади, ставилися з недовірою та ворожістю і в усій їхній діяльності бачили тільки замах на свої матеріальні та духовні здобутки. З таким самим почуттям поставилися вони й до стрілецьких комісарів, вбачаючи у них “австрійців”, котрі, прикриваючись “мужицькою” мовою і називаючи себе їхніми братами, хочуть їх обдурити, а обдуривши – приєднати до Австро-Угорської імперії³³. Тому УСС з перших кроків своєї діяльності намагалися розвіяти сумніви волинян у щирості своїх намірів і бажанні допомогти їм.

Національна свідомість залишалася там також ще на порівняно низькому рівні, що давало підстави україноненависникам стверджувати, що на Волині нема ніяких українців, а тільки – “русен, полен унд юден”³⁴. Дмитро Вітовський скаржився з цього приводу Никифорові Гірняку в своєму листі з Ковеля від 10 лютого 1916 р.: “Щоб хтось назвав себе вже не українцем, але хохлом, то була би рідкість, яка досі ще не лучилася”³⁵. На запитання: “Хто ви є?” – волинське населення в основному відповідало: “християни”, “православні християни”, “мужики”, “руські”, рідше – “малорусини” та “хохли”³⁶. Тільки в деяких місцевостях траплялись українці, які дещо знали про українську історію, зокрема про Володимира Великого, Богдана Хмельницького, Івана Мазепу, Тараса Шевченка,³⁷ – але це була рідкість. Характерним для Волині того часу є лист, що надійшов звідти до редакції “Вістей Центральної Ради” в 1917 р.: “Прийшов до нас якийсь чоловік, який каже, що він українець. Що це таке? Ми його тим часом замкнули...”³⁸

Але така ситуація не відбила в стрілецьких представників бажання до праці, швидше навпаки. Як свідчать їхні записи, “надія, що сповнимо велику місію, що перші з стрілецького братства станемо апостолами української ідеї на недавно osvobodженій землі”, додавала сили й енергії³⁹. З великим завзяттям взялися УСС до роботи. “Товчуся по селах, як Марко по пеклі, – зазначав сотник Д. Вітовський, – їду в село по два і три рази... От, що тут багато говорити: тут треба робити, робити, робити доки можна, бо не все завтрашній день буде подібний на нинішнього...”⁴⁰

Для успішного виконання своєї справжньої місії необхідно було насамперед збільшити кількість стрільців на Волині. Мотивуючи це тим, що “вербункова акція” потребує підготовки й освідомлення населення, а цього кілька осіб зробити не можуть, волинські комісари домоглися, що на їхні безупинні домагання австрійське командування кілька разів дозволяло збільшувати чисельність стрільців. Важливу роль у цьому відіграв четар Микола Саєвич, який, за словами Івана Крип’якевича, “щоби якось оправдати існування “вербункового” комісаріату, взявся до вербунку і на диво стягнув біля 50 охотників; це був матеріал малої вартости (в більшости жида), і команда УСС не дуже була вдоволена таким набутком, але будь-що-будь ці “успіхи” стрільців на окупованому терені мали це значіння, що австрійська влада почала ставитися прихильніше до УСС і крізь пальці дивитися на їх освідомлюючу працю на Волині”⁴¹. Микола Саєвич, описуючи в одному з листів свій візит до австрійської окупаційної адміністрації, серед іншого відзначив: “Недавно був я у Луцьку, прийняли тепер

На світлинах:

Українські Січові Стрільці, скеровані для освітньої діяльності на Волинь, 1916 р. (вгорі зліва); комісари УСС на Волині. Зліва направо: сотник Дмитро Вітовський, четарі Микола Саєвич та Михайло Гаврилко (вгорі справа); підхорунжий Остап Вахнянин займається просвітництвом серед волинського населення (внизу справа).

прихильнійше, погодилися уже, мабуть, з тим, що крім Polen, Russen й Juden суть і... Українці. Висказали навіть своє задоволення з нашої тут діяльності – даючи до пізнання, що якийсь час тут останемо”⁴².

УСС, котрі прибували на Волинь, одразу ж розходилися для освідмлюючої праці, мандруючи зі села в село (тільки Дмитро Вітовський за місяць об’їздив понад тридцять сіл)⁴³, зупиняючись у кожному з них, і де на загальному сході, а де й заходячи до хат, намагалися порозумітися з місцевим українством, донести до нього свої ідеї. При цьому характерні для Галичини методи переконання на волинських теренах не спрацьовували. “Щоб говорити до них, зацікавлювати їх тим, про що говориться, треба вже мати практику, набуту вже тут, на місці. Найбільший галицький агітатор і вічевий бесідник лаврів збирати не буде”⁴⁴, – наголосив сотник Д. Вітовський.

Насамперед стрільці попереджували селян, які часто потерпали від усіляких насильств окупаційної влади, що не будуть у них нічого забирати і не зроблять нічого поганого, а тільки хочуть поговорити, допомогти їм хоча б добрим словом. Коли крига недовіри потрохи скресала – бралися до розмови, яку, для кращого порозуміння, часто вели у формі діалогу. Спочатку з’ясовували питання про те, що більшість місцевого населення – українці. Далі бесіда тривала про українську минувшину, про державність та героїчні сторінки історії України, про становище українського народу під владою Росії й Австро-Угорщини (волинські були переконані, що галичани в австрійській імперії мають менше прав і свобод, аніж вони), про Легіон УСС та його мету, завдання українства тощо. Після цього селяни, як правило, задавали представникові УСС різноманітні запитання, головним чином на болочі теми. І закінчувалася здебільшого зустріч роздачею українських часописів і книжок (“Що треба знати кожному українцеві?”, “Про давні часи на Україні”, “Про життя Т. Шевченка”, “Русь-Україна та Московщина” та інших) тим українцям, які вміли читати⁴⁵. Інколи для того, щоби добре порозумітися з мешканцями того чи іншого села, туди доводилося їздити по кілька разів, установлюючи контакти спочатку зі свідомішими українцями, а через них – і з усією громадою.

(Читайте продовження).

ПРИМІТКИ

1. Кіш УСС – підрозділ, основними завданнями якого були набір добровольців та опіка поранених, хворих і скалічених стрільців і старшин.

2. Збірна Станція УСС – установа, яка збирала й відсилала до Коша вилікуваних стрільців.

3. Союз визволення України – політична організація, яку заснувала в серпні 1914 р. у Відні група емігрантів зі Східної України (Д. Донцов, В. Дорошенко, А. Жук, М. Залізняк, М. Меленевський, О. Скоропис-Йолтуховський). Програмними цілями СВУ було утворення самостійної Української держави, встановлення конституційної монархії, заснування демократичного устрою тощо. Союз вів активну пропагандистську й агітаційну роботу, домігся, щоб українські полонені в Австрії та Німеччині були виділені в окремі табори.

4. Загальна Українська Рада – українська політична організація, яка утворилася 5 травня 1915 р. у Відні після розширення Головної Української Ради. Зміну назви пояснювали тим, що ЗУР мала представляти інтереси не лише галицькі, а й загальноукраїнські.

5. Українська Бойова Управа – організаційно-координаційний центр Легіону УСС.

6. Вільгельм Габсбург (відомий також як Василь Вишиваний) – представник правлячої в Австро-Угорщині династії, прихильник українців.

¹ Центральний державний історичний архів (далі – ЦДІА) України у м. Львові. – І. 353 т. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 32, 40; Діло. – 1916. – 23 квіт.

² Діло. – 1916. – 23 квіт.

³ ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 352 т. – Оп. 1. – Спр. 50. – Арк. 23.

⁴ Витвицький С. Збірна Станція УСС у Львові // Тим, що впали. Літературно-мистецький збірник. – Львів, 1917. – С. 140.

⁵ ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 352 т. – Оп. 1. – Спр. 31. – Арк. 1–24.

⁶ Діло. – 1916. – 23 квіт.

⁷ Угрин-Безгрішний М. “Етапна гімназія” Українських Січових Стрільців. – Рогатин: Журавлі, 1928. – С. 7–8.

- ⁸ *Угрин-Безгрішний М.* “Етапна гімназія”... – С. 9; ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 353 т. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 16.
- ⁹ Діло. – 1916. – 26–27 квіт.; *Яцків М.* До історії Коша У.С.В. // Тим, що впали... – С. 103–104.
- ¹⁰ *Угрин-Безгрішний М.* “Етапна гімназія”... – С. 21.
- ¹¹ *Угрин-Безгрішний М.* “Етапна гімназія”... – С. 9; Діло. – 1916. – 27 квіт.
- ¹² Вістник Союзу визволення України. – 1916. – 7 трав.
- ¹³ Українські Січові Стрільці 1914–1920 / За ред. Б. Гнаткевича. – Репринт. відтворення з вид. 1935 р. – Львів: Слово, 1991. – С. 111.
- ¹⁴ *Шапошникова Н.* Вплив подій Першої світової війни на національну свідомість українців // Історія України. – 2000. – № 18. – С. 11.
- ¹⁵ *Савчин М.* В російському полоні. Спогад УСС / За волю України: Історичний збірник УСС. 1914–1964. / За ред. С. Ріпецького. – Нью-Йорк: Червона Калина, 1967. – С. 221.
- ¹⁶ ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 353 т. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 30, 40; *Яцків М.* До історії Коша У.С.В... – С. 109–110.
- ¹⁷ Діло. – 1916. – 23 квіт.; *Яцків М.* До історії Коша У.С.В... – С. 110.
- ¹⁸ Див., н-д: Діло. – 1917. – 20 жовт.; Українське Слово. – 1916. – 13 квіт. та ін.
- ¹⁹ ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 353 т. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 44–45.
- ²⁰ ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 353 т. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 43–45; *Гірняк Н.* Львів у воєнних роках. 1914–1918 // Наш Львів. Ювілейний збірник. 1252–1952. – Нью-Йорк, 1953. – С. 138.
- ²¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління (далі – ЦДАВОВУ) України. – Ф. 4097 т. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 16; ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 353 т. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 42–43, 47, 55–56, 92.
- ²² Див.: ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 353 т. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 42, 83–85; *Гірняк Н.* Львів у воєнних роках... – С. 138.
- ²³ Діло. – 1917. – 28 берез.
- ²⁴ Див. про це: ЦДАВОВУ України. – Ф. 4465 т. – Оп. 1. – Спр. 23. – Арк. 34; ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 581. – Оп. 1. – Спр. 91. – Арк. 1–2; Українське Слово. – 1915. – 27 лип.; *Левицький К.* Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918. Ч. 1. – С. 218–220 та ін.
- ²⁵ ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 353 т. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 89; Діло. – 1917. – 28 берез.
- ²⁶ Див.: ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 353 т. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 12, 15, 17; Спр. 7. – Арк. 8, 58–60; *Крип'якевич І.* УСС у Володимирі 1916–1917 // Літопис Червоної Калини. – 1932. – № 5. – С. 18.
- ²⁷ Див. про це: ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 353 т. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 8, 11; Діло. – 1916. – 23 квіт., 1917. – 28 берез.; Вістник Союзу визволення України. – 1916. – 6 лют., 26 берез. та ін.
- ²⁸ *Грушевський М.* Новий період історії України за роки від 1914 до 1919. – К, 1992. – С. 11.
- ²⁹ *Крип'якевич І.* Доля Холмщини і Волині // Діло. – 1916. – 23 квіт.
- ³⁰ Вістник Союзу визволення України. – 1916. – 26 берез.
- ³¹ Вістник Союзу визволення України. – 1916. – 6 лют.
- ³² ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 353 т. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 11; Діло. – 1917. – 28 берез.; Вістник Союзу визволення України. – 1916. – 26 берез.
- ³³ Українські Січові Стрільці 1914–1920... – С. 114.
- ³⁴ *Степовенко М.* Українські Січові Стрільці на Волині // Червона Калина. Літературний збірник Українського Січового Війська / Під ред. М.Угрин-Безгрішного. – Кіш УСС: Червона Калина. – Ч. 1. – Львів: З друкарні А. Гольдмана, 1918. – С. 120.
- ³⁵ ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 353 т. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 8.
- ³⁶ Вістник Союзу визволення України. – 1916. – 26 бер.; Діло. – 1917. – 29 берез.
- ³⁷ ЦДАВОВУ України. – Ф. 4465 т. – Оп. 1. – Спр. 306. – Арк. 2; *Степовенко М.* Назв. праця. – С. 122.
- ³⁸ *Сремійв М.* Полковник Євген Коновалець на тлі української визвольної боротьби / Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 121.
- ³⁹ Діло. – 1917. – 28 берез.
- ⁴⁰ ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 353 т. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 10.
- ⁴¹ *І. К.* УСС у Володимирі 1916–1917 // Літопис Червоної Калини. – 1932. – № 5. – С. 18.
- ⁴² ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 395. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 12.
- ⁴³ ЦДАВОВУ України. – Ф. 4465 т. – Оп. 1. – Спр. 306. – Арк. 1–24 зв.; ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 353 т. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 11–12; Вістник Союзу визволення України. – 1916. – 26 берез.
- ⁴⁴ *В. З Ковеля* // Вістник Союзу визволення України. – 1916. – 26 берез.
- ⁴⁵ ЦДАВОВУ України. – Ф. 4465 т. – Оп. 1. – Спр. 306. – Арк. 4; ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 353 т. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 11–12; Діло. – 1917. – 29 берез.; Вістник Союзу визволення України. – 1916. – 26 берез.

Остан ЧЕРЕМШИНСЬКИЙ

Автографи автора "Собору"

Остан Черемшинський (народився 19 травня 1936 року в селі Слобідка Долішня, нині приєднано до села Дубенки Монастирського району Тернопільської області) – краєзнавець, етнограф, літературознавець, громадський діяч. Заслужений працівник культури України (1996 р.). Нагороджений орденом "За заслуги" 3-го ступеня (2002 р.). Почесний краєзнавець, Почесний член ВУСК та Всеукраїнського товариства "Прогрес" (всі – 1996 р.). Член НТШ (1997 р.), НСЖУ (2006 р.). Лауреат обласної премії ім. В. Гнатюка (1996 р.), премії ім. П. Чубинського (1997 р.), Всеукраїнської премії "За подвижництво" ім. В. Гнатюка (2006 р.). Почесний громадянин села Велеснів Монастирського району. Закінчив бібліотечний факультет Київського інституту культури. Ініціатор заснування (1961–1968 рр.) та співавтор експозиції Обласного комунального етнографічно-меморіального музею В. Гнатюка у Велесніві, від 1969 – його директор. Співавтор нарис-путівника про музей В. Гнатюка у Велесніві (1971, 1982, 1991, 2006 рр.), автор понад 1000 публікацій про В. Гнатюка, краєзнавчих матеріалів.

На мою долю випало кілька щасливих днів, коли бачив одного з найславніших і найталановитіших майстрів українського красном письменства ХХ віку, письменника-академіка Олеся Гончара.

А було це в 1960-х роках, коли вчився в Київському інституті культури, де часто влаштовували зустрічі з багатьма майстрами красном письменства. Тут кілька разів бачив О. Гончара, зокрема мав нагоду бути на ювілейних вечорах письменників у Київських державних театрі опери й балету імені Т. Шевченка та філармонії, коли він вітав ювілярів або виступав зі спогадами.

Уперше зустрівся та розмовляв із автором прекрасного роману "Собор" 16 травня 1971 року в Русові – родинному селі В. Стефаника під час святкування 100-річчя від дня народження великого українського письменника-новеліста.

Коли О. Гончар і члени ювілейного комітету оглядали унікальні меморіальні речі, рукописи, документи, світлини домівки В. Стефаника, я і мої земляки Ярослав Сорока та Михайло Лапка підійшли до Олкса Терентійовича. Ярослав Сорока, звернувшись до нього, сказав йому, що ми – земляки етнографа і фольклориста, академіка Володимира Гнатюка – ровесника та щирого друга Василя Стефаника, що 22–23 травня святкуватимемо 100-річний ювілей великого слов'янського вченого. Я запросив О. Гончара приїхати на Тернопільщину і взяти участь у ювілейній науковій конференції в Монастирських та врочистому відкритті пам'ятника вченому-землякові у його родинному селі Велесніві.

Олесь Гончар прийняв наше запрошення, подякував, але сказав: "Не зможу приїхати, бо саме у ті дні в Києві працюватиме пленум Спілки письменників України". Але вже від тієї пам'ятної травневої зустрічі мої зв'язки з О. Гончаром тривали до кінця його життя.

Після ювілейних урочистостей у Монастириськах та Велесневі я написав листа Олесеві Терентійовичу і вислав подарунки: ювілейні поштові конверти з портретом академіка-земляка й мій нарис-путівник “Етнографічно-меморіальний музей Володимира Гнатюка у Велесневі”. Через кілька днів ювіляр прислав для оселі вченого роман у новелах “Тронка” (Київ: Дніпро, 1966) із дарчим написом: “Музеєві В. М. Гнатюка. Ол. Гончар. 10 квітня 1973, Київ” та роман “Циклон” (Київ: Радянський письменник, 1970) із автографом “Музеєві Володимира Гнатюка з пошаною до вченого. Олесь Гончар. 1973, Київ”, а мені – велику збірку “Вибрані твори” (Київ: Дніпро, 1968) із присвятою “Черемшинському Остапові Степановичу на добру згадку. Ол.

Гончар. 10. IV. 1973”. 20 травня 1976 року я отримав бандероль зі світлиною, на якій є напис: “Музеєві Володимира Гнатюка Олесь Гончар. 1976, Київ”.

У вересні того ж року письменник надіслав листа: “Шановний товаришу Черемшинський! Книжки, виконуючи Ваше прохання, підписав і повертаю. А подорож на Тернопільщину поки що залишаю у мріях. Нема часу. Та все ж надії не втрачаю... Всього Вам доброго! Олесь Гончар. 15. IX. 76”. Тоді ж я отримав бандероль із книжками-подарунками з відповідними присвятами господі вченого-земляка – “Людина і зброя. Циклон” (Київ: Дніпро, 1974),

“Бригантина” (Київ: Дніпро, 1975), “Чари-Комиші” (Київ: Дніпро, 1975), “Берег любові” (Київ: Радянський письменник, 1976) та кілька подарунків із відповідними написами велеснівським книголюбам – Петрові Остап’юку, Романі Черемшинській, Зеновію Бойку, братам Зеновію та Михайлові Торконякам, а мені – роман “Берег любові” з автографом: “Остапові Черемшинському з пошаною від автора. Олесь Гончар. 15. IX. 1976, Київ”. У листопаді одержав ще одного листа і бандероль із книжками-подарунками.

“Друзів-читачів вітаю! Олесь Гончар, 1980” – поштівку-листівку з такими словами отримав із книжками “Твоя зоря” (Київ: Радянський письменник, 1980) та “Письменицькі роздуми” (Київ: Дніпро, 1980), на останній – автограф: “Остапові Черемшинському на все добре. Ол. Гончар. 1980”. Тоді ж такі подарунки одержали оселя В. Гнатюка та моя сестра Романа.

*На світлинах:
фото Олесь Гончара
1976 року (вгорі зліва),
1988 року (внизу зліва),
1993 року (внизу справа),
що він подарував для
експозиції етнографічно-
меморіального музею
В. Гнатюка у Велесневі.*

У березні 1988 року я звернувся до О. Гончара з проханням написати присвяти на двох книжках роману “Собор”, які двадцять років беріг від стороннього ока у своїй книгозбірні, виславши їх йому, ще попросив, щоб він подарував свою світлину. 29 березня одержав бандероль зі збірками нових творів письменника “Далекі вогнища” (Київ: Радянський письменник, 1987) для музею академіка, моєї сестри Романі, кільком велеснянам і мені. Тут були також вкладені романи “Собор” (Київ: Дніпро, 1968) зі серії “Романи й повісті” в м’якій паперовій обкладинці з написом на титульному аркуші: “Велеснівському етнографічно-меморіальному музеєві Володимира Гнатюка, людини, чия праця заслуговує вдячності і нинішніх, і прийдешніх поколінь. Олесь Гончар. 1988, Київ” та “Собор” (Київ: Радянський письменник, 1968), що випустила офсетна фабрика “Атлас” у Львові, в полотняній обкладинці з прекрасною художньою супереобкладинкою. 115-тисячний наклад цього видання відразу заборонили для продажу, але кількості його примірників встигли “піти” поміж людей, один із них я мав щастя придбати у Львові. І лише через 20 років отримав цю книжку з такою присвятою: “У с. Велеснів Остапові Степановичу Черемшинському на добрий спомин. Олесь Гончар”. А 30 березня одержав ще й коротенького листа: “Шановний Остапе Степановичу, виконуючи Ваше прохання, надсилаю фото для музею. На все добре! Ол. Гончар. 26. 03. 88”. Із листом у конверт були вкладені дві світлини ювіляра з однаковими присвятами – “с. Велеснів, музеєві Вол. Гнатюка. Ол. Гончар”.

У вересні 1988 року я одержав від О. Гончара збірку оповідань “Гори співають” (Київ: Веселка, 1985) із дарчим написом: “Велеснів, Музей академіка Володимира Гнатюка на Тернопіллі, його дбайливому зберігачеві Остапу Черемшинському, з пошаною Ол. Гончар. 7 вересня 1988, Київ”.

14 травня 1989 року надійшла бандероль, в якій письменник вислав кілька примірників роману “Собор” (Київ: Дніпро, 1989), котрі підписав моїй сестрі Романі, мені, а на дарункові музею зробив таку присвяту: “В оселю Володимира Гнатюка – славетного академіка, з весняним вітанням усім його землякам! Олесь Гончар. Київ, весна 1989”.

*Музей
Володимира Гнатюка
Олесь Гончар
Київ.*

На світлинах:

*дарчий напис Олесь Гончара;
внизу зліва – вручення письменникові
золотої медалі ім. Михайла Грушев-
ського 29 серпня 1991 року, м. Львів
(зліва направо: Роман Лубківський,
Михайло Горинь, Олесь Гончар, Василь
Винар, Олег Романів); внизу справа –
Аркадій Жуковський (ліворуч), Олесь
Гончар, Олег Романів. 1991 рік,
м. Львів.*

Вдруге мені випало щастя зустрітися з О. Гончаром 29 серпня 1991 року в актовій залі головного корпусу Львівського політехнічного інституту, де з 27 серпня відбувалася Міжнародна ювілейна наукова конференція з нагоди 125-річчя від дня народження українського вченого-історика, державного діяча, Першого Президента України, академіка Михайла Грушевського.

Того ж дня письменник-академік О. Гончар став першим лауреатом золотої медалі ім. М. Грушевського. Після вручення йому престижної нагороди я підійшов до Олесь Гончара й привітав його від себе і велеснівців.

Схвилюваний Олесь Терентійович подякував за поздоровлення і почав жваво цікавитися справами в музеї Володимира Гнатюка. Побажав мені великого натхнен-

ня та плідної праці на ниві української культури й науки. На згадку про той славний день учасники наукової конференції сфотографувалися з письменником.

31 березня 1993 року від Олесь Гончара надійшло кілька бандеролей із подарунками. Ювіляр прислав семитомник своїх “Творів” (Київ: Дніпро, 1987–1988); на першому томі – такий дарчий напис: “Для Велеснівського музею Володимира Гнатюка з пошаною та весняним вітанням! Олесь Гончар, березень, 1993”. Окрім того, академік-ювіляр прислав ще по кілька примірників своїх книг – “Чим живемо: На шляхах до українського Відрод-

На світлинах: екслібриси Олесь Гончара художників Володимира Лопати (вгорі зліва), Івана Крислача (внизу зліва) і Маргарити Старовойт із фондів Велеснівського етнографічно-меморіального музею В. Гнатюка.

ження” (Київ: Радянський письменник, 1991), “Тронка. Собор” (Київ: Дніпро, 1992), “Собор” (Київ: Веселка, 1992) з присвятами оселі вченого-земляка та велеснівцям Петрові Остап’юку, Зеновію Фігурі, моїй сестрі – з таким дарчим написом: “Вчительці с. Велеснів Романі Черемшинській з щирою повагою від автора – Олесь Гончар. 1993. Київ”. А ще того дня отримали від Олесь Гончара його світлину з автографом: “Друзям у с. Велеснів на Тернопіллі з весняним вітанням Олесь Гончар. 23 березня 1993”.

2 квітня 1993 року з Велеснева до Києва полетіла вітальна телеграма О. Гончару з нагоди його 75-річного ювілею. Тоді ж я повідомив у листі письменникові-ювіляру про те, що у восьмій кімнаті музею розгорнуто велику ювілейну книжково-документальну світлинну виставку “Олесь Гончар”.

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ: РІК ЗА РОКОМ

**Нове видання
Львівської наукової бібліотеки
ім. В. Стефаника НАН України**

Не перестає приємно дивувати інтелектуальних читачів здобутками у видавничій справі відділення “Науково-дослідний центр періодики” Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника Національної академії наук України. Цю авторитетну книгозбірню очолює знаний у Європі науковець, доктор історичних наук, професор Мирослав Романюк. Саме він став керівником проекту, аналогів якому в нашій країні не було. Маю на увазі історико-бібліографічне дослідження “Українська преса в Україні та світі XIX–XX століття”. Його перший том наприкінці 2007 року накладом 1000 примірників побачив світ у видавництві “Оріяна-Нова” (м. Львів). Укладачі М. Романюк, М. Галушко та Л. Сніцарчук подали цілісну картину виходу журналів і газет у 1812–1890 роках.

Перегорнувши об’ємний (560 стор. великого формату) том, ще раз переконуєшся, що працівники науково-дослідного центру періодики, починаючи свою діяльність у цьому напрямку, чітко усвідомлювали: майбутня “Історія української преси XIX–XX ст.” не буде об’єктивною, повноцінною і вартісною, якщо, працюючи над нею, не досліджувати публіцистичну, редакторську та видавничу спадщину тих особистостей, які, власне, й творили українське друковане слово.

У першому томі подано історико-бібліографічну інформацію про українську пресу, що виходила на етнічних українських землях, які захопили Російська й Австро-Угорська імперії, та в інших країнах світу впродовж окресленого періоду.

Чимало позицій проілюстровано фотокопіями перших сторінок видань. Також охарактеризовано найважливіші дослідження з історії та бібліографії української преси XIX–XX століть, ґрунтовно проаналізовано умови її функціонування й розвитку. Розділ “Бібліографія української преси” структурно поділено на дві частини: 1. Українська преса (часописи, що виходили українською мовою, зокрема всіма діалектними різновидами, на етнічних українських землях і на різних континентах, та двомовні (українською й іншими мовами) газети і журнали); 2. Українська преса іншими мовами.

Користування виданням полегшує те, що воно споряджено детальним науковим довідковим апаратом (алфавітний покажчик часописів, іменний покажчик, іменний покажчик редакторів і видавців, покажчик місць видань), а також доповнено “Порічним реєстром часописів”.

Для краєзнавців Тернопілля книга цікава насамперед тим, що тут подано докладний опис кількох видань, безпосередньо пов’язаних із нашим краєм. Це, зокрема, “Посланник” – “Письмо Церковно-Народное” (1889–1911). Ініціатором, засновником, протягом тривалого часу видавцем і редактором згаданого часопису, призначеного для священників, а також для широкого читачького загалу, був греко-католицький священник із с. Лапшин на Бережанщині Лев Джулинський. Журнал виходив у Лапшині,

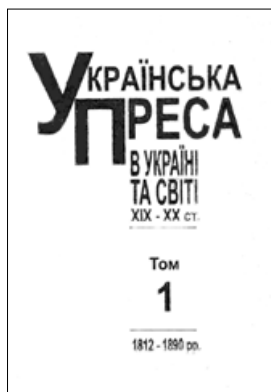
Львові, Перемишлі (нині Пшемисьль, Польща), Тернополі, селі Сухоріччя (нині Пустомитівського району Львівської області). Проаналізована також “Книжочка мисійна” (1890–1894) – щомісячний популярний освітньо-релігійний журнал, що започаткував у Бережанах, а продовжив у Львові, Тернополі та Перемишлі той самий Л. Джулинський. Ще одним із видань, котрі виходили на Тернопільщині, була “Одностівка Бережанська”, випущена 2 (14) лютого 1886 року в Бережанах (відповідальний видавець – Сильвестр Лепкий, друкарня – Адольфа Ціхоцького). Крім того, наші знання

про відомих людей краю розширюють дані про їх причетність до заснування і творення інших українських часописів, співробітництво з газетами і журналами, посилення на них у працях. А таких фактів наведено теж чимало, вони стосуються, зокрема, Володимира й Олександра Барвінських, В’ячеслава Будзиновського, Івана Верхратського, Богдана Лепкого, Кирила Студинського та інших знаних уродженців краю.

Видання буде корисним для істориків, джерелознавців, бібліографів, книгознавців, працівників засобів масової інформації та бібліотек, педагогів, архівістів, громадських діячів, а також викладачів і студентів факультетів та відділень журналістики й редагування вищих навчальних закладів. Значення його, як і попередніх книг

*На світлинах:
титольні сторінки
видань, що виходили
на Тернопільщині;
обкладинка історико-
бібліографічного
дослідження.*

із вагомого доробку львів'ян-стефанівців (передовсім відзначу матеріали до енциклопедичного словника “Українська журналістика в іменах” (14 випусків, робота триває) за редакцією М. Романюка, його ж двотомник “Оратаї журналістської ниви”, історико-бібліографічне дослідження М. Галушко “Українські часописи Тернополя і Тернопільщини (1886–1944 рр.)” (див. “Поличку бібліофіла” у цьому числі нашого часопису) важко недооцінити. З нетерпінням чекаємо нових томів. А їх буде, як запевнив М. Романюк, більше двадцяти. Нині під його керівництвом триває наполеглива і копітка праця над історією української преси колективу дослідників, які охопили цілеспрямованим пошуком бібліотеки й архіви не тільки Львова, а й інших міст України, близького і далекого зарубіжжя.

Богдан МЕЛЬНИЧУК.
м. Тернопіль.

Про автора читайте в 2-у числі нашого часопису.

Ольга ПОЛЬОВА

Ольга Польова (народилася 20 липня 1978 року в селі Новий Нижбірок Гусятинського району Тернопільської області) – педагог, літераторка. У 1997–1999 роках працювала соціальним робітником у родинному селі, згодом навчалася, закінчивши у 2006 році відділення німецької мови Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту за спеціальністю “Педагогіка і методика середньої освіти. Мова та література (німецька)”, здобувши кваліфікацію вчителя німецької мови, зарубіжної літератури та українознавства. Захоплюється поезією, зокрема Ліни Костенко, Миколи Вінграновського, Василя Симоненка. Ставши мамою, не тільки почала по-новому сприймати казки, а й писати їх – мудрі, добрі, щирі. Публікація у нашому часописі – літературний дебют авторки.

Гостинці для білочки

Казка

У лісі на галявині, яку всі називали Світлою, стояли хатинки місцевих мешканців. У першій жив маленький сірий зайчик Вусик. І була його оселя завжди прибраною: на столі стояв глечик зі свіжою водичкою, а рушничок, яким він витирив мордочку й лапки, лежав поряд. Був цей зайчик дуже охайним, завжди чисто одягнутим, вуса розчесані, лапки вимиті. Щоранку він брав свій глечик і біг до струмочка, що хлюпотів джерельною водичкою в їхньому ліску.

— Доброго ранку, струмочку-дружочку! — радісно кричав ще здалеку зайчик.

— І тобі такого ж, Вусику! Прибіг по мою водичку? Бери, скільки захочеш, мого добра на всіх вистачить.

Зачерпнувши у глечик свіжої водички, побіг зайчик до своєї хатинки, весело співаючи:

Чиста водичко, помий моє личко,
Мої оченята, вусики і лапчєнєята.

— Чого галасуєш зі самісінького ранечку? — раптом пролунав голос.

Ах, це ж ведмедик Мишко! Він стояв, потягуючись, на своєму ганку. Його хатинка була розташована саме біля струмочка, і хоча той щоранку будив його дзвінким дзюркотінням, Мишко лінувався підвестися з ліжечка і принести собі свіжої води.

— Та який чудовий ранок! — відповів зайчик. — Ти тільки поглянь, яке ясне сонечко нам усміхається, хмаринки блакитні пливуть, мов пір'їнки... Яке все довкола прекрасне, Мишко! Виходь до мене, будемо разом вмиватися.

— Ну, не знаю, — буркнув ведмедик, — може, зараз і вийду.

І повільно, ніби боячись, що вранішня роса на травичці поколе йому лапки, підійшов до Вусика.

— Ну ж бо, хутчіше, Мишко! — підстрибував від радості зайчик.

— А вода не холодна? — знову пробурчав ведмедик. — А то я не люблю, коли вона така. Холодна вода щипає, як морозець узимку.

— Та не бійся! Я такий маленький — і то не боюся, а ти ого наскільки більший від мене, а боязкий.

І хлопнув водичкою з глечика на ведмедя.

— Ой, ой, ой! — заойкав Мишко.

Але зайчик продовжував хлопати.

— Досить, дякую, я вже помився. Піду до хатинки, витру мордочку, а то ще захворію.

І намірився вже йти, як із гілочки до них зістрибнула білочка Пушинка. Була вона найкрасивішою у лісі, а ім'я отримала завдяки пухнастому хвостіку.

— Привіт, друзі! Що у вас тут трапилося? Я почула зойки і прибігла подивитися, можливо, комусь потрібна моя допомога...

— Та ні, Пушинко, це ми з Мишком вмивалися водичкою зі струмочка. А ведмедик не любить холодної води, от і лементував, — засміявся зайчик.

— Ах ось воно що! — ї собі розвеселилася білочка. — А приходьте сьогодні до мене в гості! Я вас щиросердечно запрошую: і тебе, Вусику, і тебе, Мишко. Приходьте, я дуже на вас чекатиму і пригощу смачним печивом.

Коли білочка побігла до своєї хатинки, що у великому дуплі на високому та гіллястому дубі, зайчик мовив до ведмедика:

— То що, підемо?

— Обов'язково! Там же буде смачне печиво, як би я не пішов, піду!

— Хто? І куди? І коли піде?

Ці слова друзі почули з-за кущика шипшини. Звідти повільно, кречтячи, вийшов їжачок Кольку. Всі його голочки виблискували на сонечку, мов промінчики.

— Здоров був, Колько! — привітався Вусик. — Ти, я бачу, теж уже встиг сполоснути голочки, он які чистюні. Молодець!

— То хто і куди йде? — знову нетерпляче запитав їжачок.

— Ми йдемо до Пушинки в гості, там буде смачне печиво, — пробурмотів Мишко.

Він не хотів, щоби ще хтось ішов, боявся, що їй самому печива не вистачить.

— А можна, і я з вами піду?

— Звичайно, можна, Колько. Ми ж усі живемо на одній галявині, отже, всі — друзі. А друзі завжди мають робити все разом: і веселитися, і в біді допомагати...

— Гаразд, друзі. Я тільки збігаю додому перевдягнутися, — мовив їжачок, — і ми підемо.

Близько полудня, коли сонечко розкидало повсюди золоті промінчики, а спритний вітерець гойдав листячко на деревах, усі звірята зібралися біля своїх домівок, щоби піти до білочки в гості.

— Гей, Мишко, ти вже готовий? А ти, Колько? — крикнув зайчик.

— Та ніби готовий, — весело мовив ведмедик і облизався, ніби відчув смак запашного печива.

— А я завжди готовий, — гукнув їжачок.

— Ну, тоді рушаймо! — сказав зайчик. І враз голосно ойкнув, аж усі перелякалися.

— Ти чого, зайчику? — схвильовано запитав Колько. — Щось тебе болить?

— Як же я забув! — похитав головою Вусик, — Усі ми забули: у гості без подарунка йти негарно! Треба щось подарувати Пушинці.

— А їй справді, — погодився їжачок. — Ми про це зовсім не подумали.

Мишко тихенько пробурчав:

— У мене нема нічого.

— Давайте візьмемо кошика і назбираємо Пушинці грибів, тут недалеко є грибне місце...

— Справді, Пушинка любить ласувати сушеними грибочками.

І постановили собі друзі піти й назбирати білочці грибів. Зайчик побіг додому, взяв старенького кошика і ножичка, з яким час від часу бігав у село за капустианим листям.

— Ось кошик, йдемо? — весело запитав Вусик.

— Йдемо!

І всі друзі пішли по гриби, весело пострибуючи лісовою стежинкою. Зайчик біг попереду, показуючи всім дорогу.

— Ще довго йти? — запитав Мишко, — а то я вже втопився... Скоріше б до Пушинки, а там — смачне печиво...

— Ще трішечки, не скигли, Мишко, ти тільки поглянь на Колька — такий маленький, а біжить швидше, ніж ти, — весело відповів зайчик.

За кілька хвилин звірята вийшли на маленьку галявину: не таку, як та, на котрій вони жили, але теж дуже світлу. Посередині стояв великий пень, а довкола нього росли грибочки. І було їх так багато, що Мишко від здивування аж ойкнув.

— Ой, оце так грибне місце! Я стільки грибів ще не бачив.

— Бо ти далше свого двору нікуди не виходиш, лінуєшся, — засміявся їжачок. — А я тут завжди їх збираю.

— Що ж, друзі, не гаятимемо часу, давайте сюди кошика і будемо акуратно зрізати гриби, щоби не пошкодити їхніх ніжок-корінців.

За кілька хвилин наповнили кошичок запашними грибочками.

— От Пушинка буде рада, правда, друзі? І цих грибочків надовго вистачить, — задоволено мовив зайчик.

— Та вже ходімо, а то в животі дуже бурчить, — нетерпляче сказав ведмедик.

— Йдемо вже, йдемо.

Узявши кошика з грибами, друзі вирушили в дорогу.

— Як же добре робити комусь приємне, правда?

— Правда твоя, Вусику, — сказав Колько, — я б теж не відмовився від таких ласощів...

— А ти нас у гості запроси, пригости чимось смачненьким, то ми й тобі чогось принесемо, — весело відповів Мишко. Він дуже любив ходити до когось на гостину і ласувати там різною смакотою.

День видався на славу: сонечко ніжними промінчиками торкалося листя на деревах, травички, квітів; повітря було свіжим, вітерець тихенько гойдав гілля дерев, весело співали пташки. Скоро мали настати дощі й холод, тому лісові друзі раділи такому дню.

— Глядіть, глядіть, який красивий кущ ліщини! — вигукнув ведмедик. І як рясно горішків на ньому! Давайте ще і їх нарвемо Пушинці!

Зайчик з їжачком здивовано переглянулися. Що це з ведмедиком таке сталося? Він сам запропонував зробити щось хороше! Мишко завжди був лінькуватим, а тут перемінився.

— Чого стоїте? Ви забули, що Пушинка, крім грибочків, любить й горішки?

— Та не забули, — дружно відповіли звірята і почимчикували до ліщинового куща.

Ведмедик жваво зривав смачні ласощі для білочки і складав на великий кленовий листок, що вже встиг принести Колько.

І раптом серед такого сонячного чудового дня друзі почули хрипуватий крик. Вони здригнулись і навіть злякалися. Голос було чути зовсім близько, але звірята нікого не бачили. Що ж це таке?

— Допоможіть! Врятуйте! До-по-мо-жіть! — знову закричав хтось поруч.

Звірята стривожено почали оглядатися довкола, та нікого не побачили. Але жалібний плач не припинявся.

— Благаю, рятуйте! Я тут, на гілочці, на самісінькому вершечку! — знову почули чийсь голосок.

Ведмедик першим побачив на найвищій гілочці ліщинового куща маленького павучка. Він висів на тоненькій ниточці-павутинці, що зачепилася за листок. Вітерець гойдав кущ, а з ним гойдалась і павутинка з павучком.

— Ось хто так жалібно плаче, друзі. Погляньте — та це ж павучок! — закричав Мишко.

Зайчик із їжачком підняли голови і теж побачили бідолашного.

— Чого ти кричиш, що трапилося, павучку? — запитали звірята.

— Я тут від ранку хитаюся... — ще дужче заплакав павучок. — Мене вітерцем віднесло далеко від маминої павутинки. Я зачепився лапкою і, напевно, зламав її, бо дуже болить. Зніміть мене, прошу!

— Звичайно, ми тобі допоможемо, тільки заспокойся. Ми зараз.

— Що будемо робити, друзі? — запитав схвильовано їжачок. Кущик високий, а ми маленькі, як йому допоможемо?

— Треба десь знайти палицю, щоб нею ми могли дотягнутися до павутинки, тоді павучок по ній прилізе до нас, — запропонував Вусик.

— Але ж у нього ніжка зламана, — мовив ведмедик.

— Та він хоча б зачепився здоровими ніжками, а ми б обережно паличкою зняли його...

— Справді, це найкраща думка, — погодились їжачок із ведмедиком.

— Ти, Колько, залишайся біля кущика і розвеселяй павучка, — сказав Мишко, — а ми з вусиком підемо шукати палицю.

— Гаразд. Ей, павучку, а як тебе звати? — запитав Колько.

— Та Непосидючка я.

— Непосидючка? Оце так ім'я!

— То мене так мама назвала, бо я завжди влізу, куди не треба. От і цього разу: заліз аж на краєчок маминої павутинки, й вітерець, подувши сильніше, відірвав її шматочок і поніс мене далеко. Ой, як я хочу до мами! — знову захлипав павучок.

— Не скигли, друже! Ми тебе не залишимо у біді. Це тобі пощастило, що Мишко помітив цей кущ із горішками.

А тут і Вусик із Мишком підоспіли. Вони принесли довгу тонку палицю. Ведмедик приклав її до кущика, зачепив нею павутинку й обережно зняв її. Мишко легесенько взяв лапами павучка і пригорнув до себе:

— Не бійся, маленький, ти врятований!

— Дякую, дякую, друзі! — заплакав від щастя Непосидючка.

— Ми пишаємося тобою, Мишко, ти справжній сміливець! — сказав радісно зайчик.

— Та що там... — засоромився ведмедик. — Я просто допоміг слабшому...

— От у цьому і полягає добро! — відповів їжачок, — завжди допомагати слабшим і меншим.

— Ти так перемінився сьогодні, Мишко... І чого б це раптом? — запитав Вусик.

— Може, завдяки водичці зі струмочка, якою ти мене сьогодні облив, вона, напевно, чарівна, — відповів ведмедик.

Усі засміялися, радіючи такому чудовому дню.

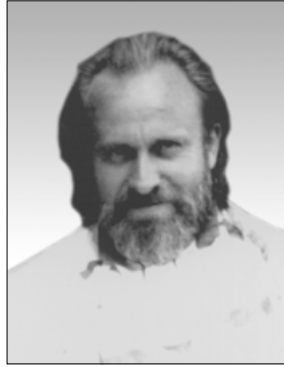
Віднісши павучка до мами, яка вже очі виплакала за синочком, лісові звірята весело поспішили до Пушинки. Там на них уже чекали запашне печиво і чай. Білочка неймовірно зраділа гостинцям: горішкам і грибочкам. Усі довго веселилися, пригощалися, розповідали смішні історії.

А коли засіяла перша вечірня зірочка, звірята розійшлися по домівках і лягли спатоньки. Притих і вітерець. Задрімали пташки на деревах, задрімав маленький павучок в обіймах матусі. Задрімав і струмочок, щоби завтра знову розбудити всіх дзвінким жебонінням.

Малюнок Євгена УДІНА.

Богдан ЧЕПУРКО

Богдан Чепурко (народився 26 серпня 1949 року в селі Осівці Бучацького району Тернопільської області) – письменник, критик, культуролог, народознавець, громадський діяч. Член НСПУ (1990 р.). Лауреат Всеукраїнської премії “Благовіст” (2000 р.), Міжнародної премії Організації Оборони Чотирьох Свобід України за перемогу в конкурсі на кращу поему про Україну (2000 р.), обласної премії ім. М. Шашкевича (2005 р., м. Львів). Закінчив філологічний факультет Львівського університету (1974 р., нині національний університет). Працював учителем у селах Поточани (Бережанського), Бариш (Бучацького) і Доброводи (Збаразького районів) та м. Збараж. Від 1975 року – у Львові: науковий працівник, завідувач відділу фольклору Музею народної архітектури і побуту, завідувач відділу мистецтва журналу “Дзвін”, редактор газет “Прогрес” і “Основа”, завідувач відділу критики журналу “Річ”; член редколегії журналу “Основа” (м. Київ). Ініціатор створення гурту позадесятиників. Автор низки збірок поезій та гумору, культурологічних досліджень, книг для дітей.

ПАРАДОКСИ

- ✓ Нічого не думайте, і до вас придуть чисті, гарні, веселі думки.
- ✓ Навчився жити – відучився писати.
- ✓ “Ти себе недооцінюєш...”
“Зате я знаю, чого вартую!”
- ✓ Алергія на алегорії.
- ✓ Душа там сидить, де болить.
- ✓ Хочеться працювати, але спочатку заважають зайві рухи, а потім – їх нестача.
- ✓ Як багато людині треба, щоби зрозуміти – як мало людині треба!
- ✓ Справа не в тому – скільки жити.
Справа в тому – наскільки жити!
- ✓ Мені не потрібно нічого, але як це дорого коштує!
- ✓ Поза словами ідей нема, але слова затемнюють істину.
- ✓ Треба мати умови, щоби змалювати їх відсутність.
- ✓ Світ тісний: надто багато дурнів!
- ✓ Хто глибоко думає, той глибоко помиляється.

- ✓ Тільки-но починають ділити
неподільне, обов'язково когось
обділять!
- ✓ Людина народжується, щоби
жити. Але людина народжується,
щоби... вмерти.
- ✓ Нема значення, в кого ми
вчимося – має значення, чого ми
вчимося...
- ✓ Самолюбство – саможерне!

АФΞΡΙΖΜΙ

- ☛ Щоби вирватись із чужої клітки,
треба змайструвати власну.
- ☛ Промимрити щось примирливе
- ☛ Покрова покриває всіх...
Покритку покривають усі...
- ☛ Набравши в рот води, стежте,
щоби не зіпсувалася.
- ☛ “Я є!” – зашкварчала яєшня.
- ☛ Робота, як і дурні,
не переводиться.
- ☛ Авторитет – пародія на вічність.
- ☛ Душа не паска –
в церкві не висвятиш!..
- ☛ Є уми – нема умов...
- ☛ Щоби заглушити внутрішній голос –
досить увімкнути телевізор.
- ☛ Мистецтво наслідувати –
доказ, що людина походить
від мавпи.
- ☛ Стани душі міняються,
а душі може й не бути.

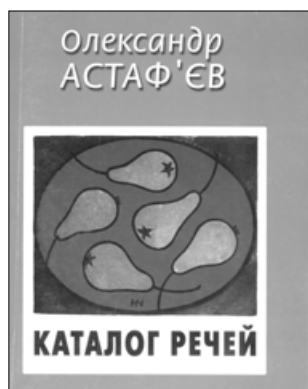
ОЖПИСКИ

- Гнучкомовець
☺
- Сюрдуралізм
☺
- Літературно-критичний нагляд
☺
- Мінералісимум
☺
- Фразирувальник
☺
- Палац розлучень
☺
- Лий-мотив
☺
- Письменко-денщик
☺
- Марко Мовчок
☺
- Органи кривосуддя
☺
- Кровосенс
☺
- Смертократи
☺
- Міністерство заборони
☺
- Революційний домкрат
☺
- Фантасмогоричне
☺
- Голобельні потрясіння
☺
- Бюрокрад
☺
- Знак пакості
☺
- Стаканівський рух
☺
- Правопохоронні органи
☺
- Важкокотлет
☺
- Бандурисвіт
☺
- Провокатура
☺

НА МІНІМУМ ПРОСТОРУ – МАКСИМУМ ЗМІСТУ

Астаф'єв Олександр. Каталог речей: Вірші, переклади, переспіви. – К.: Акцент, 2008. – 304 с.

Астаф'єв Олександр. Львів. До запитання: Вірші. Поема. – Київ: Акцент, 2008. – 96 с.

Нові збірки відомого поета і літературознавця, доктора філологічних наук, професора Київського національного університету ім. Т. Шевченка Олександра Астаф'єва (біографічну довідку див. у 1-у числі нашого часопису) взаємопов'язані між собою – це своєрідний двотомник частини його творчого доробку. До першої увійшли поетичні твори і переклади 2001–2006 років – київського періоду в житті автора. За словами

О. Астаф'єва, до того в його поезиці панували гладкий живопис, різкі лінійні контури, провокована емоційність. Посилене заняття науками привело письменника до нового розуміння поетичності, вже не лише як впливу слова на почуття, а смислових відношень. Із іншого боку, автор намагався підпорядкувати смисловим нагромадженням усі елементи тексту, так би мовити, у мінімум простору вкласти максимум змісту. В другій збірці автор актуалізує вічні запитання, котрі постають перед творчою особистістю: що лежить в основі взаємин поета з міським культурним середовищем? Чим зумовлена можливість екзистенційного переживання Міста (в сенсі складного організму) в собі? Як визначити присутність міста в менталітеті людини? Місто живе в душі поета, в його біографії і долі, в його особистій пам'яті, воно пов'язане з різноманіттям суб'єктивних сприймань культурологічних та міфологічних контекстів міського буття і є своєрідним музеєм пам'яті.

СІМФЕРОПОЛЬСЬКИЙ ДЕБЮТ ТЕРНОПОЛЯНИНА

Барна Владимир. В саду Творца. – Симферополь: Крымский писатель, 2008. – 96 с.

Це перша книга російською мовою тернопільського письменника. Його верлібри у перекладі С. Нікольської – самобутня й прониклива поезія, що пробуджує в читача почуття радості буття, активне прагнення душі до високих ідеалів людяності, віри, любові, а образи віршів – неоднозначні й часто вражають космічним звучанням. У віршах-оповідях автор заглиблює свій поетичний погляд до коріння роду, людської пам'яті, оспівує рідну землю, жінку, кохану.

БАТУРИН: ТРАГЕДІЯ І ПАМ'ЯТЬ

“Батурин-300” і деколонізація України: Альманах до 300-ліття від дня трагедії столиці гетьмана Івана Мазепи. – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ Галицького інституту імені В'ячеслава Чорновола, 2008. – 66 с.

Видання вміщує матеріали “круглого столу”, який відбувся 5 червня 2008 року в м. Тернопіль. Організатори заходу – Галицький інститут імені В'ячеслава Чорновола (ректор – Марія Баб'юк) і Тернопільська обласна бібліотека для молоді (директор – Мирослава Хмурич), серед співорганізаторів – міське об'єднання Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Т. Шевченка (голова – Дарія Чубата), Тернопільський осередок НТШ (голова – Михайло Андрейчин),

Конгрес української інтелігенції Тернопільщини (голова – Андрій Клим), обласна спілка Всеукраїнського товариства політв'язнів і репресованих (голова – Богдан Когут), Тернопільський осередок української асоціації релігієзнавців. Редактор альманаху – Арсен Гудима.

СТЕПАН БУДНИЙ У ПОЕЗІЇ І ПРОЗІ

Степан Будний (1933–1958). До 75-річчя від дня народження і 50-річчя з часу смерті поета: Біобібліографічний покажчик. – Тернопіль: Книжково-журнальне видавництво “Воля”, 2008. – 36 с.

До покажчика, що складається зі семи розділів, увійшли твори Степана Будного, а також книги, статті з альманахів, збірників, періодичних видань, вірші й пісні, інші матеріали, присвячені нашому видатному поетові-земляку. Це – спільна праця науковців Державного архіву Тернопільської області й працівників Тернопільської обласної бібліотеки для дітей. Упорядники – Михайло Ониськів, Богдан Хаварівський та Надія Яскілка. Видання адресовано літературознавцям, працівникам культури, краєзнавцям, вчителям, учням.

ДИВОКВІТ ТЕРЕБОВЛЯНИКИ

Бурак-Довгань Оріся. Душі чебрець: Вірші (1973–1990). Листи. Спогади. – К.: ТОВ “Задруга”, 2008. – 368 с.: іл.

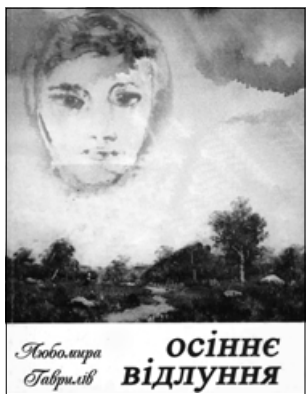
До посмертного видання літераторки з Теребовлі увійшли

кращі з її творів для дорослих та дітей. Вірші подані за хронологією, що дає змогу читачеві простежити, як розвивався й мужнів поетичний талант авторки. Крім віршів, у книзі фрагментарно представлені її листи, роздуми про поезію, літературу, творчість, відповідальність митця перед народом, суспільством. Медсестра за фахом, вона допомагала людям долати фізичні страждання, а своєю поезією лікувала їхні душі. У збірці також опубліковані спогади про Орісю Бурак-Довгань, життя котрої затьмарила важка недуга, а обірвав – трагічний випадок.

ПЕРЕЛУННЯ СЕРДЕЦЬ

Гаврилів Любомира. Осіннє відлуння: Поезії, пісні. – Тернопіль: ТзОВ “Терно-граф”, 2008. – 200 с.

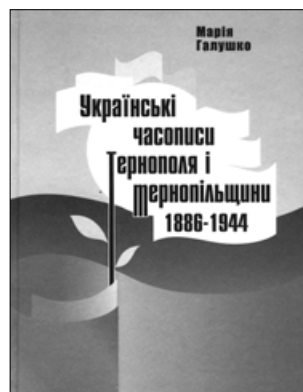

Зрілим майстром поетичного слова постає перед читачем у новій (уже восьмій) збірці патріотичної, громадянської та інтимної лірики поетеса з Івано-Франківська, життєві й творчі

дороги якої переплетені з Тернопіллям. Книжка пронизана національним духом, гордістю за рідну Україну та її волелюбний народ, який береже історичну і духовну пам'ять для прийдешніх поколінь. Окремо слід відзначити присвяти Тарасові Шевченку, Іванові Франку, Лесі Українці, Богданові Лепкому, Соломії Крушельницькій, Степанові Бандері, героям Крут. Вони свідчать про широкий творчий діапазон авторки і важливе суспільне значення її творів. У книзі вміщені репродукції картин художника Івана Гаврилів та кольорові світлини.

ПРЕСА ТЕРНОПІЛЬЩИНИ: ІСТОРИКО- БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ЗРІЗ

Галушко Марія. Українські часописи Тернополя і Тернопільщини (1886–1944 рр.): Історико-бібліографічне дослідження / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника. Відділення “Науково-дослідний центр періодики”. – Львів, 2008. – 352 с.

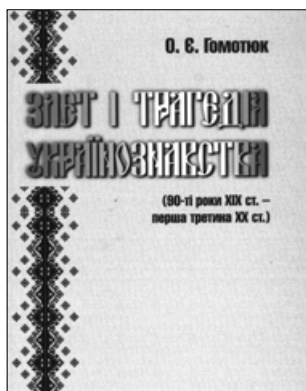

Репрезентоване історико-бібліографічне дослідження – чергове видання, що продовжує серію “Періодичні видання міст України”. У ньому вперше проаналізовано українські часописи Тернополя і Тернопільщини 80–90-х рр. XIX ст. – середини 40-х рр. XX ст. на тлі західноукраїнської преси цього періоду. Подано відомості про газети і журнали та інші періодичні видання (за винятком календарів, альманахів, звітів,

збірників праць), що виходили у Тернополі й населених пунктах Тернопільщини. Проаналізовано складні процеси становлення і розвитку української преси, її вплив на суспільно-політичне, культурно-освітнє та господарське життя українства Галицького Поділля. Крім цього, книга містить алфавітний та хронологічний покажчик часописів, алфавітний покажчик місць видань та іменний покажчик. Видання буде корисним для науковців, бібліографів, краєзнавців, журналістів, культурологів.

НА ШЛЯХУ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСТВА

Гомотюк Оксана. Злет і трагедія українознавства (80-ті роки XIX ст. – перша третина XX ст.): Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 552 с.

Автор праці – доктор історичних наук, доцент кафедри українознавства Тернопільського національного економічного університету. У монографії проаналізовано концептуальні дослідження фундаторів українознавства, що сприяли науковому обґрунтуванню знань про Україну та українців як самобутньої, незалежної, соборної нації, з'ясовано внесок провідних українознавців у формування парадигми українознавчої думки, простежено роль наукових осередків та інституцій, їхніх друкованих органів як на території материкової України, так і української діаспори. У центрі авторського бачення –

шлях утвердження українознавства як інтегративної системи, синтезу знань про Україну та українців, способу вираження історичної місії українства.

БАНДЕРА І СУЧАСНІСТЬ ОЧИМА МАРІЇ ДОВГОШІЇ

Довгошія Марія. Бандера. Чужина. – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ВАТ "ТВПК "Збруч", 2008. – 36 с.

Довгошія Марія. Сльози на бузку. – Тернопіль: ВАТ "ТВПК "Збруч", 2008. – 112 с.

Марія Довгошія-Фафруник – редактор борщівської газети "Галицький вісник" – присвятила поемі 100-річчю видатного борця за волю України Степана Бандери і 65-літтю створення УПА. Авторка словами засновника і керманіча ОУН, який на чужині аналізує події на рідних теренах, розмірковує над долею народу та кінцевою метою його боротьби. Поема "Бандера. Чужина" – своєрідна свічка пам'яті

про героїчну боротьбу українського народу за національне визволення, мужню самопожертву жителів Чортківщини та Борщівщини за свободу і незалежність України. Книга проілюстрована світлинами з минулих і сучасних років, автор передмови – поетка, член НСПУ Ганна Костів-Гуска. Ще одна книга Марії Довгошії – збірка малої прози "Сльози на бузку". Це – літературно опрацьовані реальні історії про багатогранність людських стосунків, про високу емоційну напругу душі у найскладніших життєвих ситуаціях. Світлини, вміщені у книзі, створюють відеоряд, котрий додає виданню особливої привабливості.

ПОЛІТИКА ТА УКРАЇНА: ДЕНЬ ЗА ДНЕМ

Довгошія Петро. Хроніка великого мискоборства. Листи до українця. – Тернопіль: ВАТ "ТВПК "Збруч", 2008. – 514 с.

Петро Довгошія – голова Борщівської районної "Просвіти", заслужений журналіст України, редактор радіо "Борщівський голос", автор кількох науково-публіцистичних книг. Репрезентоване видання – оригінальний твір, написаний в епістолярному жанрі, свого роду політичний щоденник, ретроспектива українських реалій 2001–2008 років. Критичний погляд автора на слова і вчинки представників вітчизняного політикуму зацікавить вдумливого читача.

ЗА НАСНАГОЮ – ДО ЦІЛЮЩОГО ПІСЕННОГО ДЖЕРЕЛА

Заплітний Євген. Червона калина: Збірник пісень. – Тернопіль: Видавництво “Вектор”, 2008. – 216 с.

До книги увійшли кращі народні та авторські пісенні твори, що були й залишаються популярними на співучому Тернопіллі. Вони, мов цілюще джерело, втамовують спрагу тих, для кого музика й пісня – невід’ємна складова духовного життя, самовираження й культурного зростання. Чимало з 200 пісень подані у викладі для хорових колективів. Окрема частина з них – пісні УСС, УВО, УПА. Оригінальними є духовні пісні й твори сучасних авторів, які працюють у царині освіти і культури області. Репрезентовані музичні твори стануть окрасою репертуару вокально-хорових колективів і виконавців.

ПОЕТИЧНИЙ ДЕБЮТ – У ТЕРНОПОЛІ

Лазірко Юрій. Краплі Всесвіту. – Тернопіль: Астон, 2008. – 112 с.

Юрій Лазірко народився 1967 року у Львові. Його мати родом із Тернопільщини, тому щороку він приїжджав до села Яблунів на Гусятинщині. Закінчив радіотехнічний факультет Львівської політехніки. Виїхав до США, де опанував в університеті комп’ютерні науки; нині проживає поблизу міста Нью-Йорк, працює консультантом у сфері програмного забезпечення.

“Краплі Всесвіту” – його перша збірка поезій. Автор веде читача дорогами, якими водила його доля – в Україні й за океаном. Редактор книги й автор передмови – відома тернопільська письменниця, член НСПУ Леся Романчук.

ЛІТОПИС ПОМІРЦІВ ТА РІПИНЦІВ

Луців Михайло. Крізь призму століть. – Тернопіль: Книжково-журнальне видавництво “Воля”, 2008. – 168 с.

Бібліотечка краєзнавчої літератури Тернопілля поповнилася ще одним виданням. Книга Михайла Луціва “Крізь призму століть” – це своєрідний літописний виклад історії сіл Ріпинці та Помірці, що на Бучаччині, від найдавніших часів до сьогодення. У ній представлені цінні свідчення очевидців, описані цікаві історичні факти, вміщені етнографічні й фольклорні матеріали, багато кольорових і чорно-білих світлин.

ОГОЛЕНИЙ НЕРВ ДУШІ

Петрук Ліна. Ісусе, допоможи мені жити. – Тернопіль: Джура, 2008. – 64 с.

Авторка книги – дочка відомого письменника і громадсько-політичного діяча Георгія Петрука-Попика, лікар, громадська діячка. Вона оприлюднила щоденникові записи, де щиро й відверто описала власні переживання, думки та мрії. Пошук істини, сенсу життя, доцільності страждань – болючі сторінки книги, що не залишать байдужим вдумливого читача і спонукатимуть його прислухатися до “оголених нервів” своєї душі. Видання, оригінальне за жанром, проілюструвала відома тернопільська художниця Ганна Ткачик.

ДЖАЗ У МІСТІ МОКРИХ МАГНОЛІЙ

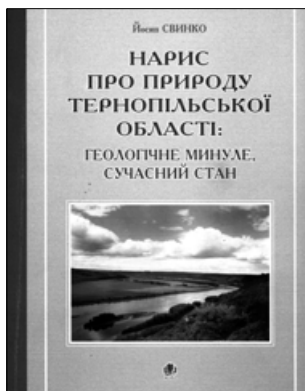
Савка Мар’яна. Бостон-джаз: Візії та вірші. – К.: Факт, 2008. – 96 с.

Кожна нова книжка відомої української поетеси, перекладачки, сценариста, редактора, видавця зі Львова, нашої землячки Мар'яни Савки – це вишукане поєднання форми та змісту, що сприяє розумінню почуттів авторки, її світобачення та його поетичного втілення. Книжку “Бостон-джаз”, котру поетеса означила як збірку візій та віршів, склали твори, що поставили під враженням її перебування у США, зокрема в Бостоні – місті “...джазу і мокрих магнолій. І різких атлантичних вітрів, і розкішних книгарень та бібліотек, і добрих друзів. І справжньої літератури”. Поетичні тексти гармонійно поєднані з авторськими світлинами.

ПРИРОДА ТЕРНОПІЛЛЯ: ВІД ДАВНИНИ ДО СУЧАСНОСТІ

Свинко Йосип. Нарис про природу Тернопільської області: геологічне минуле, сучасний стан. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. – 192 с.

У посібнику автор – відомий вчений у галузі геології та географії – подав узагальнені матеріали з геології, геоморфології, кліматології, флори, фауни, водного балансу та природних комплексів області, а також висвітлив питання охорони природи і раціонального використання її ресурсів. За змістом книга умовно поділена на дві частини. У першій – чимало цікавої інформації про гірські породи та корисні копалини,

колишні моря нашого краю, давню флору і фауну, про рідкісні мінеральні утворення, геологічні пам'ятки природи тощо. Друга частина книги присвячена природі Тернопільщини в сучасну епоху: подано відомості про рельєф, клімат, поверхневі води, ґрунти, рослинний і тваринний світ та природні комплекси, а також найновіші дані з охорони природи, окреслено основні екологічні проблеми та напрями їх вирішення.

СПОГАДИ: ПРОЖИТИ ЖИТТЯ ВДРУГЕ

Сміян Іван. Треба всюди, добрі люди, приятеля мати!.. (книга десяти). – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 224 с.

Сміян Іван. Минають дні, минають ночі... (книга одинадцять). – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 192 с.

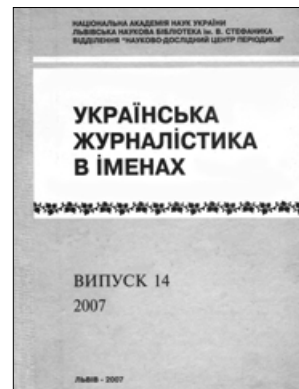

Автор видань – відомий вчений у галузі медицини, член-кореспондент АМН України,

професор, доктор медичних наук, багаторічний завідувач кафедри дитячих хвороб, проректор і ректор Тернопільського державного медичного університету. За жанром – це книги спогадів. А вони, за словами І. Сміяна, – “...с не лише фундаментом нашого життя, а й постійним його проявом. Вони заслуговують на нашу увагу і повагу. Більше того, спогади прикрашають наше життя-буття. Спогади людини старшого віку – це добра спроба прожити своє життя вдруте. Це – насолода життям. Це – піднесений настрій. Це – бажання зробити щось корисне, добре. Це – сприйняття довколишнього світу в променях світла. ... А спроби систематизувати свої спогади примножують таку позитивну спрямованість...” Репрезентовані книги – продовження унікального циклу споминів, багатого на імена й дати, неповторні епізоди та літературно-філософські паралелі.

ІМЕНА В УКРАЇНСЬКІЙ ЖУРНАЛІСТИЦІ

Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника. – Львів, 2007. – Вип. 14. – 396 с.

Цей збірник матеріалів – видання Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. Видання започатковане 1994 року. Головний редактор – М. Романюк, науковий консультант – Я. Дашкевич. У 14-у випуску збірника подано основні віхи біографій, професійної, громадсько-по-

літичної і культурної діяльності українських журналістів, редакторів та видавців з України й діаспори. Серед персоналій – статті про уродженців Тернопільщини та людей, чий життя й діяльність пов'язані з краєм. Поміж представлених у виданні: Юхим Вавровий, Микола Вояковський, Богдан Гаврилишин, Марія Євгенівна, Юрій Покальчук, Зенон Храпливий та інші.

НЕВТОМНИЙ ЕНТУЗІАСТ ІЗ ВЕЛЕСНЕВА

Етнограф і громадсько-культурний діяч Остап Черемшинський: бібліографічний покажчик літературно-краснознавчих публікацій за 1963–2006 рр. – Тернопіль: Книжково-журнальне видавництво “Воля”, 2006. – 40 с.

Це видання – спільна праця науковців Державного архіву Тернопільської області, працівників обласної універсальної наукової бібліотеки і Велеснівського етнографічно-меморіального музею ім. Володимира Гнатюка. Бібліографічний покажчик укладений до 45-ліття праці на ниві літературного й історичного краснознавства і з нагоди 70-річчя від дня народження Остапа Черемшинського – відомого етнографа і громадсько-культурного діяча Тернопільщини, директора Велеснівського етнографічно-меморіального музею ім. Володимира Гнатюка. Видання містить дати життя і діяльності краснознавця, хронологічний перелік його видань, основних статей у книгах, ко-

лективних збірниках, путівниках, журналах і газетах, світлинах з архіву ювіляра. Велика частка позицій покажчика присвячена академіку Володимиру Гнатюку. Наприкінці видання подано іменний покажчик.

ФЕНОМЕН ВСЕВИШНЬОГО У ТВОРЧОСТІ ВЕЛИКОГО КОБЗАРЯ

Шевченків Михайл. Бог суцїй у поезії Кобзаря (Про реальність Бога та Його місце в поезії Тараса Шевченка). – Тернопіль: Астон, 2008. – 168 с.

Автор книги – священик зі смт Велика Березовиця Тернопільського району отець Михайло Пастух (літературний псевдонім – Михайл Шевченків). У праці при дослідженні реальності Бога та Його місця в поезії Тараса Шевченка використано діапоретичний шлях пошуку істини. Він передбачає цілісний розгляд як позитивних, так і негативних висловів про особливе існування Бога. Видання буде цікавим науковцям-дослідникам творчості Т. Шевченка, педагогам, студентам, усім, хто цікавиться літературною спадщиною Великого Кобзаря, хоче глибше пізнати зміст його творів і душу поета, зокрема глибоку релігійність і його віру в Бога Суцього. Для полегшення читачького сприйняття важливо, що наукова розвідка написана в науково-популярному стилі з поясненням іншомовних та рідковживаних слів. Аргумента-

ція всіх викладів подана насамперед висловами великого поета, посилення здійснені на його ж коментарі.

ПРО ДІЯННЯ СІРІ ТА ЧОРНІ

Ясиновський Валерій. Столична “жабомишодраківка”, або Вовчий оскал “Золотого теляти”. – К.: МАУП, 2007. – 102 с.: іл.

Валерій Ясиновський – наш земляк, уродженець села Грибова на Лановеччині. Заслужений журналіст України. Закінчив Київський університет та Інститут державного управління і самоврядування при Кабміні України. Працював кореспондентом, редактором відділу газети “Сільські вісті”, очолював прес-служби Держагропрому та Держпідприємництва України, був прес-секретарем 1-го віце-прем’єр-міністра, керував прес-службою Фонду інтелектуальної співпраці “Україна – 21 століття”. Від 2007 року – заступник головного редактора, член редколегії газети “Сільські вісті”. Автор публіцистичних творів, поезій, текстів пісень. Книга сатиричної публіцистики “Столична “жабомишодраківка”, або Вовчий оскал “Золотого теляти” – гостра критика дій столичних можновладців – порушень закону, ігнорування принципів моральності й порядності – всього, що побачив небайдужими очима автор.

Підготувала
Лариса ЩЕРБАК.

ДЕНЬ ЗА ДНЕМ – У СКАРБНИЦЮ ДУХОВНОСТІ

Червень

1 червня Тернопільська обласна бібліотека для молоді видала рекомендаційний бібліографічний покажчик "Трагедія Батурина". Література у ньому згрупована за розділами: "Україна наприкінці XVII – у першій половині XVIII ст.", "Державотворчі ідеї Івана Мазепи", "Гетьманська столиця Батурин: розквіт та знищення".

1–15 червня в Тернопільській обласній бібліотеці для молоді тривали перегляди літератури "Відпочивай, читаючи" для старшокласників загальноосвітніх шкіл міста. Бібліотекарі рекомендували молоді сучасну українську художню літературу, книги з питань мистецтва, краєзнавства, молодіжні періодичні видання.

18 червня в арт-кафе "Коза" відбулася зустріч із тернополянами відомої письменниці з Києва Євгенії Кононенко.

20 червня у виставковій залі Палацу князів Збарзських Національного заповідника "Замки Тернопілля" відкрили виставку заслуженого художника України, лауреата мистецької премії ім. Іванни Блажкевич, доцента кафедри образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва, дизайну інституту мистецтв ТНПУ Євгена Удіна "Художнє оформлення та ілюстрації з творів українських письменників для дітей".

22 червня в Тернопільській обласній філармонії відбувся концерт ансамблю пісні й танцю "Поділля" Вінницької обласної філармонії.

23–26 червня у ТОКМ тривала творча лабораторія-ярмарок "Мистецький передзвін ремесел Тернопілля", де майстри народної творчості представили твори образотворчого мистецтва, кераміку, писанки, вишивку, плетіння з бісеру, різьбу по дереву, скульптуру, вироби зі шкіри.

23–27 червня в Інформаційному центрі "Вікно в Америку для майбутніх лідерів" Тернопільської обласної бібліотеки для молоді тривав тиждень спілкування англійською мовою, впродовж якого працівники центру та волонтери Корпусу миру проводили для учнів і студентів цікаві тренінги, ігрові діалоги, перегляди кінофільмів, а також обговорювали книги Дж. Толкієна, В. Гюґо, Ш. Бронте, О. Уальда, Д. Дефо, Ч. Діккенса мовою оригіналу з фондів бібліотеки.

25 червня в приміщенні актового залу Пластового центру, що на вул. Федьковича, 11, відбувся вечір авторської пісні. Організатор і ведучий вечора, відомий тернопільський бард, публіцист і громадський діяч Олександр Смик розповів присутнім про гостей творчої зустрічі – Лілю Кокільник (м. Дрогобич) і Наталю Криничанку (м. Львів). Пані Ліля зробила унікальну справу – вперше в Україні систематизувала творчу спадщину Володимира Івасюка, що досі була невідомою, уклала збірку його творів. А пані Наталя – знакова постать для Львова, бо є невідомим лідером усіх молодіжних ініціатив міста. Виконували пісні В. Івасюка, прозвучала прем'єра пісні на слова Л. Костенко "Журавлі". Музику доповнювали цікаві розповіді, зокрема про трагічне кохання Ліни Костенко і Броніслава Пахльовського. Новинка вечора – пісні на слова Каті Кольцової. О. Смик репрезентував слухачам перший український музичний журнал "Своя музика", шеф-редактором якого він є, унікальну збірку "Пісні вивільнених змагань українського народу 1914–1952 рр.", диск із піснею "Благословенне Тернопілля" (автор О. Смик).

27 червня в приміщенні ТОО НСПУ репрезентували книгу "Незнаний Христос". Її автор – українець за походженням, американський журналіст Богдан Годяк. Свого часу, працюючи редактором відділу релігійної газети штату Пенсильванія, брав інтерв'ю у кардинала Йосифа Сліпого та інших славних людей. Нині живе і працює у Львові. Книга вийшла недавно у видавництві "Навчальна книга – Богдан" (м. Тернопіль).

Переклад українською мовою здійснила дружина журналіста пані Ольга, літературний редактор видання – член НСПУ Петро Сорока, художнє оформлення – заслужений художник України Євген Удін. На зустрічі були присутні письменники, журналісти, викладачі медичного та педагогічного університетів, ветерани УПА, члени обласного літоб'єднання.

29 червня на черговому засіданні обласного літературного об'єднання відбулася репрезентація книги "На барикадах Кенгіра" Володимира Караташа. Він – активний учасник національно-визвольної боротьби, довголітній політв'язень комуністичних таборів. Автор поділився спогадами про те, як в умовах кадебіського терору не примирився зі своєю долею, продовжував боротьбу, і засуджений до розстрілу, провів п'ять місяців у камері смертників, з якої вісім разів його виводили на імітований розстріл. Автор проживає в містечку Побузькому на Кіровоградщині. Нагороджений орденом України "За мужність".

Також **29 червня** автори отримали догоочікувану "Подільську толоку" – альманах Тернопільського обласного літературного об'єднання, № 4 (2008). Редактори-упорядники – письменники З. Кіпібіда та В. Барна. Видання склали автори більше 70 авторів, згруповані в 10 розділах, що охоплюють увесь спектр художньої діяльності літе-

ратурного об'єднання Тернопілля: поезія, проза, драматургія, критика, переклади, гумор, афоризми, світлини. Поряд із багатолітніми учасниками представлена молодь. Альманах побачив світ завдяки фінансовій підтримці Тернопільської обласної та міської рад.

Того ж дня літератори Тернопілля привітали зі 60-річним ювілеєм письменника Івана Демчишина. Очільник тернопільських письменників Євген Безкоровайний зачитав привітання Голови НСПУ Володимира Яворівського.

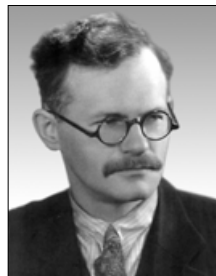

Ювіляр отримав численні грамоти від влади. Його вітали друзі, колеги: від осередку "Світ культури" Василь Татарин, пісню на слова ювіляра виконав Валерій Залізний. Народний артист України В'ячеслав Хім'як разом із своїми учнями читав твори письменника. Іван Демчишин подякував усім, хто привітав його з ювілеєм.

Липень

1 липня у відділі мистецької літератури Тернопільської обласної бібліотеки для молоді відкрито книжково-ілюстративну тематичну виставку "Українське кіно: віхи, постаті". Тематику розкривають розділи: "Становлення української кінематографії", "Кінорежисери України", "Актори українського кіно", "Соціокультурні виміри сучасного кінопроцесу в Україні". На виставці представлено понад 90 інформаційних видань: книги, альбоми, статті з періодичних видань.

6 липня в с. Токи Підволочиського району відбулась урочиста академія до 100-річчя від дня народження графіка, живописця і художнього критика, члена Об'єднання мистців-українців Америки, уродженця села Антона Малуці. У ТОХМ зберігаються його ранні картини і графічні аркуші 1925–1943 рр. Мета заходу – ознайомлення мешканців села та численних гостей із добром митця, його життєвим шляхом.

"Тернопіль", 2008, № 3

Того ж дня в приміщенні міської "Прогресивної" відбулася репрезентація книги "Спогади про Івана Гнатюка". Книга вийшла у видавництві "СорокаА",

упорядник – поет, прозаїк та літературний критик Петро Сорока, редактор і рецензент – член НСПУ Леся Білик. Видання здійснене з фінансовою допомогою Зеновія Чернецького (Канада). Пісні на слова І. Гнатюка співали М. Болотний, Ю. Соснієнко, Н. Волотовська. Звучала безсмертна поезія поета. Присутні у залі ветерани УПА, письменники та члени літоб'єднання вшанували пам'ять І. Гнатюка та його побратимів хвилиною мовчання.

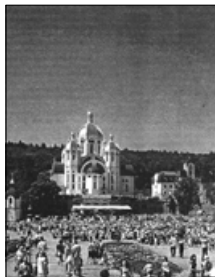
12 липня у ТОХМ відкрито виставку графіки і скульптури тернопільських художників. Ув експозиції представлено понад сімдесят робіт дванадцяти митців.

Того ж дня в Будинку науки і техніки "Залізничник" обласного центру музичну казку Антоніо Спадавеккіа "Попелюшка" репрезентував новостворений у м. Тернопіль театр-студія "Сузір'я". Художній керівник і режисер-постановник – Орест Савка, заслужений діяч мистецтв України, лауреат літературно-мистецької та громадського-політичної премії ім. Братів

Богдана і Левка Лепких. До вистави були залучені 9 акторів. Щасливого плавання у прекрасному морі Мельпомени!

12–13 липня у Марійському духовному відпустовому центрі с. Зарваниця Тербовлянського району зібралися учасники Всеукраїнської прощі, присвяченої 1020-річчю хрещення України. У ній взяли участь близько 100 тисяч осіб із різних регіонів України й ближнього зарубіжжя. Учасниками прощі були представники вищого духовенства Римо-католицької та Української греко-католицької церков – Префект Конгрегації східних церков кардинал Леонардо Сандрі, Патріарх УГКЦ кардинал Любомир Гузар, апостольський нунцій в Україні архієпископ Іван Юркович.

15 липня у тернопільському "Пласті" елітну публіку зібрала зустріч із дуєтом "Простір музики" – Сергієм Морозом та Ігорем Якубовським. Дуєт виконав різні за жанрами твори. Організатор дійства, котре відбулося як чергова імпреза із серії концертів "Родинні вечори", – Олександр Смик. У виконанні І. Якубовського прозвучала прем'єра пісні "Ваша Пресвітлосте, Дамо..." на слова тернополянина Богдана Мельничука.

17 липня в м. Бучач відбулися урочистості з нагоди 120-ї річниці від дня народження нобелівського лауреата Шмуеля Йосефа Агнона.

Того ж дня гостем тернопільських письменників був Володимир Осипчук – Скоровода, математик, поет та літературний критик, який багато років досліджує тексти давньоукраїнських писемних пам'яток, зокрема, Велесової книги. Результатом його міфопоетичних досліджень стала книга "Устань у сварзі" – українська інтерпретація знаменитої книги пророцтв, що вийшла у видавництві "Освіта України". Автор розповів про концептуальні основи своїх досліджень, відповів на численні запитання. Ініціатор зустрічі – тернопільський журналіст та літературознавець Ярослав Гевко.

18 липня в ТОХМ відкрито персональну виставку тернопільського художника й архітектора Станіслава Калашника.

21–25 липня працівники Інформаційного центру "Вікно в Америку для майбутніх лідерів" Тернопільської обласної бібліотеки та волонтери Корпусу Миру – вчителі-психологи, викладачі англійської мови із США, Англії, ПАР організували літній табір для дітей-сиріт Коропецького притулку "Сирітське майбутнє", який діяв у оздоровчому таборі "Зорепад" у с. Струсів Тербовлянського району. Мета – розвинути у підлітків навички логічного мислення, спілкування, вміння правильно сформулювати власну думку, а також удосконалити знання з англійської мови.

27 липня Тернопіль урочисто відзначив 1020-ліття хрещення України. На честь цієї дати на Театральному майдані відбулася Служба Божа, а на березі Тернопільського ставу був встановлений 6-метровий дубовий хрест. Його освятило духовенство православних та греко-католицьких церков.

Того ж дня гостем літоб'єднання при ТОО НСПУ був композитор із Борщова Ярослав Злонкевич – лауреат всеукраїнської премії імені Братів Богдана та Левка Лепких, обласної премії імені Володимира Вихруща, Людина року-2005 у Борщеві. У творчому доробку митця – близько 400 пісень на слова відомих українських поетів. Творець пісень розповів присутнім, що готує нову збірку “Вибране”, яку склали кращі популярні пісні з перших двох книг і нові твори.

31 липня в Тернопільському прес-клубі

відбулася репрезентація другої книги серії “Видавничий дім “Вільне життя” – “Жіночі історії”. У збірці опубліковані 211 текстів 51 автора. До неї увійшли кращі історії на різноманітні теми за останніх три роки, які надіслали до газети її читачі. Упорядники – журналісти газети “Вільне життя” Лілія Костишин і Наталія Чорна.

Серпень

2–3 серпня в урочищі Бичова поблизу м. Монастириська тривав 10-й всеукраїнський фестиваль лемківської культури “Дзвони Лемківщини”. На святі побували близько десяти тисяч гостей із усієї України та за кордону. У фестивалі взяли участь майже 70 колективів та окремих виконавців із нашої країни, а також самодіяльні митці з Польщі.

2–20 серпня у Тернопільській художній галереї експонували виставку “Зустрічі друзів”. Чотири митці представили творчі роботи – ґобелени, скульптуру, кераміку та живопис. Це – рівненський скульптор Володимир Шолудько, київський кераміст Володимир Онищенко, одеський художник, автор ґобеленів Олексій Бандура та відомий тернопільський митець Микола Дмитрух.

7 серпня в Палаці культури “Березіль” ім. Леся Курбаса у Тернополі виступили з благодійним святковим концертом танцювальні колективи з Канади “Любисток” і “Барвінок”. Хореографічне мистецтво канадської школи

українського танцю високо оцінили тернополяни та гості міста з Гусятинського, Збаразького, Теребовлянського і Тернопільського районів, Хмельницької та Івано-Франківської областей.

8 серпня в арт-кафе “Коза” відбулося поетичне дійство під назвою “Західний фронт молоді поезії. Тернопільський наступ”. Творчими здобутками поділилися з присутніми молоді поети, серед яких – Юрій Завадський, Микола Шпаковський, Тарас Федірко, Юхим Дишкант.

12 серпня міський голова Тернополя Роман Заставний прийняв голову обласної письменницької організації Євгена Безкоровайного та відповідального секретаря Петра Сороку. На зустрічі йшлося про посилення ролі майстрів слова у духовному житті міста, посильну матеріальну підтримку журналів “Тернопіль” і “Пектораль”, нових книг тернопільських письменників.

14 серпня в магазині “Дім книги”, що в обласному центрі, відбулася мистецька зустріч із письменником зі Львова Іваном Лучуком – упорядником антологій української поезії у серії “Дивоовид” тернопільського видавництва “Навчальна книга–Богдан”: “Літургія кохання”, “Біла книга кохання”, “Дивоовид”, “Зелене око”, “Свого не цурайся”.

16 серпня у ТОКМ відбулися вечір пам'яті поета, прозаїка, критика, перекладача, літературознавця Ярослава Сачка, який недавно передчасно відійшов із життя, та репрезентація його книги вибраних творів “Сигла”, що вийшла у тернопільському видавництві “Джура”. Спогадами про майстра красного письменства поділилися його родичі, друзі, тернопільські письменники, священики, актори та представники місцевої влади. Вечір вів двоюрідний брат поета, заслужений артист України Ігор Сачко. Поезії Я. Сачка читали заслужені артисти України, актори Тернопільського академічного драматичного театру Віра Самчук та Іван Ляховський.

22 серпня у Палаці культури "Березіль" ім. Леся Курбаса в Тернополі відбулося подвійне свято: урочиста академія з нагоди Дня Державного Прапора та Дня Незалежності України і творчий звіт майстрів мистецтва й аматорських колективів Тернопільського району. Присутніх привітали голова Тернопільської облдержадміністрації Юрій Чижмарь і голова Тернопільської обласної ради Михайло Миколенко.

Того ж дня зал Тернопільської міської ради заповнили учасники засідання громадської ради проекту "Світоті Тернопілля", мета якого — популяризація історії Тернопілля, втіленої в особистостях його корифеїв, а також підняття національного духу і розвиток патріотичної гідності краян, вивчення політичного, економічного, культурного надбання нашої історії і сьогодення.

23 серпня на Театральному майдані Тернополя освятили й підняли жовто-блакитний прапор України. Така ж церемонія відбулася в усіх районах області. 17 великих знамен на 17-метрових щоглах замайоріли на честь Дня Державного Прапора та Дня Незалежності України.

24 серпня, у 17-у річницю Незалежності України, традиційні врочисті святкування в обласному центрі розпочалися опівдні покладанням квітів до пам'ятників Тарасові Шевченку, Ярославові Стецьку, Іванові Франку та В'ячеславу Чорноволу. У святковій ході взяли участь перший заступник голови облдержадміністрації Андрій Фліссак, голова облради Михайло Миколенко, міський голова Роман Заставний, активісти політичних та громадських організацій, військові, молодь. У церквах відбулися святкові літургії. Протягом дня в Тернополі тривали

Ростислав Бабич.

показові виступи з різних видів спорту, концерти аматорських хорів, байкерський парад. У драмтеатрі відбувся концерт Галицького муніципального камерного оркестру, яким диригував народний артист України Ростислав Бабич, творчий шлях якого пов'язаний із нашим краєм. Понад 10 тисяч тернополян і гостей

міста на Співочому полі прослухали виступ популярного українського гурту "Скрябін". Завершилося свято великим феєрверком.

27 серпня біля пам'ятника Іванові Франку в обласному центрі вшанували пам'ять про

Великого Каменяра. Зі словами поваги й захоплення творчим і громадянським подвигом поета та мислителя виступили заступники голів: облдержадміністрації — Андрій Фліссак, обласної ради — Олег Вітвіцький, міського голови — Петро Гринчишин, голова Тернопільського міського об'єднання товариства "Просвіта" Дарія Чубата, голова об-

ласної організації НСПУ Євген Безкоровайний. Поетичні рядки звучали у виконанні тернопільських літераторів Марії Баліцької та Івана Демчишина та інших, співав хор патріотичної пісні "Загибав".

28–31 серпня тисячі тернополян і гостей обласного центру відсвяткували День міста. Серед заходів, що відбувалися на вулицях, майданах, парках обласного центру, Співочому полі, набережній Тернопільського ставу: урочиста літургія за участю владик усіх конфесій до свята Успіння Пресвятої Бого-

родиці, урочистий похід працівників підприємств міста, художніх колективів, спортсменів, пересувної транспортної техніки, свято меду і народних промислів, святкове дефіле за участю військового духового оркестру, мажореток ПК "Березіль", фехтувальників та лицарів м. Тернополя, фестиваль мод, концерт колективів, та окремих виконавців м. Тернополя й зірок української естради, змагання й показові виступи спортсменів, Другий всеукраїнський фестиваль національної вишивки та костюма "Цвіт вишиванки", молодіжні дискотеки та інші святкові заходи.

31 серпня на Бережанщині відбувся III Регіональний фестиваль-конкурс стрілецької та повстанської пісні "Дзвони Лисоні". У ньому

взяли участь понад 20 солістів і творчих колективів Тернопільської, Львівської, Івано-Франківської, Рівненської та Луганської областей. Конкурс тривав у парку біля старовинного замку в Бережанах, а гала-концерт – на горі Лисоня за участю духовенства, ветеранів національно-визвольних змагань, поважних гостей. Лауреатами й переможцями

стали митці з Бережан, Луганська та селище Перегінське на Прикарпатті.

Вересень

На межі літа й осені в Державному архіві Тернопільської області діяли виставки до Хрещення Руси-України та до 65-ї річниці збору Конгресу УПА, в художньому музеї – виставки "Мистецтво України і країн Європи XVII–XXI століття" та з фондів музею, присвячена Дню міста, у краєзнавчому музеї – виставка пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр. та живопису і графіки Олексі Шатківського.

1 вересня за шкільні парти у Тернополі сіли 24868 учнів, серед них 1979 першокласників. Востаннє перший дзвінок пролунав для понад двох тисяч одинадцятикласників. Перший урок у новому навчальному році відбувся на теми "Історія Державного Прапора України" та "Історія Тернополя".

Того ж дня рідні, друзі, представники влади привітали зі 60-річчям Богдана Хаварівського – директора Державного архіву Тернопільської області, члена редакційної ради літературно-мистецького і громадсько-політичного часопису "Тернопіль". Серед тих, хто мовив слово про педагога, краєзнавця, літератора і громадського діяча, були лауреати Національної премії України ім. Т. Шевченка поети Роман Лубківський і Степан Сапеляк, поети Володимир

Вознюк (м. Чернівці) та Олег Герман, представники обласної ради Володимир Чубатий і Володимир Слюзар, краєзнавець Гаврило Чернихівський. Вела імпрезу заслужена артистка України Адріана Онуфрійчук. Значимості цій події додало те, що 19 серпня 2008 року указом Президента України ювілярові присвоєно почесне звання "Заслужений працівник культури України". З роси і води, сивочолий друже!

14 вересня в м. Борщів уже вдруге відбулося фольклорно-мистецьке свято "В Борщівському краї цвітуть вишиванки". У програмі дійства взяли участь фольклорні й танцювальні гурти. У межах святкування тривав, зокрема, майстер-клас із приготування борщу, яким почастивали учасників та гостей свята. Святокове дійство завершилося нічною дискотекою і феєрверком.

25 вересня – цього дня виповнилося б 70 років Ігореві Гереті – археологові, мистецтвознавцеві, історикові, громадсько-політичному діячеві. На жаль, уже шість років його нема з нами. Однак усі ми, як вдало висловився заслужений художник України, член редакційної ради журналу "Тернопіль" Богдан Ткачик – із гніздів'я Ігоря Герети. Справді, важко переоцінити його вклад у формування тернопільської еліти, розвиток музеєзнавства, археології, мистецтва, історії, громадського-політичного життя Тернопільщини. Він – ініціатор заснування обласної художньої премії ім. М. Бойчука та стипендії ім. В. Барвінського для студентів-музикантів, створення меморіальних музеїв Соломії Крушельницької у с. Біла Тернопільського та Леся Курбаса в с. Старий Скалат Підволочиського районів й інших, обласної експериментальної школи мистецтв, Музею політ'язнів і репресованих, співзасновник Товариств української мови (нині "Просвіта"), "Меморіал", обласної організації НРУ, Тернопільського осередку НТШ, організатор і директор Інституту національного відродження України (всі – м. Тернопіль), відкрив понад 100 археологічних пам'яток... Усе залишив нам на добру згадку...

*Ігор Герета.
Портрет роботи
Богдана Ткачика.*

*Хроніку підготували
Євген БЕЗКОРОВАЙНИЙ,
Тетяна ДІГАЙ, Богдан МЕЛЬНИЧУК
і Лариса ЩЕРБАК.*

... і насамкінець

Письменники і про письменників за філіжанкою кави

Євген Безкоровайний: Для кандидата до вступу в Національну Спілку письменників потрібні не посада, не особливе ставлення колег, а талановиті, цікаві книжки. Це — складання іспиту на художнє осмислення світу...

Ярослав Бенза: Нинішні видавництва випускають книжок аж забагато. Деякі мені нагадують морквиння молодого моркви...

Микола Болотний, співак, композитор: Для письменника відсутність досвіду — те саме, що для композитора відсутність слуху.

Петро Засенко: Писати слід так, наче постійно перебуваєш на передовій, відстоюючи життєву правду.

Зіновій Кіпібіда: Уявіть собі, що ви прийшли у поліклініку, а там на дверях напис "Терапевт-любитель". Зайдете? Напевно, ні. Висока якість мусить бути всюди, у тому числі, зрозуміло, в письменстві.

Михайло Левицький: Люблю рух, дуже люблю. Жаль, що свого часу не захистив дисертацію на тему "Рух і Україна".

Данило Теличин: Письменник — рибалка довгого часу, зациклений на думках, як на рибі... А риба — як авто: наліво, направо...

Богдан Хаварівський: Письменників люблю майже всіх, за деяким винятком. Не люблю "моховиків", "сироїжок" і "сморчків". Гриби є такі, й у літературі щось подібне трапляється...

Записав Іван ДЕМЧИШИН.

Літературний
ТЕРНОПІЛЬ

Літературно-мистецький
і громадсько-політичний
часопис.

Виходить раз на квартал.

Редакція розглядає рукописи, подані на комп'ютерних носіях або в першому примірникові машинопису. В публікаціях за підписами авторів висловлені їхні погляди.

За достовірність фактів, цитат, власних імен, статистичних та інших даних відповідають автори публікацій.

Редакція не рецензує рукописів і повертає їх лише на вимогу авторів. Листується з авторами тільки на сторінках часопису.

У часописі використані матеріали "Тернопільського Енциклопедичного Словника".

При передруці просимо посилатися на часопис "Тернопіль"
Засновник:
ІПП "Вільне життя".

Свідоцтво про державну реєстрацію ТР № 449-49Р

Комп'ютерні
дизайн і верстання:
Ігор Максимлюк,
Лариса Шербак.

Підписано до друку
04. 09. 2008 р.
Формат 70х108/16.
Папір офсетний.
Наклад 500 прим.

Адреса редакції:
м. Тернопіль,
вул. Живова, 11, каб. 810.
Тел. 23-60-98.

Віддруковано з оригінал-макета у друкарні
ТзОВ "Гал-Друк"
(м. Тернопіль,
вул. Бродівська, 44).

Передплатний індекс 99997.